

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AMATÖR KÜME FUTBOLCULARINI
SALDIRGANLIĞA İTEN PSİKO-SOSYAL NEDENLER
(ZONGULDAK SÜPER AMATÖR LİĞİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet KARAYILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Metin YAMAN

MART-2006

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AMATÖR KÜME FUTBOLCULARINI SALDIRGANLIĞA
İTEN PSİKO-SOSYAL NEDENLER
(ZONGULDAK SÜPER AMATÖR LİĞİ ÖRNEĞİ)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ahmet KARAYILMAZ**

Enstitü Anabilim Dalı : Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği

Bu tez 06/03/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

**Prof. Dr. Aytekin İŞMAN
Jüri Başkanı**

**Yrd. Doç.Dr.Metin YAMAN
Jüri Üyesi**

**Yrd. Doç.Dr. Gülten HERGÜNER
Jüri Üyesi**

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	x
SUMMARY	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. Kavramların Tanımlanması.....	4
1.1.1.Sporun Tanımı.....	5
1.1.2. Spor ve Tarihi Gelişimi.....	6
1.1.3. Spor ve Toplum.....	8
1.1.4. Modernleşme ve Spor	9
1.1.5. Futbol ve Tarihi Gelişimi	10
1.1.6. Psikoloji ve Spor İlişkisi	12
1.1.7. Sosyoloji ve Spor İlişkisi	13
1.2. Saldırganlık	15
1.2.1. Saldırganlık ile İlgili Farklı Yaklaşımlar	17
1.2.2. Genel Olarak Saldırganlık Nedenleri	34
1.3. Saldırgan Kişilik	40
1.3.1. Pasif - Bağımlı Tip.....	40
1.3.2. Pasif - Saldırgan Tip	41
1.3.3. Saldırgan Tip.....	41
1.4. Saldırganlık Biçimleri	41
1.4.1. Dolaylı Saldırganlık (Sanatta Saldırganlık)	42
1.4.2. Özgeci (Prosocial) Saldırganlık	42
1.4.3. Düşmanca (antisocial) Saldırganlık	43
1.4.4. İzin Verilmiş (sonctioned) Saldırganlık.....	43
1.4.5. Yer Değiştirmiş (displaced) Saldırganlık.....	43
1.4.6. Saldırganlığın Bireyin Kendine Yönelmesi	44
1.5. Sporda Saldırganlık.....	44
1.5.1. Sporda Saldırgan Davranışların Ortaya Çıkması	44

1.5.2. Spor Faaliyetlerinde Saldırgan Davranışların Ortaya Çıkış Şekli.....	50
1.5.3. Sporda Saldırganlığın Yönü.....	51
1.5.4. Sporda Saldırganlığın Derecesi ve Zamanlaması	53
1.5.5. Sporda Saldırganlık Türleri.....	55
1.5.6. Sporda Engellenmeye Tepki Olarak Saldırganlık.....	56
1.5.7. Sporda Saldırganlık Dürtüsünde Görülebilecek Tepkiler	58
1.6. Sporda Saldırının Meydana Gelmesiyle İlgili Özel Yaklaşımlar.....	61
1.7. Sporda Saldırganlığı Etkileyen Faktörler.....	62
1.7.1. İç Faktörler	62
1.7.2. Dış Faktörler	65
BÖLÜM 2: MATERYAL VE YÖNTEM	75
2.1. Araştırmanın Amacı	75
2.2. Araştırmanın Önemi.....	75
2.3. Problem Cümlesi.....	75
2.4. Alt Problemler	75
2.5. Sayıtlılar	76
2.6. Sınırlılıklar	77
2.7. Araştırmanın Modeli	77
2.8. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	77
2.9. Ölçme Aracının Geliştirilmesi	78
2.10. Verilerin Toplanması	78
2.11. Verilerin İstatistiksel Analizi.	79
BÖLÜM 3: BULGULAR VE YORUMLAR.....	80
3.1. Frekans Dağılım Sonuçları.....	80
3.2. Varyans Analiz Sonuçları	90
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
KAYNAKÇA	128
EKLER.....	135
ÖZGEÇMİŞ.....	142

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Saldırganlığı Açıklayan Farklı Kuramların Sınıflandırılması.....	19
Şekil 2. Sporda Saldırganlığın Yönü ve Çeşitleri.....	51
Şekil 3. Saldırıların sebep ve etkileri (Baumann.1994:172).....	55

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Çeşitli yıllarda futbol ile ilgili şiddet olayları	46
Tablo 2. Yaş	80
Tablo 3. Doğum Yeri.....	80
Tablo 4. Nüfusa kayıtlı olduğu yer.....	80
Tablo 5. Öğrenim Durumu	81
Tablo 6. Oturduğu yer	81
Tablo 7. Medeni Hali.....	81
Tablo 8. Aile durumu	81
Tablo 9. Gelir Düzeyi	82
Tablo 10. Meslek.....	82
Tablo 11. Amaç	82
Tablo 12. Mağlup olduğunuz maçları düşündüğünüzde en fazla tepkiyi kime gösterdiğinizi düşünüyorsunuz?.....	83
Tablo 13. Hakemin aleyhinize çaldığı bir düdük sonrası tepkiniz nasıl olur?	83
Tablo 14. Arkadaşlarınız sizi nasıl tanımlar?	83
Tablo 15. Model Alınan Sporcu	84
Tablo 16. En Agresif Futbolcu	84
Tablo 17. Antrenörün agresif tutumu saldırganlaştırır mı?	84
Tablo 18. Küme düşme maçını kaybettiğinizde, saldırganlaşıyor mısınız?	85
Tablo 19. Maç öncesi teknik ve taktik kondisyon hazırlıklarınız sizi saldırganlaştırır mı?	85
Tablo 20. Maç içerisinde küfür eder misiniz?	85
Tablo 21. Mağlubiyetiniz sizi kırıcı yapar mı?	86
Tablo 22. Çevreniz sizi saldırgan olarak tanır mı?	86
Tablo 23. Yöneticilerin olumsuz konuşmaları sizi saldırgan yapar mı?	86
Tablo 24. Fiziksel koşullar (saha, zemin vb) sizi saldırganlaştırır mı?	86
Tablo 25. Taraftarınız tahrikleri sizi saldırganlaştırır mı?	87
Tablo 26. Antrenörün sizden iyi oyun beklentisi sizi saldırganlaştırır mı?	87
Tablo 27. Ligdeki puan durumunuz maçın kavga ile bitmesini etkiler mi?	87
Tablo 28. Şampiyonluk maçını kaybettiğiniz anda saldırganlaşıyor mısınız?	87

Tablo 29. Müsabakada sert giren rakibinize aynı şekilde karşılık verir misiniz?	88
Tablo 30. Mağlubiyeti doğal karşılar mısınız?.....	88
Tablo 31. Antrenörünüz özellikle sert oynamanızı teşvik eder mi?.....	88
Tablo 32. Taraftarlarınızın olumlu destekleri sizi etkiler mi?.....	88
Tablo 33. Müsabaka için belirlenen prim miktarı sizi saldırganlaştırır mı?.....	89
Tablo 34. Müsabaka sırasında kötü oynuyor olmanız sizi saldırganlaştırır mı?	89
Tablo 35. Mağlubiyetin bir suçlusunun olduğuna inanır mısınız?.....	89
Tablo 36. Medyada programlar sizi saldırganlaştırır mı?	89
Tablo 37. Takım arkadaşlarınıza hatalı hareketlerinden dolayı tepki gösterir misiniz?	90
Tablo 38. Model aldığınız futbolcunun kişiliği sizi etkiler mi?.....	90
Tablo 39. Antrenörünüzün sizden beklentileri oyununuza olumlu yansır mı?	90
Tablo 40. Kazanmak amacı ile fair play dışı harekette bulunur musunuz?.....	91
Tablo 41. Takımınızın mağlup olduğu durumda sessiz kalmayı tercih eder misiniz? .	91
Tablo 42. Yöneticilerin olumlu konuşmaları sizi etkiler mi?	91
Tablo 43. Hakemin aleyhinize,haksız yere verdiği kararlar sizi saldırganlaştırır mı? .	91
Tablo 44. Taraftarlarınızın olumsuz tezahüratları sizi etkiler mi?	92
Tablo 45. “Futbol oynama amacı” değişkeni ile “küme düşme maçının kaybedilmesinin” saldırganlaşmaya etkisi arasındaki varyans analizi	92
Tablo 46. Futbol oynama amacı ile küme düşme maçının kaybedilmesi durumunda futbolcunun saldırganlık durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	92
Tablo 47. Futbol oynama amacı ile mağlubiyet sonrası futbolcunun saldırganlık durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	93
Tablo 48. Futbol oynama amacı ile mağlubiyet sonrası futbolcunun saldırganlık durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	93
Tablo 49. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile taraftarın olumsuz tezahüratının futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	94
Tablo 50. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile taraftarın olumsuz tezahüratının futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	94
Tablo 51. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile fiziksel koşulların futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	94

Tablo 52. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile fiziksel koşulların futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	95
Tablo 53. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile takım arkadaşlarına hatalı hareketlerinden dolayı tepki gösterme durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	95
Tablo 54. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile takım arkadaşlarına hatalı hareketlerinden dolayı tepki gösterme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	95
Tablo 55. Yaş değişkeni ve kazanmak amacıyla fair play dışı harekette bulunma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	96
Tablo 56. Yaş değişkeni ile kazanmak amacıyla fair play dışı harekette bulunma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	96
Tablo 57. Yaş değişkeni ile antrenörün agresif tutumunun futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	97
Tablo 58. Yaş değişkeni ile antrenörün agresif tutumunun futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	97
Tablo 59. Yaş durumu ile mağlubiyetin futbolcuyu kırıcı yapma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	98
Tablo 60. Yaş durumu ile mağlubiyetin futbolcuyu kırıcı yapma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	98
Tablo 61. Yaş durumu ile taraftarın tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	99
Tablo 62. Yaş durumu ile taraftarın tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	99
Tablo 63. Yaş durumu ile taraftarın olumlu desteklerinin futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	100
Tablo 64. Yaş durumu ile taraftarın olumlu desteklerinin futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	100
Tablo 65. Yaş durumu ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	100
Tablo 66. Yaş durumu ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	101
Tablo 67. Öğrenim durumu değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun	101

Tablo 68. Öğrenim durumu değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	101
Tablo 69. Öğrenim durumu değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	102
Tablo 70. Öğrenim durumu değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	102
Tablo 71. Öğrenim durumu değişkeni ile antrenörün özellikle futbolcunun sert oynamasını teşvik etme durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	102
Tablo 72. Öğrenim durumu değişkeni ile antrenörün özellikle futbolcunun sert oynamasını teşvik etme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki.....	103
Tablo 73. Öğrenim durumu değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	103
Tablo 74. Öğrenim durumu değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	103
Tablo 75. Aile gelir düzeyi değişkeni ile maç içerisinde küfür etme durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	104
Tablo 76. Aile gelir düzeyi değişkeni ile maç içerisinde küfür etme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki.....	104
Tablo 77. Aile gelir düzeyi değişkeni ile müsabaka sırasında kötü oynamanın futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	104
Tablo 78. Aile gelir düzeyi değişkeni ile müsabaka sırasında kötü oynamanın futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	105
Tablo 79. Aile gelir düzeyi değişkeni ile hakemin haksız yere verdiği kararların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	105
Tablo 80. Aile gelir düzeyi değişkeni ile hakemin haksız yere verdiği kararların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	106

Tablo 81. Meslek değişkeni ile çevrenin futbolcuyu saldırgan olarak tanınması durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	106
Tablo 82. Meslek değişkeni ile çevrenin futbolcuyu saldırgan olarak tanınması durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	107
Tablo 83. Meslek değişkeni ile antrenörün iyi oyun beklentisinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi.....	107
Tablo 84. Meslek değişkeni ile antrenörün iyi oyun beklentisinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki.....	107
Tablo 85. Meslek değişkeni ile taraftarların tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi.....	108
Tablo 86. Meslek değişkeni ile taraftarların tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki.....	108
Tablo 87. Meslek değişkeni ile taraftarların tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	109
Tablo 88. Meslek değişkeni ile taraftarların tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	109
Tablo 89. Medeni hal değişkeni ile yöneticilerin olumsuz konuşmalarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi.....	109
Tablo 90. Medeni hal değişkeni ile yöneticilerin olumsuz konuşmalarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki.....	110
Tablo 91. Medeni hal değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	110
Tablo 92. Medeni hal değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	110
Tablo 93. Medeni hal değişkeni ile küme düşme maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi.....	111
Tablo 94. Medeni hal değişkeni ile küme düşme maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	111
Tablo 95. Medeni hal değişkeni ile medyadaki programların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi.....	111

Tablo 96. Medeni hal değişkeni ile medyadaki programların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	112
Tablo 97. Medeni hal değişkeni ile hakemin haksız yere verdiği kararların saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi.....	112
Tablo 98. Medeni hal değişkeni ile hakemin haksız yere verdiği kararların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	112
Tablo 99. Medeni hal değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi.....	113
Tablo 100. Medeni hal değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	113
Tablo 101. Ana baba durumu değişkeni ile ligdeki puan durumlarının saldırganlığa etkisi varyans analizi	114
Tablo 102. Ana baba durumu değişkeni ile çevrenin futbolcuyu saldırgan olarak tanıma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	114
Tablo 103. Ana baba durumu değişkeni ile çevrenin futbolcuyu saldırgan olarak tanıma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	114
Tablo 104. Ana baba durumu değişkeni ile çevrenin futbolcuyu saldırgan olarak tanıma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	115
Tablo 105. Arkadaşlar tarafından nasıl tanınmakta değişkeni ile taraftarın tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki varyans analizi	115
Tablo 106. Arkadaşlar tarafından nasıl tanınmakta değişkeni ile taraftarın tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki	115

Tezin Başlığı: Amatör Küme Futbolcularını Saldırıcılığa İten Psiko-Sosyal Nedenler (Zonguldak Süper Amatör Ligi Örneği)	
Tezin Yazarı: Ahmet KARAYILMAZ	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Metin YAMAN
Kabul Tarihi: 30.01.2006	Sayfa Sayısı: 11 (ön kısım)+134(tez) 7 (ekler)
Anabilim Dalı: Beden Eğitimi Ve Spor	Bilim Dalı: Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği
<p>Futbol, doğuşundan bu yana hızlı bir gelişim göstermiş, bir sektör halini almış, izleyeni ve oynayan ile dünyada en popüler spor olma unvanını elde etmiştir.</p> <p>Spor karşılaşmalarında, özellikle futbolda yaşanan şiddet içeren olayların her geçen gün artması sporda saldırganlık kavramının incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmış ve futbolda şiddet ciddi bir problem olarak ele alınmaya başlanmıştır.</p> <p>Zonguldak süper amatör liginde oynanan müsabakalarda sporcuların çok agresif davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Maçlar sert geçmekte ve buna bağlı olarak hakemler tarafından çok kırmızı kart gösterilmektedir. Bu çalışmada, amatör küme futbolcularını saldırganlığa iten psiko-sosyal nedenler araştırılmıştır.</p> <p>Araştırmanın amacı: Amatör küme futbolcularını saldırgan davranışlara yönlendiren unsurların tespit edilerek, bu davranışların yöresel olup olmadığını, yaş, eğitim, sporcu ailelerinin sosyal ve ekonomik yapılarının saldırganlığa etkisi, taraftar, çalıştırıcı, yönetici, rakip takım ve kendi takım arkadaşlarının tutumlarının saldırganlığı etkileme boyutlarını incelemektir.</p> <p>Araştırmaya 11 Zonguldak süper amatör futbol takımının 213 futbolcusu katılmıştır. Ölçme aracı olarak ilk 15 sorusu demografik bilgi içeren toplam 44 soruluk Likert ölçekli anket kullanılmıştır.</p> <p>Araştırmada elde edilen verilerin SPSS programı ile analizleri yapılmıştır. Tüm anket sorularının frekans dağılımları incelenmiştir. Varyans analizleri yapılmış, değişkenler arasındaki ilişkilerin ve gruplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespiti One Way Anova ve LSD- scheffy testleri ile yapılmıştır</p> <p>Araştırmada elde edilen verilere uygulanan analizler sonucunda; antrenörlerin agresif tutumlarının futbolcuları olumsuz yönde etkileyerek saldırganlaştırabildiği, fiziksel koşulların futbolcuları saldırganlaştırdığı, elit futbolcu olmak isteyenlerin diğer guruplara nazaran daha agresif oldukları, maç başına prim uygulamasının saldırganlığı çok fazla etkilemediği, yöneticiler futbol takımlarının sert oynamalarında ve futbolcularının motive olmalarında diğer değişkenlere göre daha az etken durumunda oldukları, futbolcuların taraftarların olumlu olarak desteklerinden çok fazla etkilenmedikleri araştırmacı tarafından düşünülmektedir. Herhangi bir mesleği olan sporcuların işsiz ve öğrenci futbolculara göre daha saldırgan tavırlar sergiledikleri, ligdeki puan durumunun, şampiyonluk maçı ya da küme düşme maçı saldırgan davranışlara etkilemekte olduğu görülmektedir.</p> <p>Sonuç olarak; Zonguldak amatör ligi futbol unsurlarının tümüne öncelikle seminer, toplantı ve benzeri şekillerle eğitim verilerek fair play ruhu geliştirilmelidir. Özellikle antrenörlerin gerek özel hayatta gerekse antrenman ve maçlardaki tutumları saldırgan davranış sergileyen futbolculara karşı örnek olacağından agresif davranışa taviz vermeyen bir yapıda olmaları gerekmektedir. Futbol kalitesi ile birlikte saldırgan davranışların önlenmesinde fiziksel koşulların iyileştirilmesinin etken olacağı düşünülmektedir.</p> <p>Bu çalışmada elde edilen bulgular, araştırmanın amacı doğrultusunda; literatürdeki bilgiler ve daha önce yapılan çalışmalar çerçevesinde tartışılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Spor, Saldırıcılık, Futbolda Saldırıcılık, Futbolcu ve Saldırıcılık	

Title of the Thesis: PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL REASONS THAT MAKE THE AMATEUR PLAYERS OF SHOW AGRESSIVE BEHAVIOURS (ZONGULDAK SUPER AMATEUR LEAGUE SAMPLE)	
Author: Ahmet Karayılmaz	Supervisor: Ass. Prof. Metin YAMAN
Date: 30.01.2006	Nu. of pages: 11 (pre text)+134 (main body)+ 7 (appendies)
Department: Physical Education and Sport	Subfield: Teacher Of Physical Education and Sport
<p>Football has developed rapidly since its birth, turned into a sector and become the most popular sport in the world with its audience as well as the players. Increasing number of the violence events at sport games, especially at football, has revealed the necessity of investigating the agression in sport and agression of football is being discussed as a serious problem nowadays.</p> <p>It is well known in Zonguldak that players have very agressive behaviours in the football games, which are played in Super Amateur League. People watch very tough games and the number of red cards shown by the referees are pretty much. Psychological and social reasons which make the players of amateur league very agressive have been searched in this study.</p> <p>The aim of this study is to determine the factors that make the players of amateur league have very agressive behaviours and to analyse the relationship between these behaviours and the hometown, age, education, social and economical standards of the players. Moreover, it also aims at investigating the effect of the attitudes of audience, trainer, administrator, teammates and the other players to the agression in the field.</p> <p>213 players from 11 teams of Zonguldak Super Amateur League have participated in the study. A questionnaire, which consists of 44 questions (the first 15 of them are asked to get demographic information) and which was prepared according to the Likert Scale, has been used.</p> <p>The SPSS package programme has been used to analyse the data, which has been obtained from the research. Frequency dispersions of the questions in the questionnaire have been examined. Variance analysis have been done and the determination of the relationship between variables and groups have been done by the help of One Way Anova Test and LSD –Scheffy Test.</p> <p>After the analysis came out from the data that has been taken from the study it is thought by the researcher that the agressive attitudes of the trainers may affect the players negatively; physical conditions may result in offensive behaviours; players who aim to be elite player in the future display more offensive behaviours than the other groups; bonus that is given for the victory doesn't play a great role in the players' violence; administrators have less importance in the motivation and agression of their team than the other variables. It is seen that players who have any other job show greater agression than the ones that are unemployed and student; the league position of the team, the championship match or drop out match affect the agression of the players.</p> <p>In conclusion, sense of fair play should be developed by the help of seminars, conferences and education to all of the elements of the amateur league in Zonguldak. Especially trainers should be very carefull in both professional and special life in order to be a good model to the players who may display agressive behaviours and they shouldn't ignore these kind of behaviours of their players. Improving the physical conditions is thought to increase the football quality and prevent the agressive behaviours.</p> <p>Findings of this study have been discussed in view of the aim of the researcher and around the literature information and the previous studies on this subject.</p>	
Keywords: Sport, Agression, Agression in Sport , Player and Agression	

GİRİŞ

Genel olarak saldırganlık, saldırganlık türleri, saldırganlık boyutu ve saldırganlık kuramlarını açıklayabilmek için öncelikle bazı kavramları tanımlayabilmek gerekir. Genellikle öfke ve saldırganlık birbirine yakın bağlantısı olan kavramlardır. Saldırganlığa ilişkin öğretiler, kuramlar, varsayımlar öfke için geçerli olduğu gibi tersi de olabilir (Köknel, 2000: 131).

Spor denilince çoğumuzun aklına, maalesef, futboldan başka bir şey gelmemektedir. Futbol, günümüzde o kadar geniş bir etki alanına sahip ki; artık sportif bir branş olmaktan çıkıp bir sektör haline dönüşmüştür. Dünyada ve ülkemizde çok geniş kitleleri etkisi altına alan, peşinden koşturan futbol; beraberinde hem olumlu hem de olumsuz bazı noktaları da gündeme getirmektedir.

ABD de New Meksiko'daki Los Alamos Ulusal Laboratuvarı'ndan bir araştırma ekibi, futbol, buz hokeyi, basketbol, beysbol ve Amerikan futbolu liglerinde son yüzyılda yapılan 300 bin karşılaşmayı incelemiştir; Araştırmada, futbolda favori olarak gösterilen takımın maçı kaybetme oranının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Beklenmedik sonuçlar alınmasının heyecanı artırdığını belirten araştırmacılar, futbolun bu anlamda en heyecanlı spor olduğu sonucuna varmışlardır(Milliyet Dış Haberler Servisi,2006,3).

Günümüz sporları arasında futbol, kitleleri en fazla etkileyen ve yönlendiren bir konumdadır. Toplumun ilgisine açık ve hazır halde bulunan futbol olayına katılma sadece aktif olarak futbol oynamaya bağlı kalmamakta; aynı zamanda seyir eğilimini de artırmaktadır. Günümüzde en fazla seyirci kitlesine sahip spor dalı futboldur. Milyonlarca kişi, gerek izleyici gerekse futbolcu olarak futbol sporuna katılmaktadır. Oynayanların ve seyredenlerin yanı sıra, çalıştıranları ve yardımcı elemanları ile çağımız futbolu bir endüstri haline gelmiştir(Erkan, 2003: 1).

Bu sektör içinde yer almayı becerebilen insanlar futbolun nimetlerinden olabildiğince yararlanmayı bilmişler, bazı şehirler ve hatta ülkeler için futbol; ekonomilerinin büyük bir bölümünü finanse eder duruma gelmiştir. Bunun yanında ülke gündeminin yoğun olduğu zamanlarda futbol, her zaman imdada yetişmiş belki de bazıları için can simidi olmuştur. Ancak diğer taraftan aynı futbol; yaralanmalara, sakatlanmalara, kavgalara, toplu direnişlere ve hatta ölümlere bile neden olmuştur. Çok sayıda insanı etkilediği

için futbol ve seyirci şiddeti giderek önem kazanan bir konu haline gelmiştir. Öyle ki; bir futbol maçı yüzünden Honduras ve El Salvador ülkeleri birbirlerine savaş ilan etmişlerdir (Şahin, 2003: 58).

Geniş bir perspektiften bakıldığında futbolun, toplumları hem olumlu hem de olumsuz şekillerde etkilediği rahatça görülmektedir. Ancak bu spor dalının `insanları sağlıklı kılmak, sosyalleştirmek ve en önemlisi barışçıl duygularını güçlendirmek' gibi özelliklere sahip olduğunun neden gündemlere pek fazla taşımadığı da ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonominin bir numaralı vazgeçilmez olduğu dünyamızda bu etkinin spora da yansması o kadar da anormal bir durum değildir. Futbol artık insanlar için paraya kısa sürede ulaşmanın en kolay yolu olarak görülmektedir. Bu durumda, futbolun sahip olduğu cazibenin insanlara özellikle de eğitim seviyesi düşük olan insanlara futbolun asıl misyonunu unutturması hiç de zor olmamıştır. Oysaki spor; insanın doğasında var olan saldırganlık güdüsünün boşaltılmasına imkân tanıyan bir olgudur. Ancak bırakın barışçıl bir şekilde deşarj olmayı, artık insanlar futbol sayesinde bu güdülerini kalıcı davranışlar haline dönüştürmeye başlamışlardır. Hepimiz duymuşuz ya da tanık olmuşuzdur: "Parçala onu!, ayaklarını eline ver!, öldür onu!" gibi antrenörler ve seyirciler tarafından sarf edilen, sözde motivasyon amaçlı çirkin sözleri. Ve rakibine tekme atan, onun sakatlanmasına belki de sporu bırakmasına neden olan oyuncuların antrenörlerinden, yöneticilerinden ve taraftarlarından alkış aldığı. İşte futbol maalesef günümüzde bu boyutlarıyla da karşımızdadır ve bu durum her geçen gün daha da kötüye gitmektedir.

Şu an tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bu problem alanlarında çözüm önerileri üretmek amacıyla çalışmalar yürütülmektedir. Öncelikle spor psikolojisi alanı içerisinde ele alınması gereken bu problemin, diğer bilim dallarıyla da ilişkili olduğu gerçeğini göz ardı etmeden geniş bir tabanda yürütülecek çalışmalarla çözüleceği düşünülmektedir.

Literatür taraması yapıldı. Yüksek Öğretim Kurulunda Saldırganlık ile ilgili yapılan tezler incelendi. Psikoloji ve sosyoloji alanında kavramlar araştırıldı. Zonguldak ilinde yıllarca spor ile iç içe yaşayan spor adamları ve hakem derneği üyeleri ile mülakatlar yapıldı. Son olarak ta süper amatör ligi futbolcularının tamamına yakını ile anket

yapılarak saldırganlık eğilimlerini etkileyen sosyo-ekonomik nedenler araştırıldı. Çalışma sonuçlarının bu problemin çözümü konusuna ışık tutması dileğiyle...

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Zonguldak Süper Amatör Ligi futbolcularının agresif davranışlarının yöresel olup olmadığının, fiziksel şartların etkisinin olup olmadığının, sporcu ailelerinin Sosyo- ekonomik yapısı ile taraftar, antrenör, yönetici, rakip takım ve kendi takım arkadaşlarının tutumlarının futbolcuların agresif olmalarına ne derece etki ettiği sorusuna cevap aramak amacı ile yapılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Zonguldak Süper Amatör Liginde oynanan müsabakalarda sporcuların agresif davranışların çokluğu, maçların sert ve olaylı geçmesi, buna bağlı olarak hakemler tarafından çok fazla kırmızı kart gösterilmesinin ardında yatan psiko-sosyal nedenler ile sporcuların saldırganlık eğilimlerinin nedenlerinin araştırılması araştırmanın önemini teşkil etmektedir

Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu Zonguldak Süper Amatör Liginde futbol oynayan sporcuları saldırganlığa iten psiko sosyal nedenler oluşturmaktadır.

Araştırmanın Metodolojisi

Zonguldak Süper Amatör Ligi futbolcularını saldırgan davranışlara iten psiko sosyal nedenlerin araştırılmasında literatür taraması, kişisel görüşme ve anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada verilerin analizi için frekans, yüzde, aritmetik ortalama, ki kare, one way anova istatistiksel teknikleri kullanılmıştır. Veriler SPSS programı ile test edilmiştir.

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavramların Tanımlanması

Genel olarak saldırganlık, saldırganlık türleri, saldırganlık boyutu ve saldırganlık kuramlarını açıklayabilmek için öncelikle bazı kavramları tanımlayabilmek gerekir.

Tüm soyut kavramlar gibi saldırganlık ve şiddet kavramlarının da tanımlanması hem zor hem de çok kolaydır. Zorluk ve kolaylık, bu kavramların sınırlarının kolaylıkla genişletilerek, içeriklerinin bulanıklaştırılabilmesinden gelmektedir. Kavramlar konusunda özensiz bir tutum, işleri zorlaştırmakla kalmayıp, bir kavram kargaşasına yol açarak saldırganlığın nedenlerini ve sonuçlarının net bir şekilde ele alınmasına engel olabilir (Şahin, 2003: 48). Çok farklı karmaşık tanımların da yer aldığı bu çalışmada saldırganlık ve şiddet kavramlarının bilinen ve çoğu bilimciler tarafından paylaşılan tanımlarını kullanılmıştır.

Şiddet kin, nefret gibi duyguların dışa yansıtılmasıdır. Bebekler ve küçük çocuklar için doğaldır. Benmerkezci çocuk dürtüleri doyurulmadığında hoşnutsuzluğunu vurma kırma bağırma ağlama tepinme gibi eylemleri belirtir. Çocuk büyüdükçe toplumsallaşır. Daha önce toplumsal varlık olmayan çocuk içinde bulunduğu toplumun değerlerini ve davranış örneklerini benimseyerek sosyalleşir. Bu sosyalleşme sürecinde gelişen travmalarla saldırganlık dürtüsü bilinçaltında birikebilir. Daha sonra da şiddet gelişebilir (Balcıoğlu, 2001 s.27). Sosyal şiddet olgusunun içinde terörün dışında yakma, yıkma, tahrip, sözlü ve yazılı protestolar, topyekûn çatışma ve saldırgan davranışlar gibi eylem biçimleri zikredilebilmektedir (Türkdoğan, 1996 s.341). Şiddet, sadece birey ölçeğinde ele alındığında, bireyin artmış saldırganlık dürtüleri ile içsel kontrol düzenekleri arasındaki denge bozulduğunda gündeme gelir. Bireyin saldırgan eğilimleri ve şiddet fantezileri olabilir, fakat bunlar kişi kontrolünü yitirmedikçe eyleme dönüşmezler; böylelikle bir şiddet problemi ortaya çıkmamış olur. Organik veya sinirsel bozukluklar ile çevresel ortamdan gelen uyaranlar, saldırganlığı ortaya çıkaran dürtüleri şiddetlendirirken, beyindeki kimi kimyasal bozukluklar ve kişinin ruhsal dünyasının kolayca kırılabilme özelliği göstermesi, kontrol sistemini zayıflatır (Göka ve Türkçapar, 2005).

Saldırganlık, bir davranış biçimi olarak bünyesinde farklı duyguları barındırır. Ayrıca saldırganlık bütünsel bir kavram olmayıp, içsel ve dışsal pek çok farklı öğrenin etkileşimi ile gelişir ve şekillenir (Şekertekin, 1996: 49). Saldırganlık, bu nedenle sürekli farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. İşte bu farklılıklar, saldırgan davranışların değişik bakış açıları ile incelenmesine sebep olmuştur.

Saldırganlık davranışını tanımlamaya yönelik yaşanan zorluklar kuramcılarını sınıflandırmaya yönlendirmiştir. Sears (1961) saldırganlığı özgeci (prososyal) ve düşmanca (anti sosyal) olarak ele almıştır. Özgeci saldırganlık, grubun standartları açısından kabul edilebilir amaçlar çerçevesinde toplumsal olarak onaylanan; düşmanca saldırganlık ise toplumca onaylanmayan bir saldırganlık biçimidir. (Şekertekin, 1996: 49).

1.1.1. Sporun Tanımı

17.y.y.'dan sonra çok kullanılması sonrası ilk hecesi kısaltılır ve 'Sport' olarak kullanılmaya başlanır. Fransız hümanist Rabe Lais bu terimi top oyunları olarak kullanmıştır (Şekertekin, 2003 : 1)

19.y.y.'da ise İngiltere'de Sport olarak; dinlenme, eğlenme, hoş vakit geçirmek için yapılan bütün faaliyetler için kullanılmış ve zamanla tüm dillerde yarışma, kazanma ve üstün gelme çabası için yapılan vücut faaliyetleri için kullanılmıştır.

Spor kişinin ruhsal ve bedensel gelişimini düzenleyen bir etkinlik gibi görünmekle birlikte çağımızın en büyük sosyal olaylardan biridir. Artık insanlar sadece boş zamanlarında eğlenmek, oyalanmak için değil yaşamını sürdürmek için "iş ve meslek" olarak da sporu seçebilmektedir. Sporcuların takımların rekabeti, stadyumlarda da televizyon ekranlarında da kitlelerin en büyük ilgi odağını oluşturmaktadır. Öte yandan spor ahlaksal kuralları ile de barışın en sağlam köprülerindedir (Spor Ansiklopedisi, 1991: 1).

Spor, kişisel sağlığa ve sosyal etkileşime katkısı dolayısıyla modern toplum kültürünün bir parçasıdır. Spor aslında toplumumuzda yalnız başına düşünülen bir olgu değildir, aksine günlük hayatın birçok bölümü ile bağlantılıdır (Bakker ve arkadaşları, 1995).

1.1.2. Spor ve Tarihi Gelişimi

Varoluşundan bu yana insanoğlu bilerek ya da bilmeyerek sporun içinde olmuştur. Sporun ne olduğunu bilmeyen mağara devrinin ilk insanı, avını yakalamak için koşmuş, sıçramış, vücudunu çevikleştirmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu hareketleri, düzenli ve sürekli olmadığı ve de bilinçle yapılmadığı için spor kapsamına alınması zor olabilir. Buna karşın, ilk buluşlardan önce sporun kişi yaşamını etkilemeye başladığını ve günümüze kadar gelişerek anlam kazandığını söylenebilir. Spor olgusunu, tarihin ışık tutabilen derinliklerine kadar indirilebilir (Yamaner, 2004,13).

Hareket, canlılığın tek belirtisi olduğu gibi vücut eğitiminin de önde gelen tek vasıtasıdır. O halde insan hayatı ile bu kadar sıkı bağlantısı olan beden kültürünün gelişimini ilk insanlardan başlayarak araştırmak beden eğitimi ve spor tarihini gözler önüne serecek tek yoldur (Bilalcoban.com.2006).

İlk insanın doğa güçlerine karşı tek başına yaşama savaşı verdiği tarih öncesi çağlarda beslenme, korunma, barınma, giyinme çabasına dönük iç güdüsel hareketlerini ve insanın doğaya hakim olmaya yüz tuttuğu dönemden itibaren başladığını gördüğümüz bilinçli hareketlerinin bir başlangıcı olarak saymamak da mümkün değildir (Şahin,1998:29).

Çağlar boyunca insanlık, yaşama koşullarını düzeltip geliştikçe hareket biçimleri de doğal olarak değişikliğe uğramıştır. İnsan yakın çevresinden başlayarak dünyaya açılırcasına nesnelere ilişki kuran ve bu ilişkilerden bu günü ve geleceği için sonuçlar çıkarabilen bir yapıdadır

Tarihte ilk sporlar savunma ve saldırma gibi ölüm savaşının bedensel eylemlerinden türemiştir. İ.Ö 3000 yıllarında okçuluk-güreş artık spor olarak Mısır ve Sümer uygarlıklarında yapılmakta idi. Binicilik İ.Ö 4000 yıllarında orta Asya'da Türklerin atı evcilleştirmesine kadar gitmekle beraber ilk at sırtında adam heykelinin bulunuşu ile (İÖ 1400 Anadolu'da) yine Türklerde spor olarak yapıldığı görüyoruz. Yüzme, kürek-yelken gibi su sporlarının Mısır ve Akdeniz uygarlıklarında başladığı saptanmıştır. İlk kanocuların Amerikan kıvıll derililerin,kızak ve kayak sporunun kuzey Avrupa'da başlatıldığı Finlandiya'da Heniola yöresinde bulunan bir kızağın İÖ 6500 yılına ait olduğu saptanarak anlaşılmıştır (Bilalcoban.com.2006).

Tarih içinde ilk sporların saldırı ve savunma kökenli sporlar olmaları dikkat çekmektedir. Ölüm-kalım mücadelelerinin barışçı benzetimi olan spor, daha sonraları takım sporları olarak gündeme gelmiştir (Şekertekin,2003:1).

Demir çağına girildikten sonra takım sporlarının yaratıldığını görürüz. Yunan site devletlerinin yaşam tarzları ile ileride göreceğimiz gibi beden kültürünü eğitimin başlıca amacı haline getirmeleri ile yarışma sporunun doğuşu başlamıştır.

İ.Ö 766 atletizm-jimnastik

İ.Ö 704 güreş

İ.Ö 686 boks

İ.Ö 600 hentbol

İ.Ö 478 hokey

İnsanlık tarihinin geçmişinde kendisini emniyette hissettiği zamanlarda geçim ve yaşama kaygısından kısmen de olsa kurtulmanın güveni ile insan iç dünyasına yönelebmiştir. Böylece aşk, sevgi, öfke, neşe, tasa, doğa, kuvvetlerine karşı korku, saygı, şükran, zafer şenlikleri gibi duyguları bugün adına dans dediğimiz hareketlerle ifade etmiştir. Buna tempo ve ritm için davul ve giderek çalgılar yani müzik eşlik etmiştir. Yine insanların ilk dönemlerden günümüze dek bir araya geldiklerinde kendilerince usul ve kurallarına bağladıkları şekilde adına oyun dediğimiz bir bedeni faaliyeti devam ettirdiklerini görüyoruz. Düşünülebilir ki zaman ilerleyip kültür seviyesi arttıkça bu oyunlarda da değişiklikler yapılabilir. Tam aksine aşırı bir tutuculukla hemen bütün toplumlarda ve her devirde aynı şekilde muhafaza edilerek yürütülmüştür (Bilalcoban.com:2006).

Tüm bunların dışında Asya'da en çok sevilen spor dallarından biri de güreşti. Çeşitli bayramlarda ve özel günlerde güreş ile ilgili şenlikler düzenlenirdi. Yapılan kazılarda çeşitli süs eşyalarının üzerine işlenmiş güreş figürlerine rastlanmaktadır. Günümüzde yağlı güreşçilerin giydiği kısbeti, İskit Türkleri'ne ait bir kemik avadanlığın üzerine işlenen güreşçi figüründe görmek mümkündür.

Eski Türklerin dinsel geleneklerine göre yaptıkları çeşitli sportif etkinliklere Kırgızların çocukların doğumunda kadınların da katıldığı 265 km'lik bir mesafe üzerinden geleneksel koşu yaptıkları, Tunguzların düğün törenlerinde 107 kilometrelik yaya koşular düzenlediği, hız alarak çift ve tek ayakla uzun atladıklarını da ilave edebiliriz. Osmanlılara gelindiği ise güreşten, at binmeye, ok atmadan, çevgen'e kadar çeşitli sportif etkinlikleri görülmektedir (Sporbilim.com,2006).

Zaman içinde insanların çok daha farklı sebeplerle spor yaptıkları görülmektedir.

Türklerde yaşam ile son derece bağlantılı ve onun gereklerine göre kendiliğinden bir gelişme ve değişme gösteren yüksek seviyeli kültür Asya'da komşusu olan Çin ve Hint'te mistik bir görüşle ele alınırken İran'da beden kültürünün savaşa hazırlamak ve iyi bir ordu yetiştirmek yönünde benimsendiğini görülmektedir. Çin'de tedavi amaçlı yapılmaya başlanılan sporun, Hint kültüründe dini açıdan ele alındığı görülmektedir.

Günümüzde spor etkinlikler çok daha bilimsel temellere oturmuş, kişiyi sağlık açısından fiziksel açıdan, psikolojik ve sosyal açıdan geliştirmeye yönelik planlı ve programlı bir şekilde yapılmaktadır (Şekertekin,2003:6).

1.1.3. Spor ve Toplum

Fişek, sporu şöyle tanımlamıştır. Spor, yapan (sporcu) açısından kazanmaya dönük teknik ve fizik bir çaba; izleyen (seyirci) açısından yarışmaya dayalı estetik bir süreç; toplum geneline oluşturulan bütün içinde de, yerine göre o toplumun çelişki ve özelliklerini olduğu gibi yansıtan bir ayna (ya da bağımlı değişken), yerine göre onu yönlendirebilen etkili bir amaç, ama son tahlilde, önemli bir toplumsal kurumdur (Fişek,1980: 34). Bu tanım, sporun diğer yönlerini de göz ardı etmeksizin, toplumsal açıdan ele alarak yapılmış en gerçekçi tanımdır. Çünkü spor kendine özgü toplumsal kuralları, değerleri, etkileşim simgeleri ve süreçleriyle canlı bir toplumsal yapıdır.

Modern toplumların en belirgin özelliği olan sosyal farklılaşma artan işbölümü ile sosyal bütünleşme arasındaki uyumun sağlanmasında spor aktif bir ajandır. Toplumun sosyal yapısı içinde uyuma ve çatışma modellerinin yanı sıra, huzursuzlukların, sapma (deviant) davranışların azaltılması ve bunların normlarla ahenkleştirilmesi, gerginliklerin toplum yararına yöneltilebilmesinde spor önemli faktörlerden biridir (Erkal,1986: 78).

Sporun bireyler ve gruplar üzerinde etkisinin olması sistemli ve sürekli olarak yapılabilmesine bağlıdır. Sporun belirli kuralları ve sınırları olmasına rağmen insanların bu aktiviteye istedikleri zaman katılabilme özgürlüğü, eğlence haz alma, stres atma gibi durumlara sahip olması nedeniyle çekici olmasını da sağlamaktadır. Dolayısı ile spor, bireyin veya grupların sosyalleşmesinde araç olarak kullanılan, kişinin toplumsal kültür ile bütünleşmesini ve içinde yaşadığı toplumla uyum sağlamasını mümkün kılan bir etkinlikler bütünüdür (Şeketekin, 2003:6)

Sosyologlar için toplumun dinamik ve statik yanları arasında bir ayırım yapmak pek olağandır. Fakat toplumu daha iyi anlamak için bu iki yanın her zaman birlikte olduğunu da akıldan çıkarmamak gerekir. Bir toplumun yapısı, toplumun parça ve birimlerinin düzenliliğine işaret eder. Topluma temel grupların bir birleşimi olarak baktığımızda, sözü edilen temel grupların karşılıklı bağımlılığı ve düzenli ilişkilerini görürüz. Bütün bir toplum yapısı bu bağımlı ilişkili ve karşılıklı sorumlu gruplardan oluşmaktadır. Bu bakış açısıyla toplumun statik yanı saptanır. Toplumun analizi ile, çeşitli alt gruplardaki kişilerin statüleri, temel gruplarla alt grupların ilişkileri ve bu ilişkide alt grupların pozisyonu ile toplumdaki tüm temel grupların birbirleriyle eşgüdümleşmesi açıklıkla ortaya çıkarılmış olur (Fichtler, 1994: 77).

1.1.4. Modernleşme ve Spor

Modern toplumların en belirgin özelliği olan sosyal farklılaşma artan iş bölümü ile sosyal bütünleşme arasındaki uyumun sağlanmasında spor aktif bir rol oynamaktadır. Toplumun sosyal yapısı içinde uyma ve çatışma modellerinin yanı sıra, huzursuzlukların, davranış sapmalarının azalması ve bunların normalleştirilmesinde, gerginliklerin toplum yararına yöneltilmesinde spor çok önemli rol oynar.

Takım sporları, modern kurum ve kuruluşlarda görev yapan personelin ilişkilerini sıklaştırmak ve çalıştıkları kurumlarda iş verimliliklerini artırmak amacı ile de yapılmaktadır. Sporun, girmediği kullanılmadığı, etkinliğini direkt olarak hissettirmediği hiçbir alan yoktur. Aileden okula, okuldan iş yerlerine, holdinglere ve siyasete kadar, bu kadar büyük bir güç toplumun her kesiminde istenilen her amaç için kullanılabilir (Şekertekin,2003:7).

Modern ve gelişmiş toplumların spora bakışı ile henüz gelişmemiş toplumların spora bakış açısı arasında farklılık olduğu düşünülebilir. Çünkü Maslow'un ihtiyaç hiyerarşisine göre modern toplumlar kendini gerçekleştirme basamağına doğru yol alırken, gelişmemiş toplumlar daha alt basamaklarda beslenme ve barınma gibi sorunlarla boğuşmaktadırlar.

Teknolojik gelişmeler ve makineleşmenin insan hayatına olan olumsuz etkilerinin spor ile en aza indirgenebileceği düşünülmektedir.

1.1.5. Futbol ve Tarihi Gelişimi

Futbolun günümüzün en popüler spor dalı olduğunu tüm otoriteler kabul etmektedir. Oyun alanı, oynayanları ve mücadele özelliği ile birçok branştan her zaman daha fazla ilgi çekmiştir.

Futbol, İngilizcede "foot" ve "ball" kelimelerinin birleşiminden adını alan "ayak topu" anlamına gelmektedir. 11'er kişilik iki takım arasında oynanır. Oyuncular küre şeklindeki topu, ayak, vücut ve kafa vuruşlarıyla rakip kaleye sokmak için mücadele ederler (Yardımcı, 1996: 1).

Antik çağda Hipokrates'ten sonra en önemli hekim olan Galenos, De Parvae Pilae Exercitio (Küçük topla yapılan beden eğitimi üzerine) adlı eserinde, çok yönlü oldukları için diğer beden hareketlerinden üstün tuttuğu bu top oyunlarının faydalarını över. Bu oyunlar yalnızca bedeni eğitmekle kalmaz, aynı zaman da oyuncu için neşe kaynağıdır (Stemmler, 2000: 24).

İnsanoğlunun hareket ihtiyacından başlangıç kazanan spor olayı, içindeki arayış sonucunda futbol disiplini meydana gelmiştir. Türklerde futbol geçmişi eskilere dayanan bir spor disiplinidir. Orta Asya Türklerinin, bu günün futbolunu bazı kurallar içinde oynadığı, eski eserlerde belirtilmektedir (Ferah, 1999: 10).

Tarih boyu yazılan eserler içinde birçok kaynakta futbolun gelişimi ile ilgili bilgiye ulaşmak mümkündür.

Kaşgarlı Mahmut ünlü eseri "Divan-ı Lügat-u Türk" ün içinde Türklerin yüzyıllarca top oyunu oynadıkları ve bu sporu nasıl yaptıkları yazılıdır. Bu eserde futbol oyununa "Tepük" demişlerdir. Bu bilgilerin yanın da , "Timur Tarihi" ve "Hitayetname" adlı

eserlerde Türklerin milli oyunları olarak futbol geçmektedir. M.Ö. 100 yılında eski Yunanda “epiyskires “ adı ile futbol oynandığı bilinmektedir.

Orta çağda Roma’lı askerler ve Fransızlar tarafından oynanan “La Soule” oyununda futbola büyük benzerlikleri olan bir spor türüdür. Bu oyun Roma orduları tarafından Galya’ya götürülmüş ve yayılmıştır. La Soule çok sert ve kırıcı bir oyundur. Hemen her türlü sertlik serbesttir. Oyun alanı bazen kilometrelerce uzaklığa dikilmiş kazıklarla sadece iki takım arasında değil, bazen aralarında büyük çekişmeler olan kasabalar, köyler, arasında da oynanmıştır. Taraflar arasında düşmanlığın yarattığı bir çatışmaya dönüşen La Soule, çok kanlı mücadelelere sahne olmuş, bazen bir savaş halini almıştır. Bu bakımdan La Soule Fransa’da yasaklanmıştır (Yardımcı, 1996: 4).

Büyük bir sömürge imparatorluğu kuran İngilizler gittikleri yerlerde oynan bu oyunu benimsemişlerdir. Belli bir alanı olmayan bu spor etkinliği çok kanlı olaylara sebep olmuştur. O kadar benimsenmesi ile birlikte olayları da beraberinde getiren futbol yasaklanmasına rağmen gizli gizli oynanmaya devam etmiştir.

Futbol; kendini oluşturan teknik, taktik, kondisyon gibi elementlerle ruhsal ve eğitsel yönden sağlıklı, dengeli, bireylerin oluşmasında etkili bir spor çeşidi, aynı zamanda bir eğitim aracıdır (Ferah, 1999: 11).

Ticarette uğraşan ve 1850 li yıllarda Osmanlı imparatorluğuna gelip belli başlı ticaret limanlarındaki kentlere yerleşen İngilizler tarafında getirilmiştir. Önce kendi aralarında takım kurup futbol oynayan İngilizler daha sonra bu oyunu Türklere de tanıttılar. Tarihi kayıtlara göre Osmanlı topraklarında ilk maç 1875 yılında Selanik te oynandı. Daha sonra 1894lerde İstanbul ve İzmir illerinde futbol oynanmaya başlandı. Türkiye de o dönemde futbol genelde İngilizler ve Rumlar arasında oynandı ve 1903 yılında kurulan ilk lig olan İstanbul futbol liginde de önce sadece İngilizler ve Rum takımları mücadele etti. Futbola hemen sevdalanan bazı Türk gençleri ise yabancı komşularında gördükleri kadar hiç bir kurala tabii olmadan çayır kenarlarında futbol oynamaya başladı. Bu gençler Black Stocking (siyah çoraplılar) adındaki ilk futbol takımını oluşturdu ve ilk maçını 26 Ekim 1901 yılında bir Rum takımına karşı oynadı Futbolun Türkiye ye geliş tarihi 1894lere dayanmasına rağmen Türkler üzerindeki kulüp kurma yasağından dolayı kulüp düzeyinde spor faaliyetleri yapılamıyordu. İlk kulüpler ve ilk lig İstanbul da yabancı uyruklular tarafında kuruldu. Türk futbol

kulüpleri de yabancı uyrukluların kurduğu bu lige dâhil oldular.1903 yılında Beşiktaş kulübü kuruldu. Modern futbolun Türk Toplumuna girmesi 19.y.y.'in sonlarına rastlamaktadır. Bu dönemde Müslümanların futbol oynaması yasaklanmıştır.1904 yılında İstanbul'da ilk futbol ligi kurulmuş ve lige İngiliz ile Rumlardan oluşan takımlar katılmışlardır (Erkan 2004: 4). Beşiktaş kulübü ise sadece Boks, güreş, halter, eskrim gibi spor dallarında faaliyet gösteriyordu. 1905 yılında kurulan Galatasaray ise İstanbul futbol ligine katılan ilk Türk kulübü olmuştur. 1907 yılında kurulan Fenerbahçe ve 1911 yılında futbol şubesini açan Beşiktaş kulüplerinin de İstanbul futbol ligine katılmalarının ardından Türk futbolunda gerçek Türk futbolcuların ve Türk takımlarının önemi başlamıştır (Durusoy, 2003: 111).

TBMM'nin 1920'de faaliyete geçmesiyle Türk sporu ve Türk futbolu için önemli adımlar atılmıştır. 1923'de ilk spor teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı ve buna bağlı olarak Türkiye Futbol Federasyonu kurulmuştur. 21 Mayıs 1923'te Türkiye Futbol Federasyonu'nun FIFA'ya kabul edilmesiyle Türkiye bu alanda dünyada yerini almıştır (Yardımcı, 1996: 9).

Halen özerk bir kuruluş olan TFF (Türkiye Futbol Federasyonu), ülkemizdeki futbola yön vermektedir.

1.1.6. Psikoloji ve Spor İlişkisi

Modern bir bilim olarak kurulduğundan beri psikoloji, çeşitli devirlerde değişik biçimlerde tanımlanmıştır. William JAMES (1842–1910), psikolojiyi,"ruhsal yaşamı inceleyen bir bilim "olarak tanımlanmıştır. Aslında psikoloji "psyche-ruh"ve "logos-bilgi"olmak üzere iki sözcükten meydana gelmiş olup,"ruh bilgisi"anlamına gelmektedir (Baymur, 1996: 2).

Psikoloji, bütün diğer bilimler gibi, ilk atalarımızın duyduğu merak ile başlamıştır. İlk insanın, çevresi hakkında sorduğu sualler sonradan astronomi, fizik ve biyoloji gibi bilimlerin meydana çıkmasına sebep olmuştur. Kendisi hakkında, bilhassa iç yaşayışları ve davranışları hakkında sorduğu sualler de zihni felsefe ve nihayet psikoloji bilimine yol açmıştır (Tol, 1995: 5).

Psikoloji, stres yönetimi, hedef belirleme, dikkat ve konsantrasyon yönetimi, uyarılmışlık kontrolü, psiko – enerji yönetimi, imgeleme, özgüveni yapılandırma,

öz farkındalığın geliştirilmesi, düşünce yönetimi, liderlik ve iletişim, motivasyon yönetimi vb konuları içermektedir (Konter, 1998: 15). Bu anlamda birçok bilimle ilişkisi olan psikolojinin spor bilimleri ile de çok önemli bir bağı vardır.

Spor toplumsal bir faaliyet olduğuna göre sporcularında psiko-sosyal varlıklar olarak bilimsel açıdan ele alınması kaçınılmazdır. Gerçekte 19.y.y.sonunda ve 20.y.y.'da psikologlar, birçok uygulama alanında, üretim alanında deneysel psikolojinin verilerinden yararlandıkları gibi sporun psikolojik yönüne ilgi duymaya başladılar (Özbaydar, 1993: 32).

Spor psikolojisi, psikolojik olgu ve prensipleri spor alenindeki insan davranışlarına uygulamaya çalışır. Sporla dünyanın her tarafında, her uygarlık düzeyinde gerek sporu yaparak, gerekse seyircisi olarak pek çok insan ilgilenmektedir. İşte spor psikolojisi bu evrensel faaliyet alanının birçok sorununu ele alır, ortaya çıkardığı deneysel ve teorik sonuçları, özellikle sporcuların eğitiminde bilimsel yöntemleri geliştirilmesine katkı amacıyla eğitimcilerin hizmetine sunar (Ozbyaydar, 1993: 31).

Sporcu davranışlarının daha doğru ve gerçekçi olarak anlaşılabilmesi ve yönlendirilebilmesi için uygulanan psikoloji disiplini. Sportif ortamlardaki davranışlar üzerinde özelleşen bu psikoloji dalında, sporcu, antrenör, yönetici, hakem ve taraftar davranışlarının psikolojik olgu ve prensipler ele alınmaktadır (Başer, 1994: 44).

1.1.7. Sosyoloji ve Spor İlişkisi

Sosyoloji “Toplum Bilimi” veya “sosyal olayların bilimi” ya da “sosyal örgütlenme ve sosyal değişimler bilimi” olarak da bilinmektedir.

Geniş anlamıyla sosyoloji, insanların birbirleriyle kurdukları sosyal münasebetleri, sosyal gruplar, kurumlar ve örgütler arasındaki münasebetleri, toplu eylem toplu direniş gibi topluluk ve fert davranışlarını, değişik düzeylerde bütün sosyal etkileşim biçimlerini, sosyal yapı özelliklerini ve bu yapıda ortaya çıkabilecek değişime temayülleri belirli bir yöntem dahilinde inceleyen, sosyal gerçekleri ve süreçleri sistematik ve bilimsel olarak mercek altına alan bir bilim dalıdır (www.felsefe.gen.tr).

Genel toplumbilim içeriğinde incelenen sosyal davranış ve sosyal etkileşimlerin sayısı ve karmaşıklığı artarken, sporun da sosyal bilim içerisinde özel bir alan olarak ele alınıp değerlendirilme zorunluluğu doğmuştur. Çünkü spor giderek daha çok kişi tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak ilgi görmeye başlamış daha organize hale gelmiş ve uluslararası bir saygınlık prestij gösterisi konumunu alarak ulusları sevince ya da yasa sürüklemeye başlamıştır. Ancak Spor toplumbilimi spora sadece bir yarışma ve fiziksel üstünlük olarak değil, önemli ve sürekli bir sosyal olgu olarak yaklaşarak sporun sosyal karakteristiklerini açıklamaya çalışır.

Spor sosyolojisinde hareket noktası sporun bir başka ifade ile sportif faaliyetlerin, spor olayının bizzat kendisidir. Toplum içinde ortaya çıkış özellikleriyle yerine göre bir olay yerine göre ise bir olgu niteliği taşıyan spora toplumun bütünü içinde yaklaşmak daha uygun olabilir (Erkal, 1986: 9).

Diğer sosyal disiplinler gibi spor sosyolojisinin de öznel içeriği, nesnel içeriği ve her ikisinin arasında kalan eylemsel içeriği mikroskobik ve mikroskobik olarak incelenir. Ritzer makro-nesnel alana sosyal çevreyi, hukuku, bürokrasiyi, mimariyi, teknolojiyi, lisanı; makro-öznel alana kültürü, sosyal normları, kuralları, sosyal değerleri; mikro-nesnel alana davranış biçimlerini, hareketleri ve karşılıklı etkileşimi; mikro-öznel alana ise gerçekliği oluşturan birçok sosyal olayın oluşumunu dâhil eder (Ritzer, 1981: 26). Eylemsel içerik, öznel ve nesnel içeriği birbirine bağlar, böylece spor sosyolojisi amacına ulaşmış olur. Eylemsel içerik, sporun var olan sosyal gerçekliği ile bu gerçekliğin betimleme ve açıklaması arasında bir köprü kurar (Kenyon, 1986: 5).

Spor, toplumdaki en yaygın kuruluşlardan biridir. Finansal harcamaları, katılımcıların ve seyircilerin sayısı, filmler, kitaplar, sporla ilgili karikatürler, harcanan süre, spor malzemeleri, sporun dökümanları olarak belgelenebilir. Kısaca, spor birimleri, toplumsal insan davranışları ve toplumsal kurumlarla bağlantılıdır. (Snyder, 1990: 23). Bu yüzden sosyal bilimler çerçevesinde ele alınıp değerlendirilir.

Aşağıda yer verilen sözler, Spor-Toplum ilişkisini ve sporun toplum için değişik açılardan önemini vurgulayan bazı örneklerdir.

Atatürk: “Başarılı olmak için her türlü yardımdan çok bütün milletçe sporun esasını, değerini anlamak ve ona kalpten sevgi göstermek, onu vatani vazife saymak lazımdır” (İnan, 1971: 53).

Antonio Salazar: “Portekizi kırk yıl süreyle 3 F, fiesta (şölen), fadima (örgütlü din) ve Futbol ile yönettim” (Fişek, 1980: 30).

Atatürk: “Dünyada spor hayatı, spor gayesi çok önemlidir. Bu kadar önemli olan spor hayatı, bizim için daha da önemlidir. Çünkü ırk meselesidir. Irkın düzelmesi ve gelişmesi meselesidir” (İnan, 1971: 53).

İngiltere sanayileşmede olduğu gibi futbolda da dünyanın çok ilerisindeydi. Sanayi ve futbolun gelişimindeki eş zamanlılık tesadüf değildir. Sosyo-ekonomik değişimle futbol arasında sıkı bir ilişki vardır. Ancak sanayileşme sayesinde ki futbol başka ülkelere ihraç edilebilen bir halk sporuna dönüşmüştür (Stemmler, 2000: 103).

1.2. Saldırganlık

Etimolojik olarak saldırganlık Latince ‘ad’ (doğru) ve ‘gradi’(adım) sözcüklerinden oluşmuştur. İngilizcede ‘agression ‘ olarak ifade edilen sözcük ileriye doğru hareket etme anlamını taşımaktadır. Bu sözcüğe zıt anlamlı zıt anlamlı olarak ortaya çıkan sözcük ise ‘ regression’ dir ve geriye doğru hareket etme anlamında kullanılmaktadır.

Psikoloji sözlüğüne göre,

1- Öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış. Sağlıklı bir yoldan kendini ortaya koyma biçiminde yerinde ve öz koruyucu olabileceği gibi, yıkıcı davranışlarda olduğu gibi olumsuzda olabilir. Saldırganlığın hedefi diğer insanlar olabileceği gibi, genelleşerek kurumlar, fiziksel çevre ya da depresyonda olduğu gibi kişinin kendisi de olabilir

2- Klasik psikanalizde gerçek davranışta veya fantezide başkalarına zarar vermeye, onları yok etmeye, küçük düşürmeye, kısıtlamaya vs. yönelik bir eğilimler toplamı. Freud başlangıçta saldırganlığın engellenmeye yönelik içgüdüsel bir davranış olduğunu savunmuş ve bunu ölüm içgüdüsi ile birleştirmiştir. Sigmund Freud duygusal açıdan

kişilik analizleri yapmış, kişiliğe kuramsal bir yaklaşım getirmiştir. Davranış ve duygu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. (Silah, 2005. s. 229). Genellikle cinselliğin veya libidonun karşıtı sayılır. Saldırganlığın tek dışa vurumu şiddet eğilimi değildir. Engellenmenin yaşandığı evreye ve kişinin mizacına bağlı olarak değişiklik gösterir. Örneğin hiciv ve eleştiri saldırganlık sayılabildiği gibi, pasif direniş, birisine yardım etmeyi reddetmede saldırganlık olarak değerlendirilebilir. Ancak bu gün saldırganlık bu olumsuz anlamları ile değil kendini ortaya koymak, kendi haklarını savunmak gibi olumlu anlamlarıyla da tanımlanmaktadır. Kendilerinin doyum bulacakları durumlar engellenirse kişiler bu duruma katlanamayabilirler. Çünkü doyum bulma ihtiyacı içindedirler. Dikkat çekici uygunsuz davranımlar gösterir, başkalarını tahrik edici tavır sergilerler (Balcıoğlu, 2003: 47).

Bilgin'e göre saldırganlık genel olarak diğerine zarar verme amacıyla bir kişi ya da grup tarafından gerçekleştirilen bir davranış olarak tanımlanmıştır (Bilgin, 1989: 243). Dolayısı ile bir davranışın başkalarına zarar verme olgusu içerip içermemesi durumuna göre saldırganlığın olup olmadığı yargısına varılabilmektedir.

Sosyoloji bilimi açısından ele alındığında saldırganlık; düşmanca, incitici, şiddete yatkın ya da kendini aşırı derecede dayatan hareketler olarak tanımlanmaktadır. (Marshall,1999: 631).

Saldırgan olmak, kendinizi korumak adına, başkalarının haklarına zarar verecek biçimde davranmaktır. Saldırgan davranış, genelde cezalandırıcı, düşmanca, suçlayıcı ve aşırı talepkardır (Öğrenci Gelişim ve Danışma Merkezi, 2005).

Saldırganlığın tanımı, eylemin bizzat kendisi vurgulanarak ya da eylemde bulunan kişinin niyeti vurgulanarak yapılabilir. Eylemin kendisi vurgulandığında saldırganlık başka kişilere zarar veren herhangi bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Eylemde bulunan kişinin niyeti vurgulandığında ise hedefi yaralamak niyetiyle girişilen bir davranış olarak tanımlanır. Diğer bir tanım, öfkeli ve araçsal saldırganlık şeklinde yapılmaktadır. Öfkeli saldırganlık öfke ve düşmanlığın kışkırttığı saldırganca bir eylemdir. Araçsal saldırganlık ise, eylemin kendisi dışında bir hedefe ulaşmak için girişilen saldırganca bir eylemdir (Rehber Öğretmen. com, 2005).

Çocuk grubu içinde, vuranın, saldıranın rolü, izleyenler ve vurulanlar, itilenler olmazsa anlaşılmaz. Daima özellikle kuvvetli olan, biraz daha yaşça büyük olan bu rolü alacaktır. Eğer bir çocuk birkaç kez agresif davranırsa, ki olabilir, diğerleri deneyimleri ile bu çocuğu da kabullenirler. Eğer çocuk elleriyle sorunu çözmeye kalkmış ise, diğer hepsi için kimin suçlu olduğu, kimin ilk önce başladığı bellidir. O fişlenmiştir, yaptığı diğer olumlu, iyi şeyler hiç görülmez. “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar” misali, kimse ona inanmaz ve güvenmez. Diğerleri onunla oynamak, beraber olmak istemez ve kendini farklı yönleriyle gösterme şansı azalır. O da giderek günah keçisi rolünü benimser ve “her zaman saldıran” çocuk tipini kendi de kabullenir ve bu rolü oynar. Hele ki ona kötü davranıldığını hisseder ve görür ise, hiç değiştirmeden ve dozunu artırarak devam eder. Vurur, ısırır, tekmeler. Ve diğerleri haklı olduklarını bir kez daha görür onu dışlamaya devam eder, bu böylece sürer gider (Türk Psikologlar Derneği, 2005).

Bilgin’e göre saldırganlık genel olarak diğerine zarar verme amacı ile bir kişi ya da grup tarafından gerçekleştirilen davranış olarak tanımlanabilir. Saldırganlığın birçok tanımı yapılmakla birlikte Bilgin’ in tanımı yapılan çoğu tanımı birleştirici ve özetleyici görülmektedir. Genel olarak saldırganlık tanımları bir bütün olarak ele alındığında tanımlarda yer alan boyutlar şöyle gruplandırılabilir. Fiziksel saldırganlık (ör: vurma), Sözel saldırganlık (ör: aşağılama, suçlama), Pasif saldırganlık (ör: önemsememe), Düşmanlık içeren saldırganlık (ör: terörizm), Araçsal saldırganlık (ör: hırsızlık) (Şekertekin, 2003: 49).

1.2.1. Saldırganlık İle İlgili Farklı Yaklaşımlar

Saldırganlık sözel (bağırma, küfür etme) veya fiziksel (vurma, nesne fırlatma) olarak ikiye ayrıldığı gibi aktif ve pasif olarak da sınıflandırılmaktadır. Çocuklarda genellikle gözlenen fiziksel ve aktif saldırganlıktır (vurma, nesne fırlatma). Saldırganlık konusunda çeşitli kuramlar mevcuttur. Bazı yaklaşımlar saldırganlığın insan doğasında bulunduğunu, bunun engellenemeyeceğini, ancak şeklinin ve yönünün değiştirilebileceğini savunur (müsabakalar, spor vb). Kimi kuramcılar da saldırganlığın öğrenilmiş bir davranış olduğu görüşündedirler. Biz çocuklarda saldırgan davranışları önlemede her iki yaklaşımı da kullanıyoruz.

Biyo-psiko-sosyal modele göre çocuğun gereksinimlerinin doyurulmaması ve bu doyumsuzlukların birikerek içsel bir huzursuzluk yaratması, sorun davranışlara dönüşmesi söz konusudur. Çevre çocuğun gereksinimleri ile değil de daha çok hatalı davranışları ile ilgilenirse çocuk engellenmişlik duygusu yaşar ve gereksinimleri doyurulmaz. Bebeklikte temel fizyolojik ve duygusal gereksinimlerin doyurulması büyük önem taşımaktadır. Gereksinimlerin engellenmesi enerji ve saldırganlık duygularının birikmesine neden olur. Kızgınlık, kin ve nefrete dönüşür. Kendilik algısı olumsuz olursa kendisini değersiz ve önemsiz hissederse istenmeyen davranışlarda bulunma eğilimi artar (Kargı ve Erden, 2005).

Diğer varlıklardan daha üstün ve gelişmiş olduğu sanısında olan uygarlaşmış insan, aslında bu gezegende yaşayan varlıkların en kırılganı. Kırılganlığından ötürü de yıkıcılığa eğilimli. Diğer varlıklar yalnızca hayatta kalabilmek amacıyla saldırgan davranışlarda bulunuyorlar. Uygarlaşma adına doğadan giderek uzaklaşan insan, bu kopukluğun getirdiği çaresi olmayan yalnızlığından ötürü yıkıcılıktan başka amacı olmayan saldırgan davranışlar sergileyebiliyor. Doğadan kopma bizleri zaten taşıyamayacağımız oranda birbirimize muhtaç hale getirmişken, şimdi de dünyaya kumanda edebilme umuduyla teknolojinin peşinden sürükleniyoruz, teknolojinin bizi yönetmeye başladığını idrak edemez halde. Sonunda, sezgilerden ve sağduyusundan uzaklaşmış, hem her şeyden ürken, hem her şeye meydan okuyan hırçın varlıklar haline geldik (Gençtan, 2005).

Genel olarak saldırganlık tanımlan bir bütün olarak ele alındığında, tanımlarda yer alan boyutlar şöyle gruplandırılabilir, (1) Fiziksel saldırganlık (ör; vurma). (2) Sözel saldırganlık (ör: aşağılama, suçlama). (3) Pasif saldırganlık (ör; önemsememe). (4) Düşmanlık içeren saldırganlık (ör: terörizm) ve (5) Araçsal saldırganlık (ör; hırsızlık) (Şekertekin, 2003: 49).

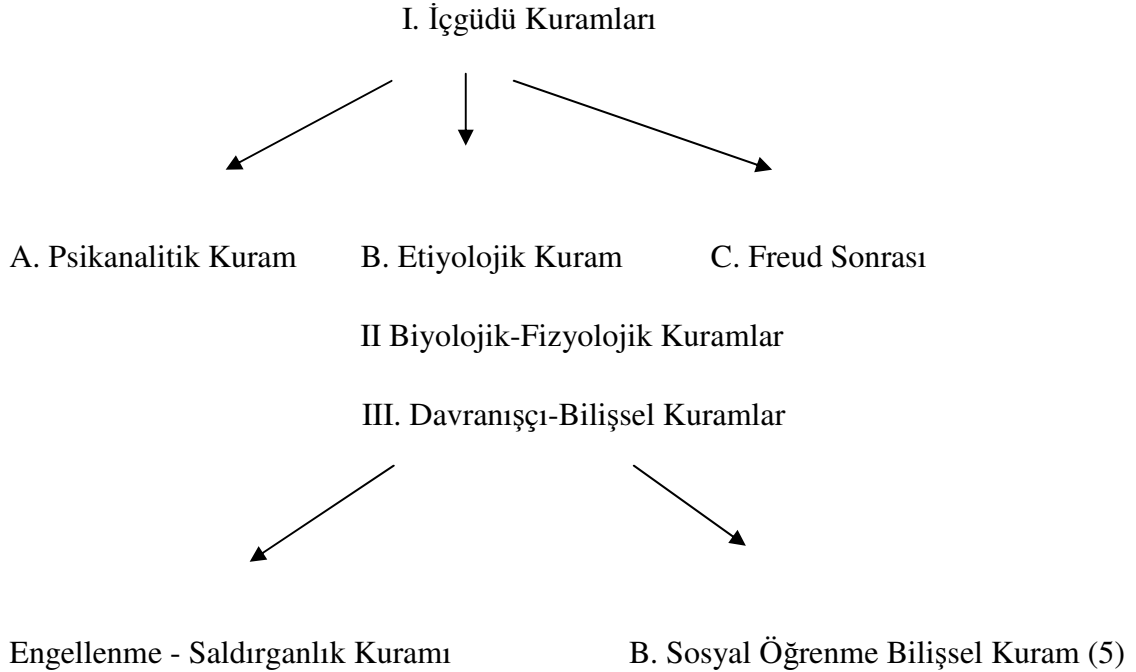
Bridge ise fiziksel şiddeti, vurmak, tekme atmak, boğaz sıkmak, tırmalamak, gözdağı vermek, tehdit etmek, değer vermemek, düşmanca davranmak, saldırmak olarak tanımlamaktadır.

Saldırganlık çeşitli kuramcılar tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Farklı bakış açıları ile her bir kuramcı kendi temelleri çerçevesinde saldırgan davranışın açıklanmasına katkıda bulunmuşlardır

İnsan psikolojisinde evrensel olarak varlığı kabul edilen ve cinsellikle birlikte en güçlü iki dürtüden biri olan saldırganlık ve onun sonucu şiddet, toplumda pek çok boyutta gözlemlenen bir olgudur. Şiddet içgüdüsel olarak var olan ve çevre etkenlerden kaynaklanan bir davranış olarak görülür. Şiddete yol açan temel etkenler anne, baba, çocuk, aile ilişkisi, nesillerdir sürdürülen şiddet içeren davranışlardır. Sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler şiddet oluşumunda rol oynarlar. Her geçen gün şiddetin günlük yaşamımızda daha çok yer aldığı görülmektedir. Şiddetin bu denli yoğun olarak günlük yaşamda yer alması da şiddetin kanıksanmasına yol açmaktadır. Şiddet ayrıca bir problem çözme aracı olarak kullanıldığından, bu kanıksama şiddetin birçok boyutta kullanılmasına ve çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Son yıllarda yoğun olarak çalışılan şiddetin farklı sınıflamaları bulunmaktadır (Psikoloji portalı, 2005).

Şekertekin'in yayımlanmamış yüksek lisans tezinde ise farklı kuramlar Şekil 1'de görüldüğü gibi sınıflandırılmıştır.

Şekil 1. Saldırganlığı açıklayan farklı kuramların sınıflandırılması

1.2.1.1. İçgüdü Kuramları

Saldırganlığın doğasını İçgüdü ve dürtü olarak ayıklayan kuramcılara göre saldırgan davranışlar, doğuştan var olan ve biyolojik olarak düzenlenmiş dürtü mekanizmasının

içsel biçimde uyarılmaları sonucu ortaya çıkar. Bu kuramlara göre; saldırganlık, sürekli biçimde organizmada biriken bir enerjidir (Şekertekin, 2003: 51).

Eğer saldırganlık bir içgüdü ise, belirli koşullara tepki olmaktan ziyade kendi kendini üreten bir durumdur. Saldırganlık yönündeki baskı, bir çıkış yolu buluncaya kadar içsel olarak oluşmaktadır (Çobanoğlu, 1993: 17). İçgüdü kuramı savunucuları insan organizmasındaki biyolojik bir faktörün saldırgan davranışı tetiklediği yönün de görüş belirtmektedir. Bu düşünceye göre merkezi sinir sistemi bu davranışların oluşumunda etkilidir.

1.2.1.1.1. Psikanalitik Kuram

Kişilik kuramcısı ve psikanalitik yaklaşımın öncüsü kabul edilen Freud'un insanoğlunun doğasına yönelik açıklamaları onun saldırganlığa bakış açısına ilişkin görüşlerini de içermektedir.

Freud'a göre içsel ve biyolojik uyarılmanın psikolojik bir anlatımı olan içgüdüler, ruhsal enerjinin tümünü oluşturur (Şekertekin, 2003: 51). Freud'a göre insanoğlunun doğuştan getirdiği iki temel eğilim vardır: Yapıcı cinsel enerji ve yıkıcı saldırganlık enerjisi. Bu iki güçlü eğilim, insanın toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşamasını zorlaştırır (Özerkan, 2004: 147). Dolayısı ile küçük yaştaki çocuğun yetişmesinde önemli rolü olan büyüklerin özellikle cinsellik ve saldırganlık gibi duyguları bastırmaları olumsuz birikime neden olacaktır.

Yaşam içgüdüleri libidonal enerji ile bireysel yaşamın ve insan türünün sürekliliğini sağlar.

Freud'un özde var olduğuna inandığı yıkıcı eğilimler ve saldırganlık enerjisi Aranson'un (1965) da ifade ettiği gibi mutlaka açığa vurulması gereken dürtülerdir. Bu düşünce, bir kabın içindeki suyun oluşturduğu basınca benzetilebilir. Suyun damla damla akmasına izin verilmemesi gibi, saldırganlığın da dışarı çıkmasına izin verilmemesi patlamaya yol açabilir. Toplum, bireyin saldırganlık içgüdüsunü kabul edilebilir ve yararlı davranışlara dönüştürmesinde bireylere yardımcı bir unsurdur.

Kişilik ve gelişim kuramcısı Freud'a göre; "Oral" dönemin (0-1,5 yaş) son aylarında ısırma, çiğneme, tükürme, ağlama gibi tepkilerle insandaki yıkıcı eğilimlerin ilk izleri

görölmeye başlar. "Anal" dönemde (1,5–3 yaş) dışkının püskürtölmesi saldırgan bir davranış olarak kabul edilir. Dışkı öfke ile eşanlam taşır ve kızgınlık duygularının ifade edilmesinde başlıca araç durumuna gelir. "Fallik" dönemde (3–5 yaş) erkek çocuk, annesine sevgili gibi davranmaya başlayarak babasının yerine geçme girişimlerinde bulunur ve onun ilgisini kardeşleriyle paslaşmaktan hoşlanmayarak, en büyük rakibi olarak gördüğü babasına yönelik saldırgan içerikli duygular besler (Şekertekin, 2003: 51).

Freud'un saldırganlıkla ilgili görüşleri, ifade edilen açıklamalar ışığında şöyle gruplandırılabilir;

(1) Yaşam içgüdüleri dolaysız bir anlatım yolu bulamazlarsa, bireylerin enerjileri yön değıştirerek anksiyeteye dolayısıyla saldırgan davranışlara yol açabilir,

(2) Toplum bireyin saldırgan davranışını farklı yerlere yöneltmesine yardımcıdır

(3) Oral dönemde kazanılan ısırma ve çiğneme gibi özellikler, ileride bireyin sözel saldırganlığa yönelmesine neden olabilir. Anal dönemde tuvalet eğitimi sırasında ana-babanın otoriter tutumu çocukta çevresine zarar verme tepkileri oluşturarak fiziksel saldırganlığa neden olabilir.

Bu yaklaşımı benimseyen kuramcılar saldırganlığı bireyde otomatik olarak gerçekleşen bir olay olarak düşünmek yerine saldırganlık nedeni olarak özellikle gençlik yıllarında edinilen hayat tecrübeleri olduğunu vurgulamaktadırlar (Bakker ve arkadaşları, 1995: 83).

Kişilik bozukluğu gösteren bireyler, ruhsal yaşantılarındaki çatışma, çelişme nedeniyle başkalarıyla, içinde yaşadıkları aileyle, yakın ve uzak çevreyle, toplumla, kültürle sağlıklı ilişki kuramazlar. Onlar toplumun davranış kalıplarına, davranış örneklerine uyum sağlayamazlar. İçgüdülerden, dürtülerden kaynaklanan davranışları bastıramaz, denetleyemez, engelleyemez ve sebepsiz yere öfkelenirler. Bu bireyler doğaya, insanlara, nesnelere yönelik saldırılarda bulunur ve şiddet eğilimleri gösterirler (Köknel, 1996).

Bazı bireylerde pasif-agresif kişilik özelliğine uygun olarak öfke, kin ve saldırganlık duyguları, aktif olarak dışa vuramamaktadır. Bu kişiler, pasif direniş göstererek küser,

surat asar ve tepkilerini bu şekilde hissettirirler. Sessizlik, öfke ve küskünlük bu tür direnişin önemli belirtisidir. Bazı bireylerde ise sessizlik pasif direniş yerine kavgacı, hırs sonucu fiziksel eylem ve sorumsuzca yapılan davranışlar görülmektedir. Bu kişiler dürtülerini engelleyemez, denetimsiz, atak ve saldırgan davranışlar gösterirler.

Bazı bireyler ise tamamen kendi öz güveni yerinde olmadığından dolayı başkalarına teslim olmuş ve başkasının egemenliğini yaşarlar. Ancak, içten içe de bir anlamda sahiplerine kin ve saldırgan davranış beslemeyi de ihmal etmezler. Bazen de dolaylı yollardan çevrelere yönelerek boşalım sağlarlar.

1.2.1.1.2. Freud Sonrası Psikanalitik Kuramlar

Kimi kuramcılar, Freud'un içgüdü kuramına karşın farklı görüş belirtmişlerdir. Kişilik gelişiminde sosyo-kültürel etmenlerin rolü olduğunu savunmuşlardır. Bu kuramcılar saldırganlığın açıklanmasında, edinilmiş faktörlerin rolü üzerinde daha ayrıntılı durmaları nedeniyle psikanalitik yaklaşımdan ayrılmaktadırlar.

Adler saldırganlığı, organik değil bireyin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir dürtü olarak, kaygıyı ise bireyin kendine yönelik saldırganlığı olarak açıklar. O'na göre saldırganlık herkeste görülebilir; ancak normal bireylerde gizli, nevrotik ve psikotiklerde ise açık ve şiddetli biçimde ortaya çıkar (Şekertekin, 2003: 53).

Nevrotik kişi önce çevresini kışkırtır, sonra ortaya çıkan durumdan yararlanmaya çalışır. Verdiği tepkiler, diğer insanları sömürmek ve küçümsemek amacıyla yaşam sorunlarıyla mücadele ederken takınılan yanlış tutumlardır. Bireyde bir takım eksikliklerin olması durumunda kendisindeki bu eksikliğin dışı vurumu olarak diğerlerini küçük düşürme, kendisini bulunduğu topluluğun üzerinde görme gibi davranışlar görülebilmektedir.

İnsanlar korktukları, korkuya uğramak istemedikleri ve korkmaktansa korkutmayı tercih ettikleri için korkunç bir şekilde davranmaktadırlar (Tophoven, 1993).

Horney 'e göre, kişinin kendine yönelik yıkıcı eylemleri (mazoşim) kişinin varlığını ortaya koymaktan kaçınarak kendini küçültmesi, başka bir kişiye aşırı bağlanarak onun her isteğine boyun eğmesi ve böylece kendi varlığından kurtulma çabasının sonucudur. Ancak bu tür eğilimler, öfkenin artmasına yol açarak mantıkdışı isteklere dönüşür.

Böyle bir kişi acısını ve çaresizliğini, düşmanlık duygularını boşaltmak için araç olarak kullanır. Düşmanlık duyguları savunmaya yönelik olduğu kadar sadist bir biçimde çevreye de yöneltilir (Şekertekin, 2003: 54).

Bazı kişiler, kendilerinden üstün olanları kıskanır, istedikleri nesneye başkalarının sahip olmasından ya da sevdiklerini başkalarının da sevmesinden rahatsız olurlar. Kıskançlık duyguları kine ve daha ileride de saldırgan davranışın ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Bu nedenle karşılarındaki kişilere nefret ve düşmanlık dolu duygular beslerler.

Psikanalitik yaklaşımı temel alan kuramcılardan bir diğeri olan Fromm saldırganlığı "tepkisel şiddet" (bireyin kendisinin ya da başkasının yaşamını özgürlüğünü, onurunu ve malını korumak için başvurduğu korku duygusundan kaynaklanan şiddet), "ödünleyici şiddet" (güçsüzlüğünü gizleme) e yönelik şiddet ve "kana susamışlık" (kan akıtarak kendini güçlü eşsiz ve üstün görmeye yönelik şiddet) şeklinde gruplandırmıştır (Şekertekin, 2003: 54).

1.2.1.1.3. Etiyolojik Kuram

Saldırgan davranışı içgüdüsel olarak açıklayan kuramlardan birisi de etiyolojik yaklaşımdır. Bu konuda Lorenz'in yapmış olduğu gözlemler ve deneyler kuramın temelini ortaya koymaktadır.

Bu kurama göre normal içgüdüsel hareketler, merkezi sinir sisteminin, hareketin gerçekleştiği bölümünde oluşan özgül enerjiyle ortaya çıkmaktadır (Şahin, 2004: 71). Lorenz biriken enerjinin hareket sonucu boşalacağını, hareketin gerçekleşmemesi durumunda biriken enerjinin dağılacağını savunmaktadır.

Lorenz ve Tinbergen gibi etyologlar diğer canlılar üzerinde çalışmalar yapmışlar, hayvanların doğuştan saldırgan yapılarının olduğu görüşü kabul edildikten sonra insanların da bu şekilde olabileceğini savunmuşlardır. Hayvanlarda dış çevre ne olursa olsun saldırganlık içten içe birikir: eğer anlatım bulunmazsa birikmeye devam ederek, saldırganlık dürtülerinin artmasına neden olurlar. Saldırganlık türün korunması ve yaşamını sürdürebilmesi için gerekli bir davranış olarak alınmaktadır (Şekertekin, 2003: 55).

1.2.1.2. Biyolojik-Fizyolojik Kuramlar

Biyolojik kuram organizmanın neden olduğunu varsaydığı saldırganca şiddet içeren davranışları araştırmıştır (Tiryaki, 1996: 20). Bu konu ile ilgili birçok deneyler yapılmış, kromozomlar ve erkeklik hormonunun saldırgan davranışlara etkisinin olup olmadığı üzerine çalışılmıştır.

Ölüm içgüdüleri organizmanın kendisine yönelmiş ise kendini yıkıcı bir dürtüdür. Ama dışa yönelmişse bu durumda kendinden çok başkalarını yıkıma uğratma eğilimindedir. Freud, katıksız bir fizyolojik, mekanik yaklaşımda organizmanın bütün olarak ele alan sevgiyle nefretin biyolojik kaynaklarını çözümleyen biyolojik yaklaşıma geçerek ileriye adım atmıştır. Bu kuram oldukça soyut yorumlara dayanmakta yeter derecede inandırıcı görgül kanıt ortaya koyamamaktadır (Fromm, 1993: 36).

Biyolojik temelli kuramlar objektif ve somut verileri kapsamı yönünden önemli sayılmakla beraber, saldırgan davranışın oluşumunda etkili olan bireyin duygusal, zihinsel ve sosyal süreçleri dikkate almamaktadır. Bununla birlikte yapılan araştırmalar biyolojik faktörlerin psikopatolojide önemli rol oynadığını ortaya çıkarmıştır. Geçmişte saldırgan davranış incelenirken daha çok çevresel değişkenler üzerinde duruluyor, gelişimsel ve sonradan olma beyin hasarları üzerinde durulmuyordu. Son yirmi yıldır saldırganlık üzerine yapılan araştırmalarda nöropsikiyatrik ve nörolojik sorunların saldırgan bireylerde, saldırgan olmayanlara oranla daha yaygın olduğu ileri sürülmektedir. Şiddeti besleyen bir çok kaynak vardır. Ancak bu kaynakların etkin olabilmesi için etkileyebilecekleri bir canlı organizmaya ihtiyaç vardır. Şiddet davranışını anlayabilmenin yolu onun biyolojik temelini anlamaktan geçer. Bu konudaki bulgular henüz çelişkili ve yetersizdir. Daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır. Emosyonel sinir bilim (Neuroscience) alanında son yıllarda görülen hızlı ilerleme bu alanda kısa sürede aşamalar kaydedileceğinin sinyallerini vermektedir. Ortaya çıkacak sonuçlar, şiddeti ortadan kaldırmayacaktır. Şiddetin daha iyi anlaşılabilmesi ve ortadan kaldırılabilmesi için hem toplumsal hem de biyolojik etkenlerin birlikte ve uygun ölçülerde dikkate alınması gerekir (rehberöğretmen, 2005).

Eşeyssel olgunluğa erişildiğinde salgılanmaya başlayan eşey hormonlarından bazılarının saldırgan davranışlarla ilgisi vardır. Dişilerin çoğu yavrularını korumak ve avlanmak amacıyla saldırgan davranış sergileyebilirse de erkek eşey hormonları saldırganlıkla

çok daha yakından ilgilidir. Örneğin: üreme mevsimi dışında hormonu verilen erkek geyik her zamanki çiftleşme bölgesine döner ve dişiler olmasa da boynuzlarını kaplayan kadifemsi deriyi atarak öbür erkeklerde kavgaya hazırlanır (Ana Brittanica XXVII 199=1).

Hayvanlar üzerinde yapılan klinik deneyler sonucunda testesteron hormonunun saldırgan davranışları artırdığı görülürken östrojen hormonunun bu davranışları azalttığı yolunda bir bulguya rastlanmamıştır. Sadece kadınlık hormonu olan, annelik duygularını harekete geçiren prolaktin hormonunun agresif davranışları azalttığı görülmüştür.

İnsan vücudundaki fiziksel olarak fazla gelişmişlik ya da gelişememe durumunun hormonlarla ilgisinin olabileceği bilinmektedir. Cüceloğlunun da ifade ettiğine göre,son yıllarda çocukluktan beri yaşlıları arasında daha cüsseli olmanın saldırgan davranışa yol açtığı görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır(Şekertekin,2003:56).Fizik olarak kendisini üstün gören kişinin çevresindekilere gücünü ispat etme isteği bazen sataşmalara ve kavgalara neden olabilmektedir.

Birçok araştırmacı, devamlı şekilde saldırgan davranışlar sergileyen bir grup insanda, bunun nedenini bireyin sinir sistemindeki hasar olduğunu savunmaktadır. Saldırganlığın öğrenilmiş bir davranış olduğu görüşüyle de birleştirilerek şöyle bir açıklama getirilmektedir. Şiddetli fiziksel istismara maruz kalmış insanlarda sinirsel bir harabiyet oluşur. Bu sinirsel harabiyet, bu kişilerin biyolojik olarak şiddete yakın olmasına yol açar (Şahin, 2003: 71).

Organizma, yapısı gereği dışarıdan gelebilecek bazı etkilere karşı hassaslık gösterebilir. Bu açıdan gürültü, kalabalık, iklim gibi bazı faktörler, vücudun dengesini bozarak bir süreç içinde, saldırganlık gibi tepkilerin dışavurumunu kolaylaştırarak hormonal değişikliklere yol açabilirler(Şekertekin,2003,56). Gürültülü bir ortam insan davranışlarının dışı vurumu nu olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Yakın geçmişte Çanakkale de bir yazlıkta çok gürültülü bir şekilde eğlendiğini düşündüğü komşusunu uyarmaya giden bir tiyatrocunun öldürülmesi gürültünün saldırganlığa etkisine örnek olarak verebilir.

Hava kirliliği, sabah dışarıya ıkılacakken yağan yağmur, bir program yapılmışken hava durumunun bu planı bozması gibi durumlarda kişilerde zaman zaman olumsuz duyguları beraberinde getirir örneğin aycuma'ya daha önce hiç gelmemiş bir kişini ilk izlenimleri olumsuz olabilmektedir. İlçenin girişindeki kâğıt fabrikasının yaydığı sellz kokusu kişiyi rahatsız edici düzeyde olabilmektedir.

Aslında bir insanın saldırganlığı, ruh haliyle yakından ilintilidir. Eğer mutluyrsa, çok az neden onu kızdırabilir. Ama sinirliyse, o zaman havadan nem kapma misali her Şeye kızabilir. Sinir sisteminin durumu da bu davranışın ortaya çıkışında çevresel faktörler kadar önem taşımaktadır. Eğer sinir sistemi aktifse ve olası nedenler de sağlanmışsa insanlar saldırgan davranışlar gösterecektir (Karasleymanoğlu, 1992).

Sıcaklığın değişmesi saldırganlığı artırabileceği gibi azaltıcı etkide de bulunabilmektedir. Yapılan araştırmalarda özellikle sıcak odada bulunan kızgın bireylerin, ılık bir odada bulunan bireylerden daha saldırgan olduğunu, ancak soğuk bir Şeyler ya da su içilmesine izin verilen bireylerde bu etkinin azaldığını belirtmektedir (Şekertekin, 2003: 57). Ayrıca sıcaklık, düşmanlık temeli olan önyargıyı da artırabilmektedir.

Duman ve sis gibi olumsuz hava Şartları da saldırganlık eğilimini artırmakla sigara dumanlı ortam ise bireylerde temiz hava koşullarındakilere göre saldırgan eğilime daha fazla yol açmaktadır. Örneğin, çok sisli bir havada araba kullanan sürücü, bazen yolu iyi görememesi durumunda sinirlenerek bir takım saldırgan davranışlar sergileyebilmektedir

İnsanın yaşadığı sakin ortamın değişmesi ya da çok kalabalık ortamlara girmesi de kendisini huzursuz edebilir. Suç olaylarının büyük Őehirlerde daha fazla olmasının nedenlerinden biriside nüfus yoğunluğudur. Ancak, kalabalık, stres, trafik gibi olumsuz koşullarda birçok adli vak'a ya neden olmaktadır.

Ancak sosyal deneyler, saldırganlığa yüzeysel kalabalıklaşmanın saldırganlığın meydana geldiği toplumsal, ruhsal, kültürel ve ekonomik koşulların sebep olduğunu ortaya koymuştur. Fromm bu görüşü "Yoksulluk koşulları altındaki yoğun nüfus, gerilim ve Şiddete yol açar." ifadesi ile belirtmiştir. O halde kalabalığın, saldırgan

davranışlar üzerinde etkisinin olabileceği; ancak başka faktörlerle de etkileşiminin göz ardı edilmemesi gerektiğinin vurgulanması yerinde olabilir (Şekertekin, 2003: 57).

Yapılan araştırmalarda göstermektedir ki; saldırgan davranışların artışında ve ya azalmasında bireyin içgüdü ve biyolojik kuramların etkisinin yanında içinde bulunduğu ortamında önemli bir yere sahip olduğu bir gerçektir.

1.2.1.3. Davranışçı-Bilişsel Kuramlar

Davranışların oluşumunda zihinsel süreçlerin de rol oynaması nedeniyle, saldırganlığın açıklanmasında davranışçı yaklaşımlarla, bilişsel yaklaşımlarla birlikte sunulmuştur (Şekertekin, 2003: 58).

Saldırganlığın açıklanmasında içgüdü kuramını reddeden bazı sosyal bilimciler saldırgan davranışın büyük ölçüde öğrenme süreçleri yoluyla kazanıldığını savunurlar. Saldırganlıkla ilgili son çalışmalarda sosyal öğrenme kuramı ile engellenme-saldırganlık kuramı birlikte ele alınmakta ve bu kuram yeniden gözden geçirilmiş engellenme-saldırganlık kuramı olarak isimlendirilmektedir. Sosyal öğrenme kuramcılarına göre saldırganlık temel olarak öğrenilmiş bir davranıştır ve bu öğrenmeyi sağlayan en önemli davranışları ödüllendirildiği ölçüde, gelecekte, aynı ya da benzer davranışı tekrar gösterme olasılığı yüksektir (Demirkan, 2003: 10). Bir kişinin saldırgan davranışları gözlemleniyorsa ve bu kişi etrafında önemli bir kişilik ise onu örnek alacak kişiler de muhtemelen saldırgan davranışlar sergileyeceklerdir. Örneğin, saha içinde çok agresif davranış içinde olan elit bir sporcuyu model alan sporcularında aynı saldırgan davranışları göstermesi gibi.

Neuman ve Baron'a göre (1997), engellenme, sözel tehditler, işle ilgili stres kaynakları, önemli sosyal normların yok sayılması gibi etmenler (tetikleyiciler) bireylerin duyguları, düşünceleri ve olaylara gösterdikleri tepkiler üzerinde doğrudan etki yapar. Bu tür olaylar, bireylerde düşmanlık içeren düşüncelerin oluşmasına, öfkeye ve yoğun bir fizyolojik uyarılmaya yol açabilir. Bu tür tepkilerin bir sonucu olarak, bireyler, yaşadıkları duygulanımları anlamlandırmaya çabalarlar ve maruz kaldıkları olayların nedenlerini bulmaya çalışırlar. Son olarak, bireyler, yaşadıkları olay/durum karşısında neler yapabileceklerini ya da yapmaları gerektiğini düşünürler. Bir başka deyişle,

gösterebilecekleri olası tepkilerin sonuçlarını ve bu sonuçlarla başa çıkabilmek için neler yapabileceklerini değerlendirirler (isguc.org, 2005).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmada cinayet oranlarını incelenmiş ve ağır sıklet boks şampiyonalarından sonra cinayet oranlarının arttığını ve daha önemlisi kurbanların çoğunun özelliklerinin kaybeden boksör ile ilgili olduğunu gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonucunda ise şiddet içerikli olayları izlemenin saldırgan davranış göstermede etkin olduğu, ancak tek neden olmadığı açıklanmıştır (Demirkan, 2003: 12).

Baron ve Bryne (1994) saldırganlıkla ilgili olarak, öğrenmeyle açıklanabilecek dört bakış önermiştir: 1-Nasıl saldırgan olunur?, 2-Saldırganlık için uygun hedef kimdir?, 3- Hangi hareket saldırgan cevabı gerektirir? 4- Hangi durumlarda saldırganlık uygundur? Gözlemsel öğrenme ile nasıl faul olduğunu kime faul yapabileceğimizi, faul için gerekçenin ne olduğunu ve faul durumunda en iyi tepkinin ne olduğunu öğrenebiliriz (Demirkan,2003:12). Kontratak yiyen bir takımın oyuncusunun mecburen hata yapması kabul edilebilir bir davranıştır. Bu davranış gözlem yolu ve öğrenme sonucu ortaya çıkmış bir saldırganlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda futbolcu müsabakalarda gözlem yoluyla saldırgan davranışın öğrenilebileceğini söylemek mümkündür. Ailesinden sürekli yaptığı olumsuz davranışlar nedeni ile övgüler alan bireyin ileriki zamanlarda agresif bir yapıya bürünmesi de mümkün olacaktır. Bu anlamda ödül ve ceza kavramları yerli yerinde kullanılmalıdır. Böyle olduğunda saldırgan davranışlar düzeltilebilir.

Saldırganlık duygusu doğrudan gözlenemeyen bir iç durumdur. Hepimizin çok kızdığı, birilerini incitmek istediği anlar olmuştur. Ama bu duygularımızı her zaman dışa vurup davranışa dönüştürmeyiz. Genellikle amaçlarımıza ulaşmamız engellendiğinde ya da işlerimiz beklediğimizden daha ağır yürüdüğünde eylemde bulunuruz. Engellenme ve zorlanmanın davranışsal etkilerini Barker, Dembo ve Lewin' in (1941) çalışması daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu çalışmada çocuklara bir oda dolusu oyuncak gösterilmiş fakat odaya girmelerine izin verilmemiş. Çocukların ancak dışarıdan oyuncaklara bakmalarına izin verilmiş, oynamaları engellenmiş. Bir süre bekledikten sonra çocukların oyuncaklarla oynamalarına izin verilmiş. Başka bir grup çocuğa herhangi bir engellenme olmaksızın oyuncaklarla oynayabilecekleri söylenmiş. Daha

sonra tüm çocuklar odaya alındığında engellenen çocukların oyuncakları yere çarptıkları ve duvara vurdukları genel olarak yıkıcı davranışlarda buldukları görülmüştür. Bu çalışmanın bize engellenmenin saldırganlığı tetiklediğini ve engellenme durumu ortadan kalktığında eyleme dönüşebileceğini göstermektedir. Bu noktada, çizgi filmin izlenmesini engellemek sorunun çözümü gibi gözükmemektedir (Soysal ve Koçkar, 2005).

Şiddet içeren bir süreç aşına olduğumuz pratikler uyarınca toplumsal olarak düzenlediği meşru bir denetim ya da cezalandırma aracı olarak tanımlandığı zaman yıkıcı zarar ölçülür ve sınırlar belirginleştirilir. Yetkili bir metot olarak toplumsal tanımlama şiddet kategorisini öbür toplumsal onay gören zor kullanma teknikleriyle aynı bölgeye yerleştirir (Schlesinger, 1994:36).

Şiddet olarak gördüğümüz kimi eylemlerin başka kültürlerde farklı anlaşılabilirdiği olgusu “şiddetin” sosyolojik açıdan yararlı bir eylem sınıflaması olup olmadığına ilişkin kuşkuları açıklar (Riches, 1989: 12).

1.2.1.3.1. Engellenme-Saldırganlık Kuramı

Engellenmenin hemen her zaman saldırganlığa yol açtığını ve saldırganlığın hemen her zaman daha önce yaşanmış bir engellenmenin göstergesi olduğu teoridir (Budak, 2003: 261). Saldırganlığa ilişkin içgüdüsel ve biyolojik kuramlar, saldırganlığın organizmaya kalıtımla aktarıldığını savunmaktadır. Karşıt bir görüş ise güdü kuramları saldırganlık davranışının çevredeki bir dengesizliği düzeltmek amacıyla ortaya çıktığı yönündedir (Çobanoğlu, 1993: 19).

Saldırganlığın nedenleri arasında; güdülerini içeren engellenmeler, zarar verme ve aşağılama ile başkalarında gözlenen saldırganlığın taklit edilmesi yer almaktadır. Bunların içinde en yaygın olanı engellenme olup amaca yönelik faaliyete müdahale edilme olarak ifade edilebilir. Bu kurama göre kişilerin bir ihtivacının veya sürmekle olan bir faaliyetinin engellenerek sınırlandırılması ya da yapmak istemedikleri davranışları yapmalarının istenmesi saldırganlığa yol açabilmektedir (Şekertekin, 2003: 58).

Engellenme-saldırganlık kuramına göre; kişinin amacına ulaşmasının zor olması, bir bakıma engellenmesi durumunda bireyde kızgın bir tavır oluşması söz konusudur.

Böylece saldırgan davranış ortaya çıkacak boşalım sonucunda haz alma ve rahatlama olacağı savunulmaktadır.

Belli bir hedefe yönelik dürtülerin veya eylemlerin dış veya iç etkenlerle engellenmesi durumuna engellenme (transtraiton) denir (Budak, 2003: 260). Kişi engellenmelere karşı çeşitli tepkiler gösterebilir. Engellenmeler bireyi yeni ve daha iyi bir şekilde tatmin yollarına, bilişsel düzeyin yeniden örgütlenmesine götürebileceği gibi, uyumsuz davranışlara da itebilir. Sosyal yaşam düzeyinde kitlelerin engellenmesi, toplumları ciddi sorunlara ve çatışmalara götürebilir. Engellenme ile birlikte gerginliğe boşalım sağlama isteği arttığına göre bu durumdan kurtulmak için verilebilecek en ilkel tepki saldırganlık olabilir.

Miller ise (1941), engellenmenin farklı pek çok tepkiye yol açabileceğini saldırgan davranışın da bunlardan birisi olduğunu belirtmektedir. Engellenme -saldırganlık kuramının savunucuları olan Dollard ve arkadaşlarını (1939) sayıtlısı şu şekilde ifade edilebilir:

"Saldırgan davranışın meydana gelmesi her zaman engellenmenin ürünüdür. Buna paralel olarak, engellenmenin olduğu her durumda da saldırganlık kaçınılmaz olarak ortaya çıkar" (Şekertekin, 2003: 58).

Engellenmeye bağlı eylemler yoksun olmak ve algılanan adaletsizlik olmak üzere iki grupta incelenmektedir (Erkan, 2003: 37). Yoksunluk duygusuna bir örnek vermek gerekirse, bir çocuğun evde oturup televizyondaki filmi izlemek istemesinin büyükleri tarafından bir yere ziyarete gidilmesi sonucunda çocuğunda mecburen o programdan yoksun bırakılması durumu meydana gelir. Kendisini evde program seyretmeye şartlandıran çocuk hayal kırıklığına uğraması sonucunda olumsuz bir tepki verebilmektedir. Dollard ve arkadaşları hayal kırıklığını hedefe yönelmiş davranışı bloke eden durumdur diye tarif etmektedirler (Şahin, 2004: 74). Diğer yandan kişi kesinlikle adaletsizlik yapıldığı düşüncesini taşıyorsa bazı durumlarda agresif tepkiler verebilir. Öğrenciler çoğunlukla öğretmenlerine karşı bu tip ön yargı içine girebilirler. Kendisinden daha iyi not alan arkadaşına öğretmenin daha yakın davrandığını düşünen öğrenci hem arkadaşına hem de öğretmene karşı farklı duygular besleyebilir. Daha da ileri giderek saldırgan eğilimler içine girebilirler.

Engellenme durumu ile kasıtlı olarak karşılaşp karşılaşmama durumuna göre tepki verme değişmektedir. Engellenme durumunun kazara meydana geldiği kanısına varmış ise saldırgan davranış gösterme olasılığı çok düşük olacaktır. Dolayısıyla bir davranışın saldırgan olarak nitelendirilmesinde, o davranışın kasıtlı olup olmadığının önemli olduğu söylenebilir.

Yön değiştirmiş saldırganlıkta, gerçek hedefinden uzakta daha güvenilir bir hedefe, yani günah keçisine yönelmek bireyi kısmen rahatlatır. Örneğin bir arkadaşı yüzünden seyahate gidemeyen genç, kısa bir süre sonra kız kardeşi ile kavga eder. Bireyler engellenme sonucu, bu engeli ortaya çıkaran unsurun kaynağından alacakları tepki nedeniyle, içinde buldukları yoğun ruhsal durumu dışa vurmak için başka bir hedefe yönelebilmektedirler. Hedefin kendisine gösterilen tepki genellikle gözle görülen türde değil, daha çok dolaylı yoldan olmaktadır.

Saldırgan davranış, engellenme duygusuna karşı yapılan tipik bir davranış olarak adlandırılabilir için bir güdünün engellenmesi, saldırgan davranışın ortaya çıkmasına neden olabilir (Şekertekin.2003: 59). Bir çocuğun davranışları incelendiğinde istekleri yerine getirilmeyen çocuğun verebileceği tepkilerden ilk akla gelenin protesto ile birlikte saldıran davranış olduğu gözlenebilmektedir.

Karşıt bir görüş olarak engellenmenin her zaman saldırgan davranışlara yol açmayacağı ileri sürülmüştür. Miller'e göre engelleyen çok daha güçlü ise engellenen saldırgan eğilimde bulunmayacaktır. Başka bir davranışta bulunabilir ya da saldırganlık duygusunu bastırabilir (Özerkan, 2004: 149).

1.2.1.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı ve Bilişsel Kuram

Sosyal Öğrenme ve modelden öğrenmenin, saldırganlık üzerinde önemli bir etkisi vardır. Başkalarıyla olumlu ilişki kurabilmek için çocuklar, saldırgan eğilimlerini engellenip uygun zamanlarda ve toplumun onaylayacağı bir biçimde ifade etmeyi öğrenmek zorundadırlar. Ana-babalar kendi davranışları çocuklarındaki saldırganlığın artmasında ya da azalmasında rol oyna-maktadır (Şekertekin.2003: 61).

Sosyal öğrenme kuramını geliştiren Albert Bandura'dır. Bandura saldırganlığı incelerken üç aşamaya dikkat çekmiştir. Saldırgan davranışların kökeni ve nasıl geliştiği, saldırganlığı ortaya çıkaran nedenler ve son olarak ta saldırganlığın nasıl

süreklilik kazandıdır (Tiryaki, 1996: 24). Bu davranışlarda pekiştirme de önemli rol oynamaktadır.

Bandura üç farklı grup üzerinde yaptığı deneyi şu şekilde gerçekleştirmiştir. Birinci gruba, oyuncak bir bebeğe çocukların yaptığı şiddet eylemlerini, ikinci gruba, çocuklara şiddet uygulayan büyüklerin filmini ve üçüncü gruba da şiddet içermeyen bir film izlettirmişlerdir. Daha sonra çocukların tümü oyuncak bebekle baş başa bırakılmışlardır. Sonuç: saldırgan davranışları gözlemleyen çocukların oyuncak bebeği tekme tokat yumruk vurma gibi eylemlerle hırpaladıkları görülmüştür (Özerkan,2004:148). Dolayısı ile insanlar çevrelerinde olup biten olaylardan etkilenmekte ve gördükleri davranışları model almaktadırlar.

Sayıları giderek artan şekilde birçok araştırmacı, devamlı şekilde saldırgan davranışlar sergileyen bir grup insanda bunun nedeninin bireyin sinir sistemindeki hasar olduğunu savunmaktadır. Bu tez, saldırganlığın öğrenilmiş bir davranış olduğu görüşüyle de birleştirilerek şöyle bir açıklama getirilmektedir: Şiddetli fiziksel istismara maruz kalmış insanlarda buna bağlı olarak sinirsel bir harabiyet oluşur. Bu sinirsel harabiyet de bu kişilerin biyolojik olarak şiddete yatkın olmasına yol açar. D. Lewis 1986 yılında cinayet nedeniyle cezaevinde yatan bir grupta yaptığı çalışmada, çalışmaya alınanların tamamında sıklıkla şiddet uygulayan ana babanın neden olduğu kafa travması öyküsü saptamışlardır. Çalışmanın sonucunda bu grubun hükümlü topluluğu içinde en sık sinirsel harabiyet taşıyan grup olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kafa travması ve şiddet ilişkisini araştıran bilim adamları fiziksel istismar, kafa travması ve şiddete yönelik davranışlar arasındaki bağlantının kesin olmadığını belirtmekle birlikte, birçok çalışmada erken fiziksel istismarla sonraki yaşamda saldırgan davranışlar ortaya çıkması arasında bir bağlantı saptanmıştır (Göka ve Türkçapar, 2005).

Sosyal kuramcılar, yetiştirilme biçimi bakımından da cinsiyetlere göre farklılık olduğu görüşünde birleşirler. Bireyin geliştireceği cinsiyet rolleri, içinde yaşadığı toplum ve ailesi tarafından benimsenmektedir. Araştırmalar kadın ve erkek cinsiyetine ait olarak kabul edilen ve çoğunluk tarafından benimsenen cinsiyet rolleri ile ilgili kalıp yargıların bulunduğunu göstermektedir, Kandiyoti'nin (1978) de vurguladığı gibi; toplumda yaygın olarak kadın ve erkek cinsiyetine özgü kabul edilen bazı davranış özellikleri bulunmaktadır. Duygusallık, yumuşaklık, fedakârlık boyun eğmek gibi

kadınlara özgü özellikler: sertlik, hırslı olmak etrafına hükmetmek, katılık, üstünlük duygusu ve saldırganlık gibi erkeklere özgü özellikler toplumda benimsenmiştir (Şekertekin, 2003: 62).

Sosyal öğrenme kuramına göre pekiştirme ile birlikte ödül ve ceza da saldırgan davranışlara etki etmektedir. Eğitimcilerin çocuklar üzerinde yaptıkları bazı deneyler sonucunda çocukların güzel davranışları ödüllendirilmiş, kötü davranışları görmezden gelinmiştir. Haylaz diye tabir edilen çocukların ödüle dikkatlerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durumda fiziksel ve sözel saldırganlığın en aza indiği görülmüştür. Çalışmaya birkaç hafta ara verildiğinde fiziksel saldırganlık artış göstermiş, sözel saldırganlık azalmıştır. Ödülün dikkatli kullanılması anaokulu grubu çocuklarında güçlü bir etki yaratmıştır (Tiryaki, 1996: 25).

Günümüzde çocukların ve gençlerin ilgi gösterdikleri bilgisayar oyunları TV programlarının büyük bir çoğunluğu da saldırganlık ve şiddeti teşvik edici uyarılar göndermektedir. Bilgisayarın ne kadar gerekli olduğu tartışılmaz. Ancak bu kullanım amacı dışında şiddet içeren oyunlar, pornografik yayınlar vb. konuların kontrolünün mümkün olmaması sonucu bir takım olumsuzluklar doğurabilmektedir. İzleyenlerin model alacakları da hesaba katılırsa, bazen bilgisayarın ne kadar tehlikeli olduğu düşünülmesi gereken bir konudur.

Yapılan araştırmalarda şiddet içeren TV programı izlemenin saldırganlığı artırdığını, şiddet içeren TV programı izlemenin de şiddet içermeyen programlara göre grup içinde daha fazla saldırganlığa yol açtığını belirtmiştir. Her gün televizyonlarda çıkan şiddet içerikli haberler de bu durumun en açık kanıtı olmaktadır.

Aile içindeki çalkantılı bir dönemi çocuğun bir fiil yaşaması, çocuğunda sık sık cezalandırılması sonucunda ileriki yaşlarında bu muameleye maruz kalan bireyin saldırgan bir yapıya sahip olmasına neden olabilecektir. Saldırgan ergenlerin aile yapıları incelendiğinde, evlerinde fiziksel ceza uygulandığı, düşük düzeyde saldırgan olan ergenlerin daha barışçıl bir aileden geldiği görülmektedir (Tiryaki, 1996: 25).

Şiddet içeren yayınların izlenmesi, saldırganlığın ortaya çıkmasının tek sorumlusu olarak da kabul edilmemektedir. Çocuğun içinde bulunduğu toplumun ve yakın çevrenin saldırganlığa ilişkin tutum ve değerlerinin, onun saldırgan davranış

dağarcığını ve bu dağarcıktaki davranışları hangi sıklıkla ortaya koyacağını belirleyen temel etken olduğu öne sürülmektedir (Şekertekin, 2003: 63).

1.2.2. Genel Olarak Saldırganlık Nedenleri

Futbolcuların fanatik ve saldırgan olmalarında rol oynayan faktörler şunlardır.

- Demografik faktörler: Yaş, cinsiyet, fizik, coğrafi çevre
- Sosyo-kültürel faktörler: Aile, eğitim, sosyal tabaka, kültür

Diğer faktörler: Kitle iletişim araçları, hakemler, antrenör, yöneticiler vs. (Acet, 2005: 57).

İnsanların saldırgan olmalarının nedenleri konusunda birbiri ile çelişkili kuramlar vardır. Saldırgan davranışların birçoğu biyolojik ya da içgüdüselidir. Bu nedenle örneğin filozof Tomas Hobbes, şiddetin insanların doğasında var olduğunu iddia ediyor ve 'herkesin herkese karşı savaşı'ndan ancak büyük çaba harcıyıp ustaca davranışlarla kaçınılabileceğini söylüyor. Pek çok psikoloji okulu da bu varsayıma katılmakta ve saldırganlığın yoğun eğitim süreçleri ya da ciddi ölçüdeki toplumsal denetimin de desteklediği toplumsallaşmayla demlendiğini ileri sürmektedir. Anlaşılacağı üzere toplumsallaşmanın kendisi yeter değildir ve insanların uygar davranışları için sürekli ödüllendirilmeleri, kabul edilemeyecek saldırgan hareketleri için cezalandırılmaları gerekmektedir (Marshall, 1999: 631).

Yinede saldırganlıkla ilgili sosyolojik kuramların çoğunda, saldırganlığın kökleri bireyin biyolojik alt yapısı ya da psikolojik üstyapısında değil, onun toplumsal ortamla ilişkisinde aranmaktadır. Söz konusu kuramlar içerisinde en popüler olanı saldırgan davranışın amaçlanan noktaya gelince sonucuna ulaştığını söyleyen ketlenme-saldırganlık hipotezi ya da kuramıdır.

Örneğin çocuklar oyuncaklarını çalan arkadaşlarına saldırabilirler. Yinede bu kuram, ketlenmenin saldırganlıktan başka sonuçlar doğurmasına yol açan koşulları açıklayamadığı için eleştiriye uğramıştır (Bazı çocuklar böylesi durumlarda sessizce içine kapanabilirler).

Knopf'a göre, bireyleri saldırgan davranışa iten pek çok farklı neden vardır."İnsanı saldırgan davranışa iten nedir?" sorusuna altı farklı cevaptan söz eder Knopf. Bu yanıtlar;

- İnsan doğası gereği saldırgandır.
- İnsan stres nedeni ile saldırganca davranır.
- İnsan saldırgan olmayı öğrenir.
- İnsan engellenme nedeniyle saldırganca davranır.
- İnsan grup baskısı nedeniyle saldırganca davranır.
- İnsan, kontrol gücü azaldığında veya olumsuz sonuçlarla karşılaştığında saldırganca davranır (Şekertekin,2003,49).

Köknel'e göre saldırgan davranışlara yol açan duygu durumları, acı, can sıkıntısı, kaygı, korku, baskı, kızgınlık, feveran, düşmanlık, kin ve nefret duygularıdır (Köknel, 2000: 138).

Atabek, Kuşatılmış Gençlik adlı kitabında çocukların neden saldırgan davranışlar sergilediği üzerinde durmuş, bir ailenin çocuğunu teslim ettiği işyeri sahibine "Eti senin, kemiği benim" diyerek çocuğun hayatının başlangıcında onun saldırganlıkla karşılaşmasına sebep olabilir. "Anne babalar çocuklarını onların iyiliği için döverler" düşüncesini taşıyan insanlar da çocuklarının psikolojik olarak sıkıntı yaşamamasına neden olabilir (Atabek, 1999: 217).

Sevgisiz insanlar kişiye, topluma sevgisizliği öğretirler (Atabek, 1999: 101).

1.2.2.1. Cinsel İçerik

Toplumumuzda çocuklar ve gençlerin, ailelerin, çevrenin ve toplumun sürekli baskısı altında yetişmeleri, kendilerini değerlendirecek, kişiliklerini geliştirecek, çağlarına uygun toplumsal rol ve yer kazanacak olanakları bulamamaları saldırganlığın kolayca su yüzüne çıkmasına yol açar.

Bütün insanlarda, özellikle gençlerde saldırganlığın genel tutum, davranış ve eylem biçimi olarak benimsenmesi, çevreden gelen küçük bir uyarımla şiddet eylemlerine yol

açar. Kişinin karşılaştığı engeller, sınırsız beklentilerin gerçekleşmemesi, duygusal yükü güçlü olan din, mezhep, ırk, ideoloji ayrılıkları maçlarda kulüp ve renk simgesi altında söz konusu öğelerden kaynaklanan bütün oluşturduğu kızgınlığı, kini, öfkeyi ortaya koyar. Grubun oluşturduğu boyun eğme, uyma, korkutma, sindirme gibi düzenlemeler ve alt kültürün oluşturduğu amaçlar ve değerlerle kolayca toplumsal şiddet eylemlerine dönüşür.

Saldırganlığın ve şiddetin tek çıkar yol olduğu biçimde gelişen grup değerlerinin benimsenmesi, bunun dışındaki bütün düşünce ve önerilere akla uydurma, yadsıma, yansıma gibi savunma düzenleri ile saldırgan gruplar ve bireyleri içinde buldukları toplumdaki soyutlar, soyutlama arttıkça gruplar daha saldırgan olur. Kendi oluşturdukları, geliştirdikleri değerlerin tutsağı durumuna düşerler. Saldırganlık ve şiddet eylemlerinin kısır döngüsü içine girerler.

Ne yazık ki toplumumuz içinde cinsel içerikli el kol hareketleri, söylenmemesi gerekli cinsel içerikli sözlerin sonucunda birçok kavga yaralama ve ölüm gibi olaylar olmaktadır.

1.2.2.2. Irk Ayrılığı

Cinsel farklılığın dışındaki faktörlerden biri de ırk ayrımıdır. Tarihte ABD'ye gelen beyazların Kızılderili ve daha sonraları köle olarak kullandıkları ve zencilere olan çatışmaları bu kavram içinde sayılabilir. Bu konuda beyazların önyargılı davranışları saldırganlığa neden olmuştur. Beyazların arasında kölelerin özgür olmayacağı önyargısının yerleşmesinden dolayı, zaman içinde gerek kölelere direkt verilen haklar, gerekse kölelerin ayaklanmaları, kavgaları ve hatta büyük iç savaşların nedenleri olmuştur. Bu önyargının ortadan kalkması kolay olmayacaktır. Bunun sonucu olarak siyahlar, beyazlara karşı daha acımasız davranmaktan kendilerini alamamaktadırlar. Zaman içinde bir takım sosyal nedenlerden dolayı siyahlarla beyazlar arasındaki sürtüşme devam etmektedir. Ekonomik rahatlık siyahlar yönünde geliştikçe, bu ortamın son bulacağı düşünülebilir ama kötü durumdaki beyazların ve siyahların fırsat buldukça birbirlerine saldırmaya devam edecekleri de bir gerçektir (Şahin, 2003: 127).

İrk ayrımının dünya üzerinde görmezlikten gelinemeyeceği açıktır. Kızılderili, siyah, beyaz, doğulu batılı gibi ayrımlar tüm alanlarda kendini göstermektedir. Tabii ki eğitim seviyesi düşük toplumlarda bu konu saldırgan yaklaşımları beraberinde taşımaktadır.

1.2.2.3. Çevresel Nedenler

Genelde tek bir çevresel faktör saldırganlık için neden olamaz. Bunun yanında değişik nedenleri de göz önünde bulundurmak gerekebilir.

Öncelikle, birçok çevresel faktörün birkaçının bir araya gelmesiyle birlikte, insanda bir anda meydana gelen patlamalar saldırganlığa yol açar. Yaptığı işe yoğunlaşmama, aşırı rahatsızlık, kızgınlık, can sıkıntısı ve ne yaptığını bilememe, kendini kaybetme, çevresel faktörlerin içinde bulunduğu oluşumlardır ve saldırganlığa yol açabilir. Gürültü, sıcaklık, hava kirliliği, fiziksel stres yapıcılar, bölgesel saldırılar, kişisel yerlere izinsiz girme ve aşırı kalabalık insanlar arası stres yapıcılar olarak, çevresel faktörler içinde yer alır ve saldırganlığa neden olurlar. Bu belirtilenler insan psikolojisi üzerinde yaptıkları etkiler bakımından, günlük insan yaşamında büyük etkiler bırakırlar (Şipal, 1998:5).

İçinde bulunulan çevresel koşullar kişinin mutlu ve huzurlu yaşama ortamını sağlayabileceği gibi, olumsuz çevresel şartlar da kişiyi saldırgan hale getirebilecektir.

1.2.2.4. Alkol, Uyuşturucu ve İlaçların Etkisi

Dünya Sağlık Örgütü(WHO) alkol bağımlısını “uzun süre ve alışılmışın dışında alkol alan, alkole bağlı ruhsal-bedensel-toplumsal sağlığı bozulan, buna karşın durumunu değerlendiremeyen; değerlendirse de alkol alma isteğini durduramayan sağaltıma gereksinimi olan bir hastadır (Şahin, 2003: 132).

Alkol, mariyvara, anteaminler, kokain, eroin vb. maddelerin saldırganlıkla ilişkisi olduğu sanılmaktadır. Fakat bunlardan yalnızca alkol etraflıca incelenmiştir (Şipal, 1998: 5).

Yapılan incelemelere göre sarhoşların büyük oranda suç edikleri görülmüştür. Bunlardan çoğu adam öldürme ve yaralama olarak tespit edilmiştir.

Alınan alkol oranı arttıkça insanların, saldırgan söz hareketleri, artan cesarete bağlı olarak artmaktadır. Alkol oranı kana karıştıkça insan beyinsel ve fiziksel yetkilerini kaybeder, bu da istenmeyen durumlara yol açar, bunlardan biri saldırganlıktır. Genelde alkol tüketimi sözlü saldırıları kolaylaştırır.

Alkolün hem merkezi sinir sistemine verdiği zarar, hem de alkol kullanımının psikolojik olarak yaptığı etkiler de araştırılmıştır. Alkollüyen ortaya çıkabilecek herhangi bir saldırgan davranış bir kısım tahrikler veya tehditler, küfürler ve acı verme olabilir. Caydırıcılar ise karşılıklı kapalı değerler, saldırganlık endişesi, karşısındakinin fiziksel üstünlüğü olabilir

1.2.2.5. Erotizm

Çevremizde bilgisayar internet kullanımının artması ile öğrenmenin her türüsüne açık olan özellikle gençler bu yol ile erotizm duygusunu yaşamaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, erotik filmler veya gösteriler de saldırganlığı etkiler. Özellikler eğitim düzeyi düşük veya sapık düşünceli kişilerde bu gibi durumlardan etkilenme ve özellikle kadınlara saldırı olaylarına karışma yüksektir (Şipal, 1998: 6).

1.2.2.6. Engellenme

Bireyin engellenmeye gösterdiği tepki deneyimlerle edindiği öğrenmeden ve geliştirdiği kişiliğinden etkilenir. Farklı kişilerin, farklı öğrenme deneyimlerinin, benzer engelleme durumlarında farklı saldırganlık eğilimi göstermelerine yol açabilir. Kişinin içinde bulunduğu durum değerlendirmesi, engellenmeyi düşmanca bir tutum sayıp saymaması, benzer durumlara geçmişte gösterdiği tepkiler ve bu tepkilerin doğurduğu sonuçların geliştirdiği alışkanlıklar, engellenmenin kızgınlık dışında bazı tepkiler (endişe ve suçluluk duygusu gibi) doğurması, engellenme ile saldırganlık arasında bire birlik basit bir bağlaşım bulunmasını zorlaştırır.

Bunun yanı sıra önemli sayılabilecek konulardan biri de çeşitli olayların meydana getireceği sonuçlardan çekinme veya bireyin kendisini güçsüz hissetmesi durumunda, engellenmenin doğuracağı sonuç kızgınlık değil korku olacaktır.

Olumsuz enerjiyi bilimsel terimlerle anlatmak zordur. Ancak bir engellenme ile karşılaşıldığında olumsuz enerji ortaya çıkar (Gray, 1999: 122). Yapmak isteyip de

yapılamayan, bir şekilde engellenen davranışlar bireyde son derece olumsuz düşünceler doğurabilmektedir. Bu engellemelerin çoğalmasında ise eyleme dönüşebilecek bir takım davranışlar ortaya çıkacaktır.

Saldırganlığa yol açan, ya da yol açabilecek olan şey, engellenmenin birey için ne anlama geldiğidir; Engellenmenin psikolojik anlamı ise, yer aldığı koşulların bütünselliği içinde farklılıklar gösterir. Engellenmenin ortaya çıkmasında ve yoğunluğunda en önemli öge, insanın kişiliğidir, karakteridir. Ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yapıların, bireyin yönelimlerini ne ölçüde engellediği, bireyi hangi oranda baskı altında tuttuğu olgusu ile o toplumda biriken saldırganlık potansiyeli arasında yakın bir ilişkisi bulunduğu ileri sürülebilir

1.2.2.7. Kişilik

Kişilik kavramına çok farklı biçimlerde tanımlama gelmiştir. Genellikle bireyin çevresiyle ve kendi iç tepkileriyle olan ilişkisinde gösterdiği kendine özgü süreklilik ve bütünlük, kişilik olarak tanımlanır. Kişilik, bireysel tepkilerin bütünlüğü, iç tutarlığı ve sürekliliği olduğuna göre, karşılaşılan olayların yorumu, tepkilerin niteliği ve yoğunluğu, kişiliğe göre farklılıklar gösterir.

Kişilik ve saldırganlık ilişkisi üzerindeki tartışmaları çeşitli şekillerde incelenebilir. Bunlardan biri psikanalitik görüştür (İkizler, Karagözoğlu, 1997: 84).

Freud'un ileri sürdüğüne göre, insanın kişiliğini oluşturan yapı üç sistemin karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkar; İd, ego ve süper ego. Bu üç sistem birbirinden bağımsız değildir, sürekli olarak birbirlerini etkilemektedirler.

İd, doğuştan getirdiğimiz dürtüleri taşır, psikolojik enerjimizin kaynağı ve haznesidir. Aşırı enerji birikimine göz yummaz, çünkü bu enerji birikimi bünyede gerilim öfke rahatsızlık yaratır. Bu enerjiyi boşaltarak bünyenin tekrar eski düşük düzeydeki enerji dengesine dönmesini amaçlar. Dürtülerimiz böylece doyuma ulaşır. İd'in bu doyumları sağlamak için kullandığı iki mekanizma vardır: Refleks eylemleri ve birincil süreç, gerilimi azaltmaya yarar. Birincil süreç, gerilimi azaltacak nesnenin imgesinin biçimlenmesidir. Yalnız id, gerçek dünyadaki durumlarla baş etmede tek başına yetersiz kalmaktadır. İd'in isteklerini gerçekleştirecek bir uyarıcıya, yöneticiye, dış dünyada bir elçiye gereksinim vardır. Bu da ego'dur.

İd, iç dünyamızla ilgili bir olgudur. Dış dünyadan habersizdir. İç dünyamızdan gelen isteklere, dış dünyanın gerçeklerini ve gereksinimlerini algılayıp bütünleştirmeye çalışan yanımız ego, gerçeklik ilkesine göre hareket eder. Yani bir deneyimin gerçekten yer alıp almadığını bilmeyi amaçlar. İd'in birincil sürecinden farklı olarak ikincil süreç adı verilen gerçekçi düşünme yoluyla hareket eder.

Süper ego ise id'in tersine dış dünyanın içimizdeki temsilcisidir. Topluma egemen olan değer yargıları, davranış kalıpları, beklentileri eğitim yoluyla çocuğa verilir ve süper ego oluşturur. Süper ego bir bakıma toplumun içimizde diktiği jandarma ya da polise benzetilebilir. Süper ego için önemli olan id'in isteklerinin doyurulması değil, toplumsal beklentilerin yerine getirilmesidir. Genel olarak toplumsal beklentiler, id'in isteklerine ters düştüğü için süper ego ile id arasında her zaman olmasa da, çoğu zaman bir çatışma vardır. Kişinin cinselliğe ve saldırganlığa ilişkin dürtülerini süper ego denetler. Fakat, bu denetim her zaman ve her kişide gerektiği gibi işlemeyebilir.; işte o zaman günahkarlık, sapıklık, saldırganlık, ayıp gibi sözcüklerle nitelenebilecek davranışlar ortaya çıkar (Özbaydar, 1993: 225).

Araştırmalar, saldırgan davranışın önlenmesi bakımından cezanın sanılandan çok daha az etkili bir yöntem olduğunu ortaya koyuyor. Toplumda gelişen şiddet eylemlerini, salt polisiye önlemlerle engelleme girişimlerinin başarısızlığa uğraması bu bakımdan kaçınılmaz gözüküyor. Toplumsal, siyasi, kültürel, ekonomik, bütünleyici olmayan yalın polisiye önlemler, saldırganlığı olsa olsa görünürdeki hedeflerden başka yönlere çekebilir (Şahin, 2003).

1.3. Saldırgan Kişilik

Saldırgan kişilik bozukluğu, bireyin saldırganlık dürtüsünü dizginleyememesi ya da tümüyle bu dürtüsünü bastırarak ketlemesidir. Bu kişilik bozukluğuna “Pasif-Agresif Kişilik” de denir. Üç tip tanımlanmaktadır.

1.3.1. Pasif-Bağımlı Tip

Kişinin çaresiz, asalak davranışlı, kararsız, başkalarına dayanma eğilimleri asıl özelliklerini oluşturur. Sürekli sorumluluktan kaçır. Bir sorumluluk veya inisiyatiflerini kullanma durumuyla karşı karşıya kaldıklarında sıkıntı ve panik gösterirler (Çelik, 1998: 24).

Bu kimselerin kişilik karakteristikleri arasında “işleri sürüncemede bırakma”, “sabotaj”, özellikle yeni işlere başlamadaki kayıtsızlık ve “üstünkörü davranış” gibi insanları çileden çıkarabilecek öğeler de mevcuttur. “Bir lokantada çalışan aşçının işindeki memnuniyetsizliği ve patronunun kendisine karşı tutumunu beğenmemesi durumunda işine yeterli özeni göstermemesi, işine hâkim olmaması sebebi ile daima patronunun direktiflerini yerine getirmesi “örnek olarak verilebilir

1.3.2. Pasif – Saldırgan Tip

Kendisini zorlayan, tehdit eden tutum ve davranışlara açıkça başkaldırmazlar.

İstemediği işleri yapması istendiğinde surat asar ya da olay çıkarırlar. Bazen de kasıtlı olarak işlerini kötü yapar ya da işi yavaşlatırlar. Bu kişiler benliklerini saldırgan bir kişilikle ortaya koymayı kabul edemezler. Dolayısıyla benliklerinin bu yönünü tümünden yadsıyarak, çevrelerine yansıttıkları saldırgan içeriği onlara karşı direnerek boşaltmış olurlar. Bu mekanizma bilinç dışında olduğundan, pasif – saldırgan kişiler hiç kırgınlık yaşamadıklarına inanır ve haksız yere kendileriyle uğraşıldığından yakınırırlar. Bir iş yerindeki çalışanlarının kasıtlı olarak iş yavaşlatmaları, direkt olarak saldırgan bir davranış sergilemeden tepki gösterme durumudur.

1.3.3. Saldırgan Tip

Bu tip kişiler saldırganlık dönemleri dışında uysal, bağımlı ve pasiftirler. Ancak istenmedik bir durum karşısında saldırgan davranışlar sergileyebilirler. Bu duygularını açıkça dışa vurabilirler. Davranışları kontrolsüzdür.

Normal kişiler gibi agresif davranışlarını idare etme yeteneğini öğrenememiş ve kendilerini kontrol etmek için bir sistem geliştirememişlerdir. Ani bir patlama şeklinde saldırganlık eğilimi gösterebilirler.

1.4. Saldırganlık Biçimleri

Agresif davranışlar toplumda çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bazen yazılı basın yolu ile bazen sözlü sataşma ile bezende şiddet uygulamaları ile saldırganlık olgusunu karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde toplumun da bu tür olaylara verdiği tepkiler farklı olabilmektedir. Aşağıda karşılaşılabilecek saldırganlık biçimleri ortaya koyulmaktadır.

1.4.1. Dolaylı Saldırganlık (Sanatta Saldırganlık)

İnsanlarda saldırganlık, şiddet ya da bunların özel bir biçimi olan sadizm olgusu, günümüzde üzerinde en çok tartışılan sorunlar arasında yer almaktadır. 1968 yılında bütün dünyada başlayan öğrenci ayaklanmaları ve şiddete yönelmeleri güncelliğini hala korumaktadır. Ancak bu konuda ciddi bilimsel araştırmalar yapıldığı ve bunların sanata yansıdığı söylenemez.

Bu tür saldırganlık her zaman yıkıcı olup saldırgan davranışlar dolaylı ve maskelidir. Diğer bireylerin sezdirilmeden aşağılanması biçimindedir. Örneğin annelerin sürekli eleştirisel ve aşağılama tarzındaki davranışları, çocuklarında tepkiselliğe karşıt olma davranışlarına yol açabilmektedir (Türkbay ve arkadaşları, 2003: 18).

Saldırganlık, sanatın yanında, hatta onunla iç içe sporda önemli ölçüde görülmektedir. Boğa güreşleri, boks, karate, judo gibi spor dalları, şiddet içerikli filmlerin konusunu oluşturmaktadır.

Ruh ikileşmesini ya da çoklaşmasını inceleyen yapıtlarda kişilik yapılarından biri sadist, canavarca, durmadan insan öldüren bir ruh halini ifade eder.

Psikopat ya da anti-sosyal kişilik yapısında sadist davranışlara çok rastlanır. Bu tür yozlaşmalarda, sadizmin yanında diğer cinsel sapıklıklar da görülebilir. Durmadan övünen, ani öfke krizleri ve saldırganlıkları olan, anında doyum sağlamak için başkalarını sömüren ve toplumsal yaşamı hiçe sayan, zekâları çoğu kez normalin üstünde olan psikopatların yaşamı pek çok romana ve filme konu olmuştur (Boston Canavarı, Kirli Adam, Dallas, Kuzuların Sessizliği, Korku Burnu vs.) (Ankay, 1992).

1.4.2. Özgeci (Prosocial) Saldırganlık

Bu saldırganlık, grubun moral (ahlaki) standartları açısından kabul edilebilir amaçlar çerçevesinde toplumsal olarak onaylanan türden saldırganlıklardır. Örneğin; bazı suçsuz kişileri öldüren, bazılarını da rehin tutmakta olan bir teröristi vuran bir polisi alkışlarız. Yapılması zorunlu hale gelmiş bir durum söz konusudur. Hemen herkes tarafından da, yapıldığı zaman tepki gösterilmeyen saldırganlık durumudur.

1.4.3. Düşmanca (Antisocial) Saldırganlık

Sosyal Psikologların birçoğu birincil amacı başka birine zara vermek olan bir saldırganlığın bulunduğunu tartışmaktadırlar. Böyle bir saldırganlığı genellikle düşmanlık içeren bir saldırganlık olarak isimlendirir ve bu saldırganlığı duygusal ya da öfke saldırganlığı olarak düşünürler. Saldırıda bulunan kişi diğerlerine hoş olmayan uyaranlar gönderir ve onlara zarar vermeye çalışır (Tiryaki, 1996: 11).

Bu saldırganlık türü, toplumsal olarak onaylanmaz. Suikast, cinayet, dövme ve gangster saldırıları gibi, insanları inciten, kıskırtılmamış ya da tahrik edilmemiş suç eylemleri açıkça toplumsal kuralları çiğnemektedirler ve düşmanca olarak nitelendirilirler. Toplumun hiçbir kesiminde kabul görmeyen bu saldırganlık türü ne yazık ki günümüzde sık karşılaşılan bir durum haline gelmiştir.

Bu davranışı yapan kişiler kendini toplumdan soyutlayan, sorunlu kişilerdir. Hiçbir zaman sevilmediklerini düşünür ve başkalarına zarar vererek mutlu olacaklarını zannederler.

1.4.4. İzin Verilmiş (Sonctioned) Saldırganlık

İzin verilmiş saldırganlık biçimi, toplumsal kuralların gerekli kılmadığı fakat toplumsal kurallar çerçevesi dışına taşmayan, saldırgan eylemleri içine alır. Kabul edilmiş ahlaki standartlara ters düşmezler. Örneğin; disiplinsiz bir oyuncusunu kenara göndererek disipline etmeye çalışan bir antrenör, sahip olduğu haklara uygun hareket eden biri olarak görülür. Kötü niyetle kendisine saldıran birine, yalnızca kendini savunmak için vuran ya da saldıran kişiye engel olan bir kişi de aynı durumdadır. Bunlardan hiçbiri özgeci değildir. Fakat toplumsal kurallarca izin verilen sınırlar içindedirler, dolayısıyla da kötü sayılmazlar: izin verilmiş saldırganlık türüne örnek oluştururlar (Özerkan, 2004: 144).

1.4.5. Yer Değiştirmiş (Displaced) Saldırganlık

Bazı durumlarda kişi kendisine karşı olumsuz tavır sergileyen birine kızgınlığını ifade edemez. Çünkü karşısındaki kişi fiziksel olarak kendisinden kuvvetlidir. Bu durumlarda sinirini kendinden daha zayıf kişi veya nesnelere yöneltebilmektedir. Dolayısıyla saldırganlık yer değiştirmiştir.

1.4.6. Saldırganlığın Bireyin Kendisine Yönelmesi

Bu tip saldırganlığa, en çok dışa yönelik saldırganlığa ket vurulduğu durumlarda rastlanır ve özellikle saldırganlığına ket vuran engeli aşamadığı için kendine kızılıyorsa, engellenme nedeni olarak kendini görecektir ve bu sefer saldırganlığını yeni engellenme nedenine yani kendine yöneltecektir. Bu tip saldırganlıklar, kendini aşığılama ve suçlamadan başlayıp, kendini öldürmeye kadar uzanır (Başer, 1998).

1.5. Sporda Saldırganlık

Bir yarışma veya müsabaka sırasında sporcunun, psikolojik, fizyolojik, biyolojik ve çevresel faktörlerden etkilenerek, rakibine, hakeme, ya da takım arkadaşına karşı gerçekleştirmiş olduğu eylemsel durumlara denir (Şahin, 2003:113). Spor olgusunun içindeki saldırgan davranışların azlığı ya da çokluğu branşlarla da ilgili olmaktadır. Örneğin, bireysel mücadele sporları çok fazla temas gerektirir. Bu müsabakaların kurallarını bilmeyen izleyici bu davranışları saldırgan davranış olarak algılayabilecektir.

03.12.2005 tarihinde Muş 1. Amatör Kümede Hasanköy ile Zaferspor arasında oynanan müsabaka 3-0 Hasanköy takımının galibiyetiyle sonuçlanmış, maç sonrasında iki takım oyuncularının birbirlerine saldırmaları, hakemleri tartaklamaları ve seyircilerin de sahaya girerek kavgaya karışmaları sonucunda bir arbedeye neden olmuştur. Spor karşılaşmalarında görülmek istenmeyen bu olaylar kötü birer örnek olarak televizyonların haber sayfalarında yer almıştır. Ne yazık ki spor alanlarında görülmek istenmeyen bu olaylar dünyanın her bölgesinde görülmektedir.

Merkez Hakem Komitesi başkanı Ufuk ÖZERTEN 26.09.2005 tarihinde yaptığı basın toplantısında hafta sonu oynanan amatör müsabakalarda iki hakemin futbolcular tarafından dövüldüğünü açıkladı ve bu olayları kınadı.

1.5.1. Sporda Saldırgan Davranışların Ortaya Çıkması

Futbol dünya üzerinde en fazla seyircisi ve uygulayıcısı bulunan bir branş olduğundan taraftar ve oyuncu şiddetini de incelenmesi gereken bir konu olmuştur. Futbol 'da saldırgan davranışlar çok eskilere uzanmaktadır.

Olimpizmdeki tüm insanların kardeşliği ilkesi Hümanizmden değer. Ortak kurallar uyarınca artık tek tek bireyler birer insan olarak vardılar. Her türlü dil, din, ırk, kültür gibi özelliklerin üstünde yalnızca yapıcı yaratıcı etkinlikler içinde ve kardeş olan birer insan, insanların düşman olmasını istiyorsak onları sıradan ilişkiler içinde yaşamaya yönlendirelim. O zaman onlar için sıradan varlıkların davranışı olan saldırganlık değerleri insanlara sıradanlığın üstüne yönlendirildikçe onarla sahip olduğu soyluluğa uygun yaşamlarına sağladıkça kavgalar, kısır çekişmeler savaşlarda önemini yitirecektir. İşte bu soyluluk hümanizmdir ve Olimpizmin yaşama ülküsüdür (Erdemli, 1996: 225).

Freedman ve arkadaşlarına (1993) göre, rekabetin yoğun yaşandığı spor karşılaşmalarında acaba hangi davranışlar "saldırganlık niteliği taşır? Rakibe zarar veren her davranış "saldırganlık" olarak nitelendirilebilir mi? Hangi davranışların "saldırgan" sayılacağı konusunda bir uzlaşma yoktur. Davranışçı ya da kognitif (bilişsel) yaklaşımların tercih ettiği en sade tanımla **saldırganlık**, "başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranıştır" (Özerkan, 2004: 141).

Futbolda oyuncular çeşitli şekillerde adlandırılmaktadırlar. Kondisyon oyuncusu, Teknik oyuncu, Taktik oyuncusu, Hücum ve Savunma oyuncusu, Duygusal oyuncu, sinirli ve **saldırgan** oyuncular olarak gruplanabilir (Günay ve Yüce. 2001. s.314). Görüldüğü gibi oyun içerisinde birçok farklı karakter yer almaktadır. Bir futbolcu çok teknik, çok koşan, taktik yapıya da uyan bir karaktere sahip olmakla birlikte, yapısı itibariyle sinirli ve saldırgan da olabilmektedir. Bu özellikleriyle birlikte değerlendirilen futbolcu istediklerini sahaya yansıtamadığında saldırgan kişiliğini ortaya koyabilecektir.

Spor eylemindeki saldırganlığın sınırlarını, o spor dalının kurallarına uygun olarak yapılan hareketin taşıdığı niyet ve kasıt unsuru belirler. Spor dalına bağlı olarak, her bir hareketin ayrı bir değerlendirmesi yapılır. Örneğin, bir boks karşılaşmasında rakibe yumruk atmak (kurallar çerçevesinde), güreşte elense çekmek, o spor dalarının ruhuna uygun hareketler olduğundan "saldırgan" davranış olarak nitelendirilemezler. Bir basketbolcunun ribaunt sırasında eli ya da dirseği rakibine çarptığında, bu işlemin karşılaşma boyunca tekrarlanma sayısı "kaza" olup olmadığı hakkında bize bilgi verebilir.

Spor alanında saldırgan davranışların tarihine bakıldığında sporun ruhuna aykırı bu tür saldırganlıkların ülkeler arası savaş boyutuna bile ulaştığı görülmektedir.

Tablo 1. Çeşitli yıllarda futbol ile ilgili şiddet olayları

ÛLKE	YIL	TAKIMLAR	ÖLÜ SAYISI	YARALI SAYISI
Peru	1964	Peru-Arjantin	318	500
Türkiye	1964	Kayseri-Sivas	44	600
Ariantin	1968	River Plate-Boca Juniors	74	150
	1969	Honduras-Elsalvador	Savaş Edildi	Savaş ilan edildi.
Brezilya	1982	San Luis-Forttaleza	3	25
Colombia	1982	Despertivo Cali-Racing Club Arjantin	22	200
Rusya	1982	Spartak Moskova-Harlem	69	100
Belçika	1985	Liverpool-Juventus	39	?
Almanya	1991	Leipzig- Berlin	1	
Hollanda	1995	Genoua-AC Milan	1	?

Tablo 1 de 1960'lı yıllardan sonra artan şiddet olayları tırmanarak Honduras – El Salvador maçında iki ülke arasında savaş ilanına kadar ileri gittiği görülmektedir. Tarihteki kanlı spor olaylarının içinde ne yazık ki bir Kayseri – Sivas maçı da yerini almıştır.

Bütün bu olayların artışından rahatsız olan FIFA çok sert önlemler almıştır. Yakın bir geçmişte FIFA Fair Play ve güvenlik komitesi başkanı olan Şenes Erzik futbolun içindeki herkesin bağınaz bir şekilde kendi kulübünün başarısını istemezse sporda şiddet olaylarının çözüleceğini ifade etmiştir. UEFA ise bu tür olayların önüne geçmek için 52 futbol federasyonuna ellişer bin İsviçre Frangı vererek bu parayı şiddet eylemlerini azaltmak için kullanmalarını istemiştir (Şahin, 2003:.400).

1.5.1.1. Spor Saldırganlık İlişkisi

Spor saldırganlık dürtülerini doğal yolla ve sosyal kurallara uygun olarak boşaltmayı öğretir (Başer, 1998: 105).

Günümüzde spor tarif edilirken onun çoğunlukla saldırganlığı ortadan kaldırma ve öfke patlamalarını hafifletme imkânını sağladığından söz edilir. Diğer taraftan, birçok spor müsabakasında, özellikle futbolda, saldırgan eylemlerin sayı ve şiddetinin arttığı gözlenir. Burada ,”spor faaliyetlerine bağlı olarak saldırgan eylemler artar mı, yoksa azalır mı? “ sorusuyla bizi karşı karşıya getiren iki eğilimin varlığı açıkça görülmektedir. Sporda saldırganlık problemiyle ilgili olarak doğru bir ifadeye bulunabilmek için en azından teorik esasların ortaya konulması gerekir (Baumann, 1994: 170).

Sporda saldırganlık bir deşarj vasıtasıdır. Rakibi yenme gibi arzularla bir takım hareket yaptırıcı manada kullanılan mobiller teşkil ediyor. Böylece saldırganlığın tatmini sağlanıyor. Kişi toplumun normal şartlarda yasakladığı saldırgan davranışları spor ile yok edebiliyor. İnsanlar da otoriteye isyan, baskıya boyun eğmeme gibi isyanların yerine spor faaliyetlerinde bu hırs ve agresif davranışlarda bulunmakta ceza vermekten zevk almaktadır. Bu kişiler spor sayesinde zihni ve bedeni bakımdan rakiplerini yenerek tatmine kavuşmaktadırlar. Bazıları da saldırganlık arzularının daha da arttığını savunmaktadırlar (Şekertekin, 2003: 7). Bu durum daha çok sporu bilinçsiz yapan grup ve kişilerde ortaya çıkmaktadır.

Sporda saldırganlık ile ilgili çalışan kuramcılar farklı yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. İlk olarak İşlevselci kuramcılar sporu insanları birleştiren ve uyum sağlamasına katkıda bulunan bir araç olarak kabul etmektedir. Spor, içinde yaşanan toplumun kurallarına insanların uyum sağlanmasına yardım ederek önemli bir sosyalleşme aracı işlevi görmektedir. Spor, kolektif bir uğraş olması nedeniyle insanlar arasındaki ilişkilerin gelişmesine ve toplumsal katılımın artmasına hizmet etmektedir. Bu toplumsal katkılar estetik, eğlence, ahlak, statü, kültür, adanma ve benzeri alanlarda da görülmektedir. Çatışmacı kuramcılar ise sporun, içinde yaratıldığı toplumun ve dünyanın çelişkilerini, sürtüşmelerini ve sorunlarını barındıran, yansıtan bir ayna olduğu, görüşünü savunmaktadır. Spordaki cinsiyetçilik, ticarileşme ve militarizm gibi olumsuz etkiler üzerinde odaklanmaktadırlar. Eleştirel kuramcılar ise işlevselci ve çatışmacı kuramın

etkilerinin bir arada yaşadıklarını ileri sürmektedirler. Eleştirel kuramcılar, spor ve toplum arasındaki ilişkinin müzakere, uzlaşma ve baskı yoluyla sürekli değişmekte olduğunu ileri sürmektedirler. Değişikliğe tarih, ekonomi, hükümet, eğitim, medya, aile ve sosyal gruplar arasındaki ilişkiler gibi faktörler neden olabilir. Eleştirel kuramcılarının bir kısmı sporun sosyal değişim sürecinin bir unsuru olduğunu belirtirken, bu gruptan diğer bazı araştırmacılar da sporun sosyal değişim sürecindeki rolünün sınırlı olduğunu belirtmektedirler (Erkan, 2003: 2).

İstenmeyen şiddet davranışlarının kontrol altına alınması günümüzün büyük sorunlarından biridir. Böylece yıkıcı davranışlar her türlü organizasyon düzeyinde ortaya çıkabilir. Bireyler arasında, gruplar arasındaki araştırmalarda veya daha geniş düzeyde toplumlar arasında da istenmeyen davranışlar, çatışmalar kendini gösterebilir. Sporun da böyle saldırganlıklarda bir kontrol aracı olup olamayacağı üzerinde düşünülebilir. Sporun yumuşak, barışçı davranışlarının gelişebilmesinde çok defa unutulmuş büyük bir rolü vardır (Bilgin, 1989: 10).

Sporda saldırganlık açısından dikkatle durulması gereken iki önemli nokta vardır. Birincisi saldırının hangi amaç ve kasıtle yapıldığı, ikinci saldırının yöneldiği hedefdir. Agresif hücum, agresif savunma, reboundlarda agresif olmak ifadeleri neyi anlatmaktadır? Koçlar, sporcularına “savunmada ve hücumda saldırgan olun” demektedirler (Tiryaki, 2000: 149).

Saldırganlık, değişik spor dallarında farklı şekilde değerlendirilir. Güreşte yapılan bir elense çekme hareketini hentbolda uygulamak mümkün değildir. Bir boks müsabakasında rakibine atılan bir yumruğun başka bir spor dalında tekrarı cezayı gerektirir. Beden temasının artmasıyla birlikte saldırganlığın görülme imkânı da artar. Buna göre spor faaliyetlerini beden temasına göre farklı gruplara ayırabiliriz.

Birinci grupta, saldırganlığın sergilenmesine en çok fırsat tanıyan bireysel mücadele sporları yer alır. Yakın beden teması bu tip sporların (boks, güreş, judo, taekwando v.b.) doğasında vardır. Bu yüzden saldırganlık izlenimini veren hareketlerde, en sık olarak bu spor dallarında görülür. Beden temasına belirli ölçülerde izin veren ve top ile oynanan takım sporları (futbol, hentbol, basketbol v.b.) ikinci grubun içerisindedir. Üçüncü gruba, voleybol, atletizm, tenis, bisiklet ve golf gibi sporlar girmektedir. Bu branşlarda herhangi bir vücut teması yoktur. Fakat bu durum, bu sporlarda

saldırganlığın görülmeyeceği anlamına gelmez. Koşarken kendisini geçen rakibinin formasından çekme, bisiklet yarışında rakibini bisikletten düşürme, kros sırasında çelme takma bu tip sporlarda rastlanabilen saldırganlık durumlarıdır (Özerkan, 2004: 146).

Şiddet negatif bir olgudur belki ama bazı spor dallarında pozitif etki yaptığı da aşikârdır.(Yaman ve Coşkun,1992:182). Sporda şiddet şüphesiz tasvip edilen bir durum değildir. Agresif oyun ile şiddet çoğu zaman karıştırılmakta ve olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Yaman ve Coşkun'un da (1992) belirttiği gibi bazı spor dallarında ise saldırgan olmanın başarıyı getirebileceği düşünülmektedir.

Bireysel mücadele sporlarının kurallarını bilmeyen bir kişi, boksta rakibin yüzüne vurulan puan alıcı bir yumruğu ve taekwando da rakibin göğsüne atılan tekmeyle, çok doğal olarak saldırganlık şeklinde değerlendirir. Gole giden rakibine yapılan faulde, her defasında saldırı olarak nitelendirmek doğru olmaz. Hiçbir müdahalede bulunmadan rakibin kazanmasına fırsat vermek sporda rekabet anlayışıyla ve sporun ruhuyla bağdaşmaz. Müsabaka ve rekabet şartları altında, rakibin kendi amacına ulaşmasını engelleyen ve kurallar içerisinde kalan davranışları, saldırganlıktan ayırt etmek gerekir.

1.5.1.2. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Kavga, mücadele birçok nedenle değişik düzeylerde kısırlanabilir. Genetik irsi, fizyolojik, öğretici, sosyal etkiler, ekolojik ve çevresel faktörler bu varlığı kavgacı, mücadeleciliğini sağlayabilir. Kısaca, kavgacı ve Saldırgan olmak için bir tek neden yoktur. Hepsi etkileşim içerisinde. Yukarıda sayılan nedenlerle varlıklar arası kavgaları körüklemek için de engellemek için de kullanılabilir. Birçok araştırmacı, şiddet eylemlerini biçimleyen güçleri anlamaya ve bu yolla kimin şiddet ve Saldırganlık gösterebileceğini öngörmeye çalışmışlardır. Saldırgan sistemin duyarlılığını etkileyen ilk neden irsi olabilir. Fakat bu konuda yeterli bir araştırma yoktur. İkinci neden beyinden gelen sinir uyarıları olabilir. Bu da saldırganlığın önlenmesinde veya artmasında rol oynayabilir. Hormonların özellikle steroid hormon düzeylerindeki değişimlere bağlanabilir. Ayrıca insanın saldırganlığını eğitim yoluyla önlemeye çalışmakta bir çözüm olarak gösterilir Fakat hepsi birbirinin içinde birbirini etkileyen nedenlerdir (Şahin, 2003,90).

Spor yapan bireylerde saldırgan davranışların nedenleri psikolojik, sosyolojik, fiziksel ve biyolojik nedenlere bağlı olabilmektedir. Bu nedenlerden bazıları, yüksek düzeyde zarar verme niyeti, tehditlerde bulunma, konsantre olamama, kitle iletişim araçları, hedeflerin büyüklüğü, ödül, ceza, baskı, algılama, küfür, fiziksel performansı zorlama, müsabaka ve yarışmaların sonuçları olarak örneklenebilir.

Futbol oyunu içinde kırmızı kart gösterme gibi, doğrudan ceza vermenin saldırıya karşı etkili bir yöntem olduğu tecrübeyle kanıtlanmıştır. Ancak, özellikle gençlerde, cazip alternatifler sunma veya onları mümkün olduğunca çabuk bir şekilde tahrik edici ortamdan uzaklaştırma daha etkili gözükmektedir (Baumann, 1994: 173). Görüldüğü gibi kırmızı kart ile cezalandırılma düşüncesi, sporcuda bazı saldırgan davranışların ortaya çıkmamasında etkili olmaktadır. Ancak, sahalarda görülen olumsuz bir davranışta kırmızı kart gören bir oyuncunun hakeme ya da rakibe saldırdığıdır. Dolayısı ile hakemin davranışları saldırganlığı tetikleyici ya da engelleyici olabilmektedir.

1.5.2. Spor Faaliyetlerinde Saldırgan Davranışların Ortaya Çıkış Şekilleri

“Saldırı” fiziksel ya da sözlü olabilir. Sözlü saldırı; yetişkinlerde fiziksel saldırıya göre daha fazla görülmektedir. Fiziksel saldırı, sosyal olguların ilerlemesi esnasında sözlü saldırılara göre daha az olmaktadır (Ramazanoğlu, 2004: 124). Bir spor faaliyeti sırasındaki saldırganlık üç şekilde meydana gelir.

1.5.2.1. Sözlü Saldırganlık

Psikolojik olarak zarar vermek amacıyla rakibe ya da hakeme karşı yapılan hareket ya da alay etme sözle yapılan saldırganlıktır (Özerkan, 2004: 146).

Hemen her futbol karşılaşmasında birbirini tahrik etmeye çalışan kışkırtıcı futbolcular vardır. Hakemin görmediği alanlarda rakibini tahrik ederek onları eksik bırakma düşüncesi içinde davranan futbolcular rakip oyunculara sözlü olarak sataşır. Kısaca, “acı verme ve kızdırmak amacıyla rakibine veya hakeme karşı yapılan hakaret veya onlarla alay etme durumudur” diye tanımlanabilir.

1.5.2.2. İşaretlerle Saldırganlık

Yumruk, bir takım el-kol hareketleriyle veya bakışlarla yapılan saldırganlık çeşididir. Bazen atılan bir gol sonrasında aşırı olarak sevinme, bazen de yenilen gol sonrasında yapılan işaretler ortamın gerilmesine sebep olabilmektedir.

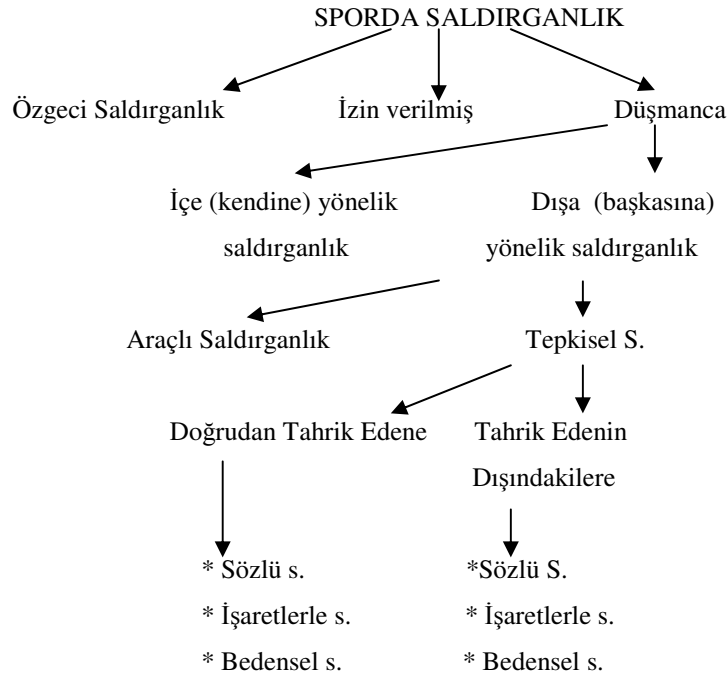
1.5.2.3. Bedeni Saldırganlık

Sadece, yakın temasa izin veren takım ve bireysel mücadele sporlarında uygulanır. Çelme takma, tekme veya yumruk atma, spor aletleriyle rakibe vurma gibi (Bilgin, 1989: 245).

1.5.3. Sporda Saldırganlığın Yönü

Saldırının yöneldiği kişi sosyal ilişki içerisinde bulunan insanlar olabileceği gibi (dışa yönelik saldırganlık), doğrudan sporcunun kendisine olabilir. Bazı durumlarda kişi ve toplum yararı gözetilerek saldırgan davranışlara müsaade edilebilmektedir. Özerkan (2004), saldırganlığın yönü ve çeşitlerini şu şekilde açıklamaktadır.

Şekil 2. Sporda saldırganlığın yönü ve çeşitleri

Sporda, dışa yönelik saldırının hedefi rakip oyuncular, antrenör, hakem veya takım arkadaşlarından birisi veya bunların birkaçı birlikte olabilir. Saldırıya yol açan öfke, hiddet ve kızgınlık duygularının kaynakları arasında seyircilerinde bir yeri vardır. Ayrıca beden eğitimi öğretmenleriyle öğrencilerde, saldırganlık gösterebilir. Dışa yönelik saldırı amaç ve hedefi arasındaki uyumluluk açısından ikiye ayrılır. Saldırganlığın amacıyla yöneldiği aynı ise "tepkisel saldırganlıktan" söz edilir (Çakmak, 1997: 11).

Spor müsabakaları sırasında daha önemli olan ve çok daha sık rastlanan saldırganlık şekli ise "araçlı saldırganlıktır". Buradaki temel amaç, çok iyi bir derece elde etmek, rakibini geçmek veya yenmek, ülkesini en iyi şekilde temsil etmek, madalya kazanmak veya rekor kırmak şeklindedir. Bu, üst hedefe ulaşmak için saldırganlık bir araç olarak kullanılır. Müsabakalarda ve zirve sporunda bu tür saldırganlık olaylarına çok sık rastlarız. Sporda varılan ya da ulaşılmak istenen hedefler, para, başarı, prestij, adını duyurma, şöhret olma olabilir. Saldırgan davranışta bulunan sporcu saldırganlığı bu amaçlarına erişmede bir araç olarak görebilir. Eğer bir şekilde bir kez saldırganlıkla amacına erişmişse, saldırgan davranış sonuçta pekişir. Bu pekişme kişide saldırganlıkla amaca erişebileceği izlenimini yaratır (Cox, 1985: 211). "Serbest zaman sporu" ile "herkes için spor" faaliyetlerinde ise bu durum, çok ender olarak karşımıza çıkar. Bir yenilginin ardından kaybedilecek mükâfatın maddi ve manevi değeri ne kadar yüksekse, saldırganlıkta o derece çok görülür.

Tepkisel saldırganlıkta iki gruba ayrılır. Birinci grupta, sporcuyu tahrik eden kişiye yönelik doğrudan bir saldırganlık söz konusudur. Yani, saldırgan bir davranış görülmesine sebep olan kişiye, saldırıya hedef olan aynıdır. İkinci grupta ise saldırı, tahrik eden kişi veya kişilerin dışındakilere yönelik olarak gerçekleşir. Burada sporcu hırsını bir arkadaşından çıkarır. Hakemin verdiği kararların hatalı olduğunu düşünen bir sporcunun öfkeyle rakibini yaralaması veya seyirciye kızan antrenörün sporcunun üzerine yürümesi gibi (Ünlücan, 1998: 21).

Bireyin varlığını sürdürebilmesi için yaptığı hareket iki yöne olur. Tehlikeden kaçma ve ava saldırmak görüldüğü gibi en karmaşık psiko motor davranışın temelindeki iki hareket iki yönlüdür, kaçmak ya da saldırmak (Başer, 1998: 376).

Kendine yönelik saldırganlığın en uç noktası, intihar eylemidir. Spor faaliyetlerine zarar verme amacını taşıyan bir takım davranışlar sergilediğini görmek mümkündür; Kritik bir penaltıyı kaçırarak bir futbolcunun hırslanarak kale direğine tekme atması, sonucunda yaralanması gibi. Ayrıca, kazanılacağına kesin gözüyle bakılan bir müsabakanın çok bariz ve beklenmeyen hatalar yapılarak kaybedilmesi gibi durumların temelinde, başka faktörlerin yanında, sporcunun kendisine yönelik saldırganlığı ve kendisini bu şekilde cezalandırma isteği de yatabilir. 05.05.1996 tarihinde oynanan ve lig şampiyonluğunu belirleyecek maçta Fenerbahçe ile Trabzon spor karşılaşmış, yenilen Trabzon sporun bir taraftarı intihar etmiştir. Bu olay, takımının aldığı sonuca kızan bir taraftarın, tepkisel olarak kendine yöneltmiş olduğu saldırganlıktır (Ünlücan,1998: 21).

Kendine yönelik saldırganlık sporda ender olarak görülebilir. Saldırganlığın tanımına göre, eşyalara yönelik zarar verici davranışları, saldırı eyleminin içerisinde değerlendirmek mümkün değildir. Fakat maç kaybeden bir tenisçinin raketini yer vurarak kırması saldırganlık davranışını andırır (Çobanoğlu, 1993: 11). Futboldan bir örnek verilecek olursa Beşiktaş'ta oynadığı yıllarda kaleci Fevzi'nin gol yedikten sonra kafasını şiddetli olarak kale direğine vurması kendine yönelik saldırganlık olarak değerlendirilebilir.

Sporda saldırganlığın yönü kendine yönelik saldırganlık ve dışa yönelik saldırganlık olarak ayrılmaktadır. Dışa yönelik saldırganlık ise kendi arasında tepki olarak ve araçlı saldırganlık olarak ifade edilmektedir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997: 83).

Acet "Sporda Saldırganlık ve Şiddet" adlı kitabında saldırganlığın yönü ve türlerini kendine yönelik, dışa yönelik, tepkisel, araçlı, tahrik eden ve dışındakiler olarak sınıflandırmıştır (Acet, 2005: 58).

1.5.4. Sporda Saldırganlığın Derecesi ve Zamanlaması

Saldırganlığın Derecesi: Sporda saldırganlığın uygun hedefe yönelmesi kadar derecesi de önemli olmaktadır. Daha önce değinildiği gibi, bazı spor dallarında belirli bir dereceye kadar saldırganlığa izin verilmektedir. Savunma yapan bir oyuncunun her temasını saldırgan olarak değerlendirmek her zaman doğru değildir.

Spor müsabakalarında amaç kazanma ya da kaybetme olguları üzerine kurulduğu için, kazanabilmek için iyi bir performans yakalama isteği de bazen olumsuz etkiler yaratmaktadır (Gümüş, 2002: 46). Bu durum bazen de saldırgan olamaya kadar varabilmektedir. Kimi futbolcular bu duygularını dışa yansıtırken, kimileri de bazı engellenmelerden dolayı sadece sözlü itirazlar olarak ortaya koyabilmektedir.

Sporu yapanların ve izleyenleri saldırgan davranışlarını ve gerginliklerini azaltıp azaltmadığı ya da artırıp artırmadığı sıklıkla tartışılan bir konudur. Bununla birlikte genellikle sporun, spor yapan ve izleyenler üzerinde saldırgan davranışları ve gerginlikleri azaltacak bir etkisi olduğu kabul edilmektedir. Hatta daha ötesinde spor yapanların spor etkinlikleri içerisinde saldırganlık eğilimlerini kontrol edebildikleri yolunda açıklamalar yapılmaktadır

Saldırganlığın Zamanlaması: Genellikle sporcularda oyunun ya da karşılaşmanın ilk dakikalarında saldırgan davranışlar görülmez. Ancak ilerleyen dakikalarda, özellikle oyunun sonlarına doğru saldırgan davranışlarda bir artma görülür (Öncü, 2002: 17). Bu durum çeşitli nedenlerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu nedenlerin başında, ilerleyen dakikalarda fiziksel yorgunluğun artması, skorun değişmezliğinin getirdiği gerginlik, daha önemlisi karşı tarafın süregelen saldırgan davranışlarının hakem ya da seyirciler tarafından hoş görülmesi gelmektedir. Ancak milli takımımızın son olarak oynadığı İsviçre maçının daha ilk dakikalarında maçı kazanmak adına agresif bir tutum içine girmesi çok aşırı motivasyon yüklenmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir

Belirli durumlar saldırgan davranışı provoke edebilir. Saldırganlık, sporcular engellendiği ve böylece uyarıldıkları zaman ortaya çıkacaktır. Sporcular genellikle kaybediyorlarsa, kötü bir yönetim olduğunu algılıyorlarsa, şaşırıldıklarında, fiziksel olarak acı çekiyorlarsa ve kapasitelerinin altında oynuyorlarsa daha saldırgan olmaktadır (Tiryaki, 1996: 54).

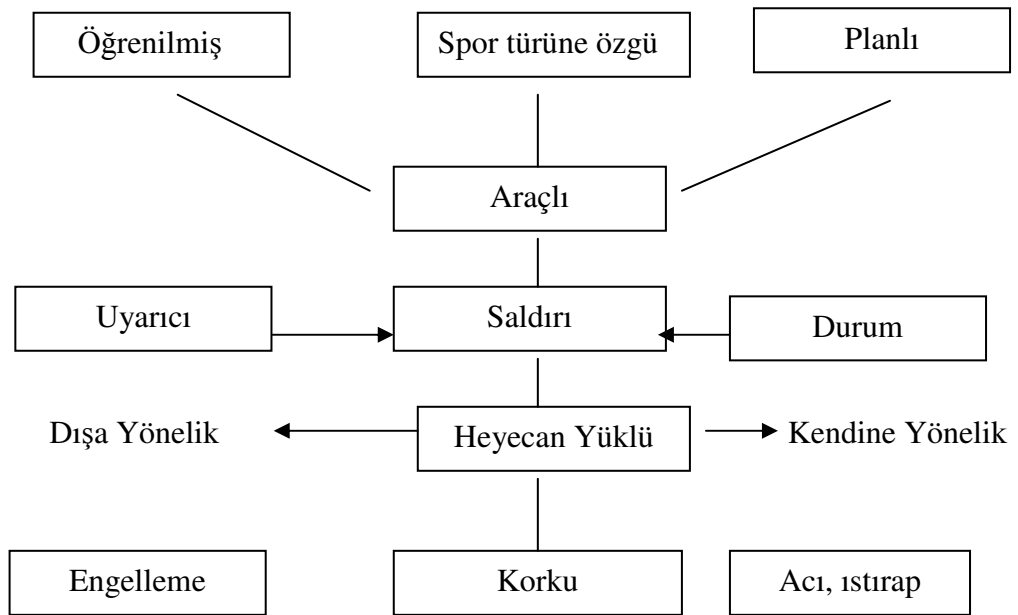
Fiziksel yorgunluk sporcunun performansını ve saldırgan davranışlarını kontrol etmesi güçleşir. Karşı tarafın hoş görülen saldırgan davranışları bu davranışa hedef olan sporcuda engelleme duygusunu dolayısıyla kızgınlığı artırır. Bununla birlikte henüz oyunun başında meydana gelen bir olay ya da durumda sporcuda yoğun bir kızgınlık duygusuna neden olabilir. Vücudunda laktik asit biriktirmiş olan sporcu istediklerini sahaya yansıtamamış ise daha agresif davranışlar sergileyebilmektedir.

Uyarılma eşikleri düşük olan bazı sporcular, kendilerine yönelik saldırıyı ve sonuçlarını uzunca bir süre değerlendirdikten sonra karşılık verme eğilimindedirler. Dolayısıyla geç tepkide bulunmaktadır. Öyle ki bu gecikme bazen bir diğer oyuna değin uzayabilmektedir.

1.5.5. Sporda Saldırganlık Türleri

Sporda özellikle iki türlü saldırı görülür: "Araçlı" ve "Temel Saldırı". İnsanlar arasında görülen saldırıların büyük bir kısmı "başarı yoluyla öğrenme" sayesinde gerçekleşir. Öğrenilmiş saldırgan eylemler "araçlı saldırı" olarak tanımlanır. Bir hedefe ulaşmak için bu saldırı türü planlı olarak uygulanır. Araçlı saldırılar kurallara uygun olarak gerçekleştirilebildiği gibi kuralların dışına da çıkabilir. Mesela hentbol maçı sırasında savunma oyuncularının rakiplerini sürekli olarak rahatsız etmeye çalıştıkları görülür. Bu eylemler kaza ve yaralanma ihtimalini artırır. Genç ve tecrübesiz sporcular rakibi engellerken ona zarar vermeyecek ve onu yaralamayacak şekilde eylemlerini ayarlayamazlar. Araçlı saldırılar her spor dalı için ayrı ve özel olarak tespit edilir. Amerikan futbolunda çarp ve tutmanın anlamı basketbolda olduğundan farklıdır. Araçlı saldırılar, duygusal yüklenmeye bağlı olarak "Temel (primer) saldırı" veya heyecan yüklü saldırıya dönüşebilir (Baumann, 1994: 171).

Şekil 3. Saldırıların sebep ve etkileri (Baumann.1994:172).

1.5.6. Sporda Engellenmeye Tepki Olarak Saldırganlık

Dollard ve arkadaşları tarafından ortaya atılan "engellenme saldırganlık" teorisi, iki varsayım üzerine kurulmuştur. Buna göre, bir engellenmeyle karşılaşan kişi, buna tepki olarak bir saldırganlık davranışı gösterecektir. Her saldırgan davranışın temelinde de bir engelleme söz konusudur. Engelleme, belli bir amaca yönelik olan bir davranışın hedefine ulaşmadan durdurulması ve gayretlerin boşa çıkması durumudur. Engellenme çoğunlukla yüklenme durumlarında meydana gelir. Yenilgi, başarısızlık, elenme ve benzeri durumlar yüklenmelerin sonucudur. Rakibi tarafından geçilen bir savunma oyuncusu hayal kırıklığına uğrar ve ona çelme takar. Kurallar ne kadar katı ve beklentiler ne kadar yüksekse hayal kırıklığına uğrama tehlikesi de o kadar büyük olur (Baumann, 1994: 174). Bütün ümitlerin kaybolması durumunu anlatan "hayal kırıklığından" farklı olarak burada hedefe ulaşmak için hala bir ümit mevcuttur. Saldırganlığın şiddetini gittikçe arttırarak kişi, son bir gayretle hedefine ulaşmaya çalışır.

Spordaki saldırganlık genelde engellenmeden kaynaklanmaktadır. Bu engellenme güdülerin önlenmesinin sonucudur. Bu güdüler sporda üstün olan başarı, hükmetme, güç, tanınma, saygınlık ve mükemmellik gibi konular engellendiğinde saldırganlığı meydana getirir. Eğer bir çocuk bir veya birkaçından oluşan güdü-dürtü sistemlerine çok değer verirse ve bunları başarmak veya bu duyguları doyurmak isteği bloke edilirse kendini engellenmiş hisseder. Eğer bu durum engelleyiciye karşı bir saldırganlık oluşturursa antrenör ve sporcu engelleyicinin kaynağını birlikte tanımlamalıdır ki saldırgan tutumların daha yararlı bir şekilde yapılması sağlanabilsin (Şipal, 1998: 20).

Engelleyen veya tahrik eden kişinin yakınlık derecesiyle ona karşı yaşanan duygular da saldırganlığın şiddetini belirler. Bir öğrencinin okul takımından bir arkadaşına göstereceği tepkiyle olimpiyat oyunlarında düşman bir ülkenin sporcusuna yönelik tepkisi, tahriklerin şiddeti her iki durumda eşit bile olsa farklılık gösterir. Kendisine yakınlık duyulan bir rakibe karşı gelişen saldırganlık tepkisi için gerekli olan tahrik edilme işi, sevilmeyen rakiptekine oranla çok daha yüksek seviyededir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997: 87). Sporcunu rakibe bakış açısı saldırganlığın belirleyicisi olabilmektedir.

Saldırgan enerjiyi amaca yönelik kullanmamak sporcu için boşa harcanmış bir enerjidir. Bu anlamda Sargent engellenme ve saldırganlığı açıkça ortaya koyan bir

araştırma yapmıştır. Burada bir kişinin engellenmeye karşı nasıl tepki gösterdiğini belirtiyor. Bir sporcu için önemli olan belirli bir hedefin gerçekleştirilmesinde örneğin, voleybolda pasörün attığı bir pasa smaçörün reaksiyonu "Dokunulmazlık" reaksiyonu olarak terimlendirilmiştir. Bu saldırgan olmayan bir reaksiyondur. Bunun anlamı ve gerekçesi de utangaçlık, utanma, vurdumduymazlık. Örneğin "ama nasıl olsa bir şey yapamazdı" gibi duygulardır. Bu tür reaksiyonların nedeni kişinin umursamazlığı ve küsmesidir. Bu tür durumun düzeltilmesi sporcunun yaptığı sporun özüne inanmadığı için oldukça zordur (Şipal, 1998: 21).

Engellenmeye olan bir başka temel saldırganlık ise sporda gerekli görülen türüdür. Bu da kızgınlıktan öfkeden ve bireysel yargılamadan kaynaklanır ve burada da suç diğerlerine yüklenir. Böylece engellendiğinde ekstra-cezalandırma reaksiyonu hemen diğer kişilere saldırgan davranış olarak ortaya çıkar (Erkan, 2003: 38). Seyirciler arasında katı tutumlu, hemen zevk almak isteyen, sorumluluk hissi duymayan, uyarı ve cezalara rağmen davranışını düzeltmeyen kişiler vardır (Balcıoğlu, 2001: 47).

Burada sporcuya bunun performansını itici güç sağlamadığı takdirde (daha hızlı koşma, daha kuvvetli rebound alma isteme, daha kuvvetli smaç vurma isteme) zamanını boşa harcamak olduğunu belirtmek gerekir. Bu tür enerjiyi sinirsel yapıya dönüştürmek boşa harcanan bir emektir.

Çok basit bir genellemeyle engellenme-saldırganlık modeline göre karşılaşma sonucunda kaybeden tarafta bir engellenmeye yol açacak ve dolayısıyla kaybeden taraf daha saldırgan olacaktır. Ancak Goldstein ve Arms, Buss-Durke envanterini kullanarak yapmış oldukları araştırmada kaybeden takım seyircilerinin kazanan takım seyircilerinden daha fazla saldırgan olmadıklarını görmüşlerdir (Demirkan 2003: 31).

Bu durumda görülüyor ki, eğer bir sporcu belirli bir engellenme ortamında düşük saldırganlık düzeyi gösteriyorsa bu değerlendirilmelidir. Tam tersi olarak sporcu engellenmeye karşı sürekli alışkanlık olarak saldırganlık düzeyi gösteriyorsa bu saldırganlık düzeyinin düşürülmesi yollarını aramak gerekmektedir. Sporcuya saldırganlığın yaptığı spor dallarının kuralları çerçevesinde izin verildiğine ve bunun da toplumda kabul edildiğine inandırma bu sorunun anahtarıdır (Şipal, 1998: 21).

Kötü vurması basketbolda oyuncunun turnikeyi kaçırmaması veya hentbolda bir oyuncunun yedi metre atışını kaçırmaması durumunda sporcu hemen hissileşir. Fakat nasılsa? Eğer bireyin açık davranışı gözlemlenebilirse, hislerini kullanmada bazı alışkanlık mekanizmasının bazı bölümleri görülebilir. Kişinin sporda sürekli olarak görülen kritik dönemlerde nasıl saldırgan olacağını bu mekanizmalar sayesinde görebiliriz. Aynı zamanda bu davranışın alışkanlık modellerinin analizi bize sporcunun hissel enerjisini yapıcı ve yararlı yollarda odaklaştırmada yardımcı olabilir.

Kendini az tutan birey engellenmeye karşı fiziksel olarak saldırgan olacaktır. Buda saldırganlık düzeyi düşük olan bireylerin engellenmeye karşı reaksiyonlarını maske altında saklamadıklarını buda fiziksel saldırganlığa izin vermeyen psikolojik mekanizmalara başvurmakta başardıklarını göstermektedir. Geri çekilme, yer değiştirme ve bastırma gibi mekanizmalar bireyi açıkça yapılan davranıştan alıkoymaktadır. Eğer bu mekanizmaları birey açıkça yapıyorsa saldırganlık düzeyi büyük olasılıkla düşük olacaktır. Çünkü birey, saldırganlığını içine atarak başkasını cezalandırmak yerine kendini cezalandırmaktadır. Buda normal olarak bireyin kendine yönelttiği saldırgan tepki olarak belirtilen içsel cezalandırıcı reaksiyon olarak açıklanabilir. Bu tür reaksiyonlar kişiyi kendisi suçlu hissetmeye yargılamaya, aşağılamaya yararsız ve önemsiz bir kişi olarak görmesine neden olurlar. Bu durumlarda antrenör sporcuya neler olduğunu başkasını yargılamadan veya incitmeden kurallar çerçevesinde açıkça saldırganlık gösterebileceğini ve bunu da toplumumuzun kabul ettiğini belirtmesi gerekmektedir. Sporcuyu yararlı biri olduğuna inandırmak ve kendine güvenini sağlamak için uzun ve sabırlı çok çalışmak gerekmektedir.

Engellenme kuramına göre engellenmeler arttıkça saldırgan dürtüler de artar ve artan bu saldırgan dürtü açık saldırgan davranışa neden olur. Yani saldırganlık bir engellenmenin sonucudur (Öncü, 2002: 11).

1.5.7. Sporda Saldırganlık Dürtüsünde Görülebilecek Tepkiler

Sporun temelinde, karşıt sporcuyu engelleme yatmaktadır. Bu engelleme, rakibini direkt olarak engelleme şeklinde olduğu gibi, ondan hızlı ya da daha usta olarak onun kazanma isteğinin önüne geçilmesi şeklinde de olabilir. Sonuçta, şu veya bu şekilde karşıt sporcunun kazanması engellenir. Bu nedenle bir yarışma için yarışma alanına çıkan bir sporcu engellemeyi başında itibaren kabullenmiştir ve bu şekildeki

engellemelere karşı kurallar dışına çıkmayı gerektiren saldırganlık davranışına başvurulamaz (Şipal, 1998: 27).

Aksi takdirde cezalandırılması gerekir. Sporda karşıt sporcuya zarar veren kural dışı hareketi hemen saldırganlık olarak nitelememek gerekir. Çünkü aşırı motivasyonun neden olduğu start telaşı durumlarında, bu durumun neden olduğu kassal gerginlik, yüksek teknik gerektiren hareketlerin yapılmasını güçleştirdiğinden yaralama ve yaralanma tehlikesi artmaktadır. Aynı şekilde gerilimi yüksek yerel rekabetlerde ya da kazananın çok kazandığı, kaybedenlerin çok kaybettiği önemli maçlarda da kasıtlı saldırganlığa yönelik davranışlar olabileceği gibi kasıtlar sert hareketlerde olabilir. Ayrıca kondisyonu düşük sporcular, maçlarda çabuk yorulurlar ve yorgunluğun ilk belirtilerinin başında sinirlilik gelir. Bu saldırganlık dürtüsünde görülebilecek olası tepkiler şunlardır;

1.5.7.1. Direkt Nedene Yönelik Saldırganlık

Bazı durumlarda, saldırganlık olarak engelleyen faktöre yönelir. Örneğin, gole gitmek üzere olan bir futbolcu, arkadan gelen rakibi tarafından düşünülürse, öfke ile kendisini düşüren futbolcuya bir yumruk atabilir (Öncü, 2002: 15).

1.5.7.2. Nedene Yönelik Saldırıya Ket Vurma

Bazı özel durumlarda saldırganlığa ket vurulur. Yukarıda düşürülen futbolcu, belki ilk anda, rakibine bir yumruk vurmaya düşünebilir, ama arkadan gelecek olan kırmızı kart onu bu düşüncesinden caydırır. Böylece bu saldırganlık dürtüsüne ket vurmaya zorunda kalırlarsa, bu durum bir süre sonra şiddetli patlamalara neden olabilir.

1.5.7.3. Aktarma

Bireyin kendisinde bozum olmaya yol açan engele direkt olarak saldırması olanaksız ve saldırganlık dürtüsü ket vurulamayacak kadar şiddetli ise, aktarma süreci ortaya çıkar. Örneğin yukarıdaki futbolcu, rakibine karşı bir şey yapmadığı için, yere ya da topa şiddetli bir tekme vurur.

1.5.7.4. Saldırganlığın Biçim Değiştirilmesi

Yukarıda sözü edilen aktarma sürecinin daha geniş ve kapsamlı şekli, toplumsal ve kültürel nedenler ile sürekli bir davranış haline gelir. Buna saldırganlığın biçim değiştirmesi denir. Bu şekil değişiklikleri, hakaret yede küfür şeklinde sözel olabildiği gibi bazen el-kol hareketleri, tükürmek gibi jest ve mimiklere; bazen de alay iğneleme ya da mizah gibi entelektüel yollara başvurulabilir.

1.5.7.5. Saldırganlığın Bireyin Kendisine Yönelmesi

Bazı durumlarda, saldırganlık dürtüsü bireyin kendisine yönelebilir. Birey karşısına çıkan engeli aşamadığı için kendisine kızar. Çünkü bireyin bizzat kendisi burada engeli oluşturmaktadır. Saldırganlığın bireyin kendisine yönelmesi, özellikle psiko-patlar ve ileri derecede zekâ geriliklerinde sık görülen bir durumdur.

1.5.7.6. Sporda Saldırganlığın Yer Değiştirilmesi

Saldırganlığın yer değiştirmesi, saldırganlığa asıl neden olan birey veya objeye değil de başka birey veya objeye karşı saldırgan davranışta bulunmaktır. Serbest atışı kaçıran bir basketbolcu veya penaltı kaçıran bir futbolcu yeri tekmeler veya kaleciyi suçlayarak engellenmesini değiştirdiği hedeflere yönelir. Kızgınlığını ve saldırganlığını bu hedeflere gösterir. Saldırganlığın yer değiştirmesinde bir kaç önemli görüş vardır.

Birinci olarak Freud'un görüşü olan yer değiştirmenin temelinde engellenmeyi oluşturan asıl kaynağın bir saldırı sonunda geriye daha şiddetli bir saldırı gösterebileceğinden kaynaklanan bir korkunun sonucu yatmaktadır. Engelleyici direkt saldırı yerine daha az tehlikeli olan veya hemen hazırda bulunan bir hedefe yöneltilmesi kişiyi asıl hedefi bloke etmeye yöneltici etkindir.

Bazı sporcularda saldırganlığın yönlendirilmesi üretken olurken diğer sporcularda yanlış yönlendirilmesi üretken olmamaktadır. Bu saldırganlık tehlikeli boyutlara ulaşabilir. Bununla beraber saldırgan davranış bir boşalım olarak görülebilir.

Maçlardan önce kulüp başkanları ve yöneticilerin kulübe ve taraftarlara yönelik kışkırtıcı davranışları oyuncuları agresif olmaya yöneltip şiddet eylemlerine davetiye çıkarabilir. Spor insan ve toplum için barış kardeşlik yarış oyun eğlence zevk ve boş zaman değerlendirme aracıdır. Sağlık ve başarıdır. Asla şiddet değildir. Öncelikle

saldırıcılığı doğuran hedeflerin ortadan kaldırılması gerekir (Yetim, 2005: 217). Bunu için de eğitim politikasının gözden geçirilmesi ve gerekli önlemlerin alınması şarttır.

1.6. Sporda Saldırının Meydana Gelmesiyle İlgili Özel Yaklaşımlar

Hoşgörünün silindiği hiddetin, kızgınlığın ve şiddetin egemen olduğu yerde spor yoktur. Spor yalnızca ‘insan’la vardır hiddete ölçsüz kızgınlığa, şiddete kendisini bırakmış ve o perilinun verdiği ilkel ‘haz’la kapılmış biri artık spor yapan insan değildir. Ne yazık ki spor tarihi boyunca bu olaylarla karşılaşmaktayız.(Erdemli, 2002: 118).

Hareket geçirici uyarıcı olarak ilgili durum, saldırgan eylemlerin ortaya çıkmasına önemli katkılarda bulunur. Futbolda yapılan araştırmalar, faul sayısının büyük ölçüde sporcuların o andaki pozisyonlarına bağlı olduğunu göstermiştir. Mesela, savunma oyuncularını, hücum oyuncularıyla karşılaştırılmayacak kadar çok saldırgan eylemlerde bulunur. Dikkate alınması gereken bir başka yaklaşım da, gelişim psikolojisinin bakış açısıdır.

Sporda saldırganlık takım sporlarında özellikle futbol, hokey ve rugby gibi spor dallarında diğerlerine oranla çok daha yaygın bir şekilde görülmektedir. Erşen 1986 yılında Marmara Üniversitesi 1. Ulusal Eğitim Sempozyumunda spor ve saldırganlık ile ilgili çalışmasında spor dallarındaki saldırganlığı aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır.

- Açık Saldırgan Spor Türleri
- Kurallaştırılmış tutuk saldırgan spor türleri
- Dolaylı Saldırgan Spor Türleri (Öncü, 2002: 18).

Örnek: iki genç sokakta yürümektedir. Gençlerden birisi diğerlerine yandan çarpar. Bu genç de, çarpım olayının bir daha tekrarlanmamasını ister. Bunun üzerine birinci genç, yanlış anlaşıldığını ifade ederek karşısındakini yatıştırmaya çalışır. Darbeye maruz kalan genç, diğerlerine inanmaz ve bunun bilinçli bir saldırı niyetiyle yapıldığını düşünür. Bir anda olay fiili bir münakaşaya ve kavgaya dönüşür. Aynı gün akşamüstü her ikisi de birbirine rakip olarak futbol maçına çıkar. Maçta topu almak için mücadele ederken gençlerden birisi diğerine oldukça sert vurur. Bu saldırgan harekete sinirlenen oyuncu da diğerini tekmeler. Hakem her iki kavgacıyı da yatıştırır ve bu tür

çatışmaların futbolda kurallara uygun olduğunu ve saldırganlık niyetiyle bir ilişki bulunmadığını belirtir.

Başkalarının eylemlerinin saldırı olarak kabul edilip ve bu şekilde yorumlanıp yorumlanmadığı ilgili duruma ve bu olaya katılanların tecrübelerine bağlıdır. Gündelik hayatta çarpışmak, genellikle saldırı olarak sınıflandırılırken, futbolda buna müsaade edilir. Gençler, sporda rakibine zarar verme kastı taşımayan bedeni mücadelelerin bulunduğunu öğrenmelidir. Öğrenciler ve gençler başkalarının davranışlarını saldırgan şekilde yorumlamaya daha yatkındır. Genç takımlarda rakibin davranışına tepki olarak saldırı davranışı sergileme, yetişkin sporculara oranla daha sık görülür. Bunların saldırıları gittikçe amaca yönelik bir araç olarak kullanılır. Bu bilgiye dayanarak hiçbir oyuncunun davranışının şartlarını açıkça ortaya koymak, çalıştırıcının görevi olarak kendisini gösterir. Spordaki özel kural ve norm gündelik hayata ait tecrübelerle karşılaştırılır. Böylece, saldırının yanlış yorumlanmasının önceden engellenmesi amaçlanır (Marshall, 1999: 631).

1.7. Sporda Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Spor dünyasında her gün sporcular çeşitli risklerin altında aktivitelerine devam etmektedir. Bu risklerin bir bölümü sporcuların performansını olumsuz yönde etkilerken bir bölümünde de sportif yaralanmalara yol açmaktadır (Kuter ve Öztürk, 1998: 1). Spor sahalarında görülen saldırgan davranışlar da bu risk faktörlerinden biridir. Bunlar iç ve dış faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.7.1. İç Faktörler

1.7.1.1. Kişilik

Kişilik bir insanı başkasından ayıran bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin bütünü olarak değerlendirilmektedir (Kuter ve Öztürk, 1998: 60).

Bireyin başkalarının haklarına ve kurallarına sürekli olarak saygısızlık etmesi, saldırıda bulunması ve buna bağlı olarak gelişen davranışlara verilen isimdir. Genelde erkekler arasında daha fazla görülür. Pek çok araştırmacı antisosyal kişilik bozukluğunu ve sosyopat kişiliğini aynı anlamda kullanırlar, aralarında ki fark bütün sosyopatların antisosyal kişiliği olduğu, fakat her antisosyal kişinin sosyopat olmayacağı gerçeğidir.

Araştırmalar bu hastalığın temelinde genetik etkenler olduğunu göstermektedir. Fakat aynı zamanda sürekli uyuşturucu kullanımı ve kötü aile ortamı (karışık, ihmalkr, sert ve saldırgan aileler) bu hastalığın oluşması riskini arttırmaktadır (Hatunca.net, 2005).

Tipoloji teorisi, bir insanın dış görünüşüyle beden yapısının kendi kişiliğinin gelişimini önemli ölçüde etkilediğini ileri sürer. İri yarı ve kuvvetli bir insanın zayıf ve çelimsiz birinden daha farklı bir kişiliğe sahip olduğu düşüncesi her zaman hakim olmuştur. Çok yetenekli futbolcuların saldırgan kişiliği de ilerinde barındırmaları sonucu birçok karşılaşma kendileri açısından olumsuz neticelenmiş ve kavgayla bitmiş olabilir.

Güven Nuri Kayrel, 9 Mayıs 2000 tarihinde Başbakanlık GSGM Spor Eğitim Dairesi Başkanlığı Sporda şiddet Platformu'nda yaptığı konuşmada, "İnsanların yaşamda karşılaştıkları kendilerince bazı adaletsizlikler ve haksızların hırsını çıkarmak için denetimi zorluk arz eden geniş seyirci toplayan spor alanlarını rahat bir ortam ve dekor yeri olarak gördüklerini tahmin ediyorum" ifadesini kullanmıştır (Kayrel, 2000: 28).

1.7.1.2. Motivasyon

Kişiliğin oluşmasında, biçimlenmesinde, tutum ve davranışı başlatan, açığa çıkaran, sürdüren, yönlendiren, bilinçli ya da bilinçsiz etkenlere güdü veya motiv denir. Gdlerin etkisiyle oluşan sürece de Güdülenme veya Motivasyon denir (Kuter ve ztrk, 1998: 61). Bir futbolcu sahada yüksek performans göstermek ve galip gelmek istiyorsa kendisini en iyi şekilde maça hazırlamalıdır. Bu anlamda motive olmamış bir futbolcunun saha içerisinde başarılı olması mümkün değildir.

Motivasyon yetersizliği ve aşırı motivasyonun her ikisi de karşılaşma sonucu üzerinde olumsuz rol oynayabilir. Motivasyon, futbolcuların kişisel özellikleri ile içinde bulunulan durumun özelliklerinin etkileşimi sonucu ortaya çıkar (Konter, 2004: 134-135). Bir futbolcuyu motive eden unsurlar karşılaşmanın çok fazlasıyla sert geçmesine, saldırgan davranışların gösterilmesine neden olabilir.

Milli takımımızın 2006 Dünya Kupası Baraj Maçında İşvire ile oynadığı ikinci ma sonrası çıkan olayların, İşvire basınının hafta boyunca yapmış olduğu tahriklerinin yanı sıra Milli Takım futbolcularının aşırı motive olması sonucu gerçekleştiği söylenbilir.

Kendisinden çok daha güçlü bir rakiple mücadele eden bir sporcunun harcadığı çabanın sonucuna ulaşmada etkisiz kalacağını fark etmesi oyun üzerindeki kontrolünün kaybolmasına yol açar. “Kontrolün kaybı, aşırı isteksizlik yaratan bir durum olarak yaşanır. Bu isteksizlik de olumsuz birçok yaşantı ve davranış şekillerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırır. Çaresizlik bunlardan sadece bir tanesidir. Kontrolün bulunmaması, hayal kırıklığı, **saldırganlık**, korku, stres ve depresyon gibi birçok başka durumu da peşinden getirir (İkizler ve Karagözoğlu, 1997: .47-48).

Beklenti teorisi ödül ve ceza ile ilgili teorilerden biridir. Burada takım sorumlularının ve başkanın sporculardan beklentileri söz konusudur. Bu teoriye göre beklentiler, bireyin belirlenen hedeflere ulaşmasında belirleyicidir. Örneğin bir futbolcu sezon başında belli bir paraya bir takımla anlaşmaktadır. Bu parayla çocuğunun eğitim masraflarını karşılayabilecektir. Kazanılacak para futbolcuyu çok iyi motive etmiştir. Ancak paranın ödenme tarihinde beklentileri yerine getirilmeyen futbolcu bundan sonraki dönem için bütün motivasyonun kaybedecektir. (Yazıcıoğlu, 2005: 5).

1.7.1.3. Ödül ve Ceza

Birçok karşılaşmada futbol oyuncularına müsabakayı kazanmaları halinde maç primi verileceği söylenmektedir. Aynı şekilde müsabakanın kaybedilmesi halinde de cezalandırma yoluna gidileceği söylenir. Bu iki unsur da futbolcunun maçı kazanma hırsını etkilemektedir.

Bir vaşağın tavşanı yakalamak için sadece 200 metre efor sarf edip bir ceylan için ise kilometrelerce yolu koşması ödülün büyüklüğünün motivasyona etkisini göstermektedir. Futbolda da ödül ne kadar büyükse onu elde etmek için gösterilen çaba da o denli büyük olacaktır. Aynı şekilde yenilgi sonrası cezalandırılma korkusu da futbolcunun davranışlarının farklılaşmasına sebep olabilecektir. Bu süreç içerisinde futbolcuların saldırgan davranışlar sergilemeleri de mümkündür.

1.7.1.4. Kaygı ve Stres

Her düzeydeki sporcunun en büyük endişesi ola başarısızlık korkusu sporcunun kendine olan güvensizliğinin yanı sıra sahibin gücüne ve hava koşullarına da bağlıdır. Aslında herhangi bir işin içine kazanma, kaybetme girdiğinde stres ve zorluk kendiliğinden ortaya çıkar. Özellikle futbol gibi popüler sporlarda sporcu kazanınca

taklit edilen kaybedince yerden yere vurulan, istenmeyen biridir. Dolayısı ile başarısızlık korkusu, sporcunun yeteneklerine engel olan onu güçsüzleştiren büyümesini engelleyen bir durumdur (Biçer, 1998: 97).

Özgüveni eksik sporcular yenilgiye mazeret arar. Amaçları sınırlıdır. Yüksek amaçlar edinse bile hedefleri yarı yolda bırakabilir. Çabuk sinirlenir.(Biçer, 1998: 143).

1.7.2. Dış Faktörler

1.7.2.1. Medya ve Spor Yazarlarının Saldırganlığa Etkisi

Futbol sahalarındaki olumsuz davranışların körüklenmesinde yazılı ve görsel basının etkisinin olup olmadığı tartışılabilir. Ancak şu gerçektir ki belli bir takımın taraftarı gibi yazılar yazan ya da demeçler veren spor yazarlarının kitleleri agresifleştirdikleri gerçektir. Spor yazar ve sunucuları yumuşak üslup kullanmalı eleştirilerinde objektif ve tarafsızlığa özen gösterilmelidir (Kayrel, 2000: 29).

Son yıllarda özel televizyon kanallarının çoğalması, futbol ağırlıklı yayınların artmasına neden olmuştur. Seyircinin bu ilgisini özel televizyon kanalları kendi aralarında reyting kazanma olarak görmekte ve bu yayınları yapmak için birbirleriyle yarışmaktadırlar. İlgileri artmaktadır, çevresiyle bu yorumları tartışmaktadır ve bu tartışmalar bazen ölümle de sonuçlanabilmektedir. Tuttuğu takımın bir maç anını televizyonda izledikten sonra o pozisyonun yorumunu kendi futbol bilgisi doğrultusunda çevresi ile tartışabilmektedir. Spor programlarında bir gol pozisyonunun ofsayt olup olmadığı dakikalarca tartışılabilir (Bozdemir, 1998: 18). Lig şampiyonunu belirleyecek olan maç gazeteler ve televizyon kanalları tarafından günler öncesinden ülke gündemine oturtuluyor. Gerilim arttırılıyor ve maç sanki ülkenin kaderini değiştirecek bir olaymış gibi lanse ediliyor. Sonuçta medya suni fakat ülkeye zarar getiren gündemler oluşturuyor ve bunun sonuçlarının sorumluluğunu da üstlenmek istemiyor (İmamoğlu, 1991: 335–336).

Sporu teşvik etme yönünden medyanın çok büyük bir etkisinin olduğuna şüphe yoktur. Medyanın asıl amacı sporseverlerin eğlence ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu nedenle, para, şampiyonluk, rekorlar sporcuları mükemmel performansa ulaşma yolunda motive eder. Bu da izleyicilerin rekabet dolu ve heyecanlı karşılaşmalar izlemelerini sağlamaktadır. Hangi açıdan bakarsanız bakın, medya saldırganlığın belirli bir dereceye

kadar tahammül edilebilir ve oldukça kazançlı olduğunun farkındadır. Bu nedenle sporda saldırganlığı daha uzun bir süre göreceğiz. Hiç şüphe yok ki medya sporda şiddetten kazanç sağlamaktadır ve toplum olarak biz buna katlanmayı ve kontrol altına almayı öğrenmekteyiz (Currie, 2000).

Televizyonun şiddetle saldırganlık örnekleri verdiği görüşü kötü etkilerine ilişkin kaygıların ana kaynağıdır. 1969 yılında Amerikan televizyon eğlence programlarında şiddet ögesi üzerine yapılan bir araştırma sonuçları durumu şöyle özetlemiştir: Amerika'da yaşantı televizyon çevresinde dönmektedir, televizyon da Amerikalı izleyicilere sürekli en üst düzeyde ki şiddet olaylarını göstermektedir. Televizyonun tanıttığı dünyada “iyiler” de “kötüler” de sorunlarını çözmek, amaçlarına ulaşmak için bir yol tutarlar, şiddet kullanırlar. Böylece de, şiddet istenilen sonuçlara ulaşmak için yasal bir yol olarak gösterilir (Gelişim platformu, 2005).

Zaman Gazetesi 18 Aralık 2005 Perşembe günü yayınlanan sayısının spor sayfasında, kışkırtıcı yayınların futbolda şiddet olaylarını körüklediği ile ilgili bir haber yapmıştır. Haberin içeriğinde spora dayalı şiddet olaylarının bir türlü önlenemeyişi, televizyon ve radyolarda yapılan seviyesiz ve kışkırtıcı yayınlara bağlanmıştır. Futbol Dosyası adlı program sırasında insanların canlı yayında stüdyoya girmeleri olayın ürkütücü boyutunu göstermektedir (Zaman Gazetesi, 2005).

1.7.2.2. Fiziksel Şartların Saldırganlığa Etkisi

Stadyumlarda tel örgülerin kaldırılmasının gündeme geldiği şu günlerde ne yazık ki ülkemizde birçok futbol sahasının dış tel örgülerinin bile sahayı dışarıyla ayırmakta yeterli olmadığı görülmektedir. Çok rahatlıkla bir seyircinin istediği taktirde sahaya girip saldırgan davranışlarda bulunabildiği görülmektedir. Spor tesislerinin plan ve projelerinin plan ve projelerinin düzenlenmesinde şiddet gerçekleşmemesini önleyici unsurlara yer vermeye çok özen gösterilmelidir (Erzik, 2000: 56). Bu tarzda fiziksel şartların iyileştirilmesi gerekmektedir. Şenez Erzik bir toplantıda yaptığı konuşmada “Dünyanın hiçbir yerinde cezai müeyyide uygulanmadıkça şiddet oluştuktan sonra onun cezası verilmedikçe caydırıcı bir önlem alınmaz inancındayım” ifadesini kullanmıştır (Erzik, 2000: 56).

Yarışma sporcunun bir dizi problemle mücadelesi olarak algılanabilir. Rakip seyirci, malzeme, engel, kurallar, saha ve iklim koşulları gibi unsurlar sporcu açısından problemidir (Biçer, 1998: 95). Bu tür problemlerle karşılaşan futbolcu bazen saldırgan eğilimler içerisine girebilir.

ABD’de yapılan bir araştırmada bir profesyonel takımın yarışma sezonu boyunca oyuncularının maruz kaldığı 60 yaralanma olayındaki 4 temel nedenden birinin zemin olduğu bulunmuştur. Bu nedenle zemin başlı başına bir risk faktörüdür (Kuter ve Öztürk, 1998: 13). Zemindeki bir takım bozukluklar sakatlanmalara sebebiyet verebileceği gibi performansı da olumsuz etkileyebilmektedir. Kaldı ki özellikle amatör futbol sahalarının halinin içler acısı olduğu düşünülürse bu durumun futbolcuların psikolojilerine de etki edeceği söylenebilir.

1.7.2.3. Taraftar-Seyirci ve Saldırganlığa Etkisi

Bir futbol takımının taraftarı 12. adamı olarak değerlendirilmektedir. Birçok futbol maçının kötü gidişini değiştirebildikleri gibi yaptıkları protestolarla bir takımın oyununu çok kolay değiştirebilmektedirler. Taraftarların içerisindeki lider kişilikler büyük kitleleri galeyana getirebilirler.

Futbol seyircisinden sosyokültürel yapısının şiddet eylemine etkisi, basketbol ve voleybol seyircisiyle karşılaştırma şiddet ve saldırganlık terimleri sık sık birbirlerinin yerinde kullanılır.(Acet ve Serarslan, 2000:144).

Seyircileri daha fazla kışkırtan nedenlerden biri de hakemler olduğu görülmektedir. Hakemlerin doğru kararlarında bile seyirciler kendi yanlı tutumundan dolayı verilen kararlardan kolayca tahrik olabilmektedirler. Bu konuda özellikle televizyonlarda futbol kurallarıyla ve gelişmeleriyle ilgili eğitici yayınlar yapılmalıdır.

Schulz ve Weber (1979), Almanya Bundesliga takımlarından F.C. Stuttgart taraftarlarına saldırganlık ile ilgili bir anket uygulamıştır. Anket sonuçlarına göre maç sonrası taraftarlarda görülen saldırgan davranış oranı maç öncesine göre daha fazla çıkmıştır (Bakker ve arkadaşları, 1995:100).

Taraftarların takımlarına, sporculara ve genel olarak spora karşı tutumları tamamen kendi ruhlarının yansımalarıdır. Hayat tecrübeleri, ilişkileri ve en önemlisi psikolojik

yapıları spor alanlarında tümüyle kendini gösterir. Bu sporcular için de geçerlidir. Kendi psikolojik ihtiyaçlarımız nedeniyle, spor söz konusu olduğunda, oyuncuların da birer insan olduklarını unutmama eğilimi içerisinde oluruz. Unutulmamalıdır ki taraftarlar ve sporcular psikolojik halleriyle birlikte dolaşan bireylerdir. Bu hallerini gittikleri her yere götürmektedirler (Lutsberg ve Deitch, 2004).

Birçok insan taraftarların nefret uyandırıcı davranışlarına neden olarak alkol tüketimini göstermektedirler. Taraftar davranışlarında ve spor olaylarında alkolü mazeret göstermek çok basit ve aşıkardır. Bu tutum problemden ve çözümden uzaklaşılmasına neden olur. Alkol, toplumumuzda gerçekleşen her olay için en kolay bahane olmuştur. Asıl önemli olan nokta şu ki herhangi bir spor olayı ya da karşılaşma yeri insanı sarhoş yapmaz, aksine sarhoş olanlar bu tür yerlere giderler (Lutsberg ve Deitch, 2005).

Saldırgan davranışların diğer statlara göre daha fazla yaşandığı söylenen Ereğli bölgesinde 2005–2006 sezonunda oynana bir müsabakada taraftarların taşlı sopalı birbirlerine girmesi ise futbolda şiddetin önemli bir göstergesi olmuştur (Altıparmak, 2005: 128).

Stada gelen seyircilerin alkol taramasından geçirilerek alkollü olanların kesinlikle içeriye alınmaması gerekir. bu sayede seyirciler arasında alkollü kişilerin egemen oldukları olumsuz davranışlar da bertaraf edilmiş olacaktır.

1.7.2.4. Yönetici Faktörü ve Saldırganlık

Futbolda yöneticilerin uyguladığı ödül ve cezaların disiplin açısından değerlendirilmesi ve başarıya etkisi önemli bir yer tutmaktadır. Ödül ve ceza kavramları ancak iyi, kararlı bir yönetim ile anlam kazanmaktadır. Kendi içinde çekişme yaşamayan, takımın menfaatlerini kendi menfaatlerinin üzerinde tutan yönetimler daima başarılı olmaktadır. Bu anlamda futbol takımları yöneticilerini seçerken çok dikkatli olmak zorundadır.

Öyle yöneticiler vardır ki; bir taraftardan da öte holigan davranışlarla bir takımın tahrik olması için elinden geleni yapmakta, olayların çıkış noktasında ve ekibin mağlup olmasında başrol oynamaktadır. Yöneticilerin birçok saldırgan davranışı tetiklediği ve saldırgan futbolcuları, yaptıkları olumsuz hareketleri “aferin, yaptığın hareket

doğruydu” gibi yaklaşımda buldukları gibi, olayların önlenmesinde bir bakışla bile futbolcularına engel olabilen sağduyulu yöneticilerde mevcuttur.

1.7.2.5. Antrenör Faktörü ve Saldırganlık

Başarılı antrenör etkili liderlik becerileri sergiler ve gösterdiği beceriler sporcuların fiziksel, teknik, taktik ve psikolojik performanslarını kolaylaştırıcıdır. Bir lider olarak antrenörlük bağlamında futbolcuların kulüp takımlarında ve milli takımımızda düştükleri durumlar ve yaşadıkları problemlere nasıl yardım sağlanacağı ve performanslarının nasıl yükseltilebileceği ile ilgili konular sürekli gündeme taşınmakta ve medya bunlarla ilgili haberlere yer vermektedir (Konter, 2004: 3).

Bir antrenör oyuncularının maç performanslarını yükseltmek ve saha içerisindeki gereksiz oyundan ihraç edilmeleri önlemek istiyorsa maç öncesi konuşmasına dikkat etmelidir. Olumlu yaklaşımlar tercih etmeli, sesini kontrol etmeli, kısa ve öz konuşmalıdır (Konter, 1998: 341 – 342).

Sporcular antrenörü için değerli olduğunu hissetme gereği duyarlar. Antrenörün, onların bir robot değil bir insan olduğunu unutmamasını isterler. Sağlıklı işleyen sporcu-koç ilişkisi başarının temelini oluşturur. Antrenör ile sporcu arasındaki kişisel problemler koçun başarılı olduğu halde bir sporcuya takımda yer vermemesine veya bir sporcunun antrenörün başarılı gözükmemesi için sahip olduğu performansını kullanmamasına kadar uzanan sorunlara yol açabilir (Kuter ve Öztürk, 1998: 27).

Bir futbolcunun antrenörünü idol olarak görmesi sonucu antrenörünün kimliğine bürünebildiği söylenebilir. Çalıştırıcı, kendisinin örnek alındığını düşünerek davranışlarına dikkat etmek zorundadır. Bu toplum içerisinde sigara içmekten, küfürlü konuşmaktan, maç sırasındaki saldırgan davranışlara kadar dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Antrenörün lider olarak maç öncesi konuşması futbolcuyu çok olumlu ya da aksine olumsuz şekilde etkileyebilir.

Aşırı Heyecan verici ve dramatik konuşmalar sporculara zarar verici olabilir. Sporcuların başarılı performanslarını ortaya koydukları optimal uyarılma zonları dikkate alınarak genel ve özel konuşmalarda bulunulmalıdır (Konter, 1998: 339).

Özellikle içe dönük olan sporcular aşırı motive edilmeye çalışıldığında futbolcunun becerilerini başarıyla ortaya koymasına zara verebilir. Daha da ötesinde futbolcuyu hırçınlaştırabilir.

1.7.2.6. Eğitim - Kültür Faktörü ve Saldırganlık

Kültür, her tür yaşayışta fikir, sanat hareketleri, bir konuda kazanılmış geniş bilgi, aynı birikimi ve geleneği paylaşan insanların çocuklarına, yeni nesillere aktardıkları, bir grup öğrenilmiş davranışlar bütünüdür (Köktürk, 2000: 258).

Kültürün iki temel fonksiyonu vardır. Bunlardan birisi, koruyuculuk, diğeri ise gelişme ve yenilemedir. Aslında bunlar iç içedir ve birbirlerini tamamlarlar. Her toplumda gerçekleştirilen değişikliklerin kökleşmesi, yaşaması ve gelişmesi gerekir (Milli Kültür, 1983: 1-2).

Sporun önemi her birey için farklı olmaktadır. Bazı insanlar için hiçbir şey ifade etmez, bazıları için günlük hayatta ufak bir parçadır. Ancak çoğuna göre var olmalarının ana sebeplerinden biridir. Birçok şehirde gazeteler sayfalarını büyük bölümünü spor haberlerine ayırmaktadır. Kuzey Amerika'da yayımlanan gazetelerde spor haberleri, ekonomi, politika ya da diğeri güncel haberlerin önüne geçmektedir. Araştırmalara göre Amerikalıların % 70 'i ya televizyonda spor izlemekte, ya gazetelerin spor sayfalarını okumakta, ya spor dergileri okumakta, ya da arkadaşlarıyla spor konulu sohbetlere girmektedir. Dolayısıyla spor daima toplumun bir yansımasıdır. Toplumda karşılaştığımız problemlerin çoğu sporda da karşımıza çıkmaktadır. Irkçılık, cinsiyet ayrımı, saldırganlık bunlardan bazılarıdır. Spor toplumun mikro kozmosu olduğu için geniş toplumlarda görülen saldırgan davranışların spor olaylarında da görülmesi muhtemeldir. Toplum "her ne şartta olursa olsun" kazanma mantığını haklı çıkarmaktadır. Sanayileşme ve kapitalizm bu gerçeği meşru kılmaktadır. Spor topluma çok değerli işlevler kazandırmaktadır ancak sporun toplumun yansıması olduğu düşünülürse saldırgan davranışların spor olaylarında görülmeye devam edeceği düşünülmektedir (Delaney, 2003).

Acet, Bozdemir ve Yamen ise futbol seyircisinin saldırganlığı üzerine yaptıkları çalışmalarda ise eğitim düzeyinin artırılması ile futbol taraftarları arasındaki şiddet olaylarının önlenebileceğini ileri sürmektedirler (Erkan, 2003: 52).

Bir ülkenin gelişmişliğinin önemli göstergelerinden biri olan kültür, sporun da gelişmişliğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Nasıl bir ev sahibi misafirlerini en güzel şekilde ağırlıyor ise ev sahibi takımda deplasmana gelen takımı ağırlayabilmelidir. Bu tür davranışlarla futbol kültürü oluşturularak olumsuz davranışlara engel olunabilir.

Sporcunun eğitim düzeyi onun yaptığı işi kavrama oranını, kendisinin yaptığı işten beklentilerinin ne olacağını, ve kendinden ailesi, çevresi ve takımının neler beklediğinin farkına varma oranını etkiler. Bu da doğal olarak onun ortaya koyacağı performansı ve bu performansı ortaya koyarken aldığı riskleri artırır veya azaltır. Ayrıca değişik eğitim ve kültür düzeyindeki sporculardan oluşan takımda ortaya çıkabilecek iletişim sorunları ve beklenti farklılıkları da takımın başarısı için bir risk faktörü oluşturur (Kuter ve Öztürk, 1998: 29-30). Hatta bu farklı eğitim düzeyi sahada ve saha dışında saldırgan davranışların da etkileyicisi olabilir.

1.7.2.7. İş - Meslek Faktörü ve Saldırganlık

Sosyologlar kişilerin görevlerine, öğrenimlerine, oturdukları bölgelere ve gelir durumuna bakarak sosyal tabakaları belirleyen kriterleri belirlemişlerdir. Nitekim ayrı tabakalarda olup da aynı gelir seviyesine sahip kişilerin davranış ve tutumları buldukları tabakaya göre farklılaşmaktadır. Bir başka ifadeyle ayrı sosyal tabaka insanların tutumları farklılık arz etmektedir (Bozdemir, 1998: 15).

Amatör sporla uğraşan kişilerin öğrenci, işsiz, işçi, memur gibi birçok farklı çalışma ortamları olabilir. Bu alanlardaki sıkıntıları da oynadıkları futbola, dolayısıyla da sahadaki davranış farklılıklarına neden olabilir. İş ortamında problemi olan bir futbolcunun futbol sahasında agresif davranış sergilemesi de mümkündür. Bir başka grup da vardır ki mesleki sıkıntılarını bir nebze olsun unutmak ve rahatlamak için spor yapabilmektedir.

1.7.2.8. Hakem Faktörü ve Saldırganlık

Sporcular için hakem başlı başına bir faktördür. Özellikle takım oyunlarında sporcuların en merak ettiği konu o haftaki maçı kimin yöneteceği. Sporcu maça hakemin kim olduğunu bilerek çıkar. Bu da onlarda bir önyargı yaratır. “Bu hakem iyidir. Bu hakem her şeyi çalar. Eyvah, bu hakem bana geçen maçta da takmıştı”. İşte

bu ve buna benzer saplantılar sporcuların yarışma içersinde saldırgan davranışlar sergilemelerine yol açabilir. Bu davranış şekli de onun performansını tam olarak sergileyememesine ve yaralanma riski doğurabilecek hareketleri yapmasına neden olabilir (Kuter ve Öztürk, 1998: 28).

Hakemlerin futbolcuların işlerini zorlaştırıcı değil kolaylaştırıcı olarak sahada bulduklarını hissettirmeleri gerekmektedir. Davranışlarından mimiklerine kadar her hareketleri ile sadece kuralların uygulamacısı olduklarını göstermelidirler.

1.7.2.9. Rakip Futbolcular ve Saldırganlık

Birçok kereler kişilerin rakiplerine, takımların diğer takımlara gözdağı vermeye çalıştıkları görülmekte ve duyulmaktadır. Sporcular, rakiplerinin dikkatlerini, konsantrasyonlarını bozmak, onların kendilerine olan güvenlerini etkilemek ve akıllarında olumsuz düşüncelere neden olmak için çeşitli sözel sataşmalarda, alaylarda, küçümseyici davranışlarda ve fiziksel sertliklerde bulunabilirler. Hakemler bütün bu sataşmaların, atışmaların farkına varamayabilirler. Örneğin, bir futbolcunun “Önüme çıkarsan seni parça parça edeceğim”, “Bir dahaki sefere ayağımı eline vereceğim”, “Ayaklarını yerden keseyim de gör”, “Bu iş erkek işi hanım evladı” gibi sataşmalarla rakibin psikolojik havasının bozulması, olumsuz etkilenmesi mümkün olmaktadır (Konter, 1998: 284 – 285).

İngiltere’de amatör futbol kulüplerinden Golden Farm’da, rakip oyuncuya yumruk atarak çenesini kıran Jon Patterson isimli futbolcu 15 ay maçlardan men cezası almıştır. Patterson’un avukatı.”Bu sadece futbol maçlarında yaşanan kavgalardan biri” diyerek oyuncusunu korumaya çalışırken yargıç Jamie Tabor, “Bir insana saldırmanın özrü yoktur” diye cevap vermiştir (Milliyet spor,2006,24). Burada ülkemizde bu olaya bakış açısı araştırmacı tarafından ilginç bulunmuştur. Çünkü gazetenin konu ile ilgili başlığı” Yumruğa ağır fatura çıktı” şeklindedir. Gazetede yumruk atmaya 15 ay müsabakalardan men cezası ağır bulunmaktadır.

Futbolcu, rakibinin her türlü kural dışı, sözlü ve fiili eylemlerine hazırlıklı olmalı, asla tahriklere kapılmadan kendi işine konsantre olmalıdır. Aksi takdirde rakibinin söylediklerine kulak asan bir futbolcunun iyi bir performans sergileyememesi söz

konusu olabilecektir. Hatta sinir sistemi tahribatı olan futbolcu kendisine hakim olamayarak saldırgan davranışlar sergileyebilir.

1.7.2.10. Emniyet Güçlerinin (Tedbirlerinin) Saldırganlığa Etkisi

Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin

korkusuzca yaşayabilmesi durumuna güvenlik denir (TDK, 2006). İl ve İlçe merkezlerinde, sahalarda Emniyeti sağlamak polisin, belde ve köylerdeki maçlarda ise jandarmanın görevidir. Hafta içerisinde ASKF tarafından maç programı statlara gönderilmektedir. Kurum amiri güvenlik tedbirlerinin alınması için Kaymakamlığa dilekçe ile başvurur, müsabakadan uygun bir süre önce güvenlik yerini almaktadır.

Ancak güvenlik güçlerinin sayısal olarak yeterli olmaması sonucunda bir müsabakaya yeterince görevli gönderilememektedir. Çepe (1992), Sporda Saldırgan Davranışların ortadan kaldırılması ya da asgariye indirilmesi konusunda elde ettiği bulgular doğrultusunda stadyum içinde ve çevresinde güvenlik tedbirlerinin artırılmasının gerekliliğini belirtmektedir. Ancak Kayaoğlu, güvenlik önlemlerinin artırılması ya da stadyumlara teller takılması gibi yöntemlerin sorunu ortadan kaldırmayacağını, bu tür önlemlerin taraftarlar arasındaki şiddet olaylarını sokak aralarına taşıdığını söylemektedir. (Erkan, 2003: 51).

1.7.2.11. Ekonomik Durum ve Saldırganlık

Gelir seviyesinin düşük bulunduğu toplumlarda, insanlar ihtiyaçlarını karşılayamaz, sosyal aktivitelerini gerçekleştiremezler. Bundan dolayı büyük bir tatminsizlik yaşarlar, kendilerini engellenmiş hissederler. Yaşadıkları bu tatminsizlikler insanların ruh durumlarını olumsuz etkiler. Bu tatminsizliklerinden dolayı kendilerini engellenmiş hissetmeleri sonucunda, buna tepki olarak saldırganlaşabilirler.

Türkiye’de yaşanan ekonomik dengesizlik, artan hayat pahalılığı, iş gücü pazarının çöküşü ve bundan dolayı gelir seviyelerindeki yetersizlik göz önünde tutulursa ülkedeki bireylerin yaşamış olduğu maddi ve manevi tatminsizliklerin yaratmış olduğu güvensizlik duygusu bu psikoloji içinde olan futbol seyircisini oluşturan kalabalık kitlede de görülmektedir. Özellikle son dönemlerde Türkiye’de artan hayat pahalılığı ve

gelir seviyelerindeki yetersizlik ile futbol sahalarında yaşanan saldırganlık olayları arasında doğru bir orantı görülmektedir (Ünlücan, 1998: 42).

Futbolun diğer bir unsuru olan oyuncunun da aynı nedenlere bağlı olarak saha içerisinde saldırganlaşabileceği söylenebilir.

1.7.2.12. Sosyal Tabaka, Çevre ve Saldırganlık

Toplumunu oluşturan unsurları inceleyebilmek için öncelikle sosyolojik açıdan sosyal grup kavramını ele almak zorunludur. Bu bakımdan sosyal grup üzerinde dururken teşkilatlı, teşkilatsız, hem dışa açık hem de dışa kapalı gruplardan bahsedilebilir. Bir insan topluluğunun sosyal grup olarak değerlendirilebilmesi için o topluluğun bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Birden fazla ferdin birlikte oluşu, grup üyelerinin gruba dahil olduklarını hissetmeleri, belirli statülere değer hükümlerine ve inançlara sahip olmak gibi (Bozdemir, 1998: 17).

Futbolcuların farklı kültürlerden ve farklı sosyal tabakalardan bir takım oluşturarak maç yapması sırasında iletişimde sorun yaşamalarından dolayı birtakım tartışmalar olabilmektedir. Kimi futbolcular çok az nüfuslu yerleşim birimlerinde yaşarken diğer yandan şehir merkezinde oturan futbolcularla aynı davranışları her zaman sergilemedikleri düşünülmektedir. İnsanın yaşadığı çevrenin o kişinin üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

BÖLÜM 2: MATERYAL VE METOD

2.1. Araştırmanın Amacı

Futbol, oynarken ve izlerken son derece keyif veren bir spor dalıdır. Bu spor dalında kazanmak ne kadar mutluluk veriyor ise, kaybetmekte futbolcuyu o derece üzmektedir. Birçok farklı faktöre dayalı olarak da üç netice ile bitebilmektedir. Spor barış, sevgi, dostluk ve kardeşlik anlamına geliyor ise sahalarda kavga, dövüş gibi kavramlara yer olmamalıdır.

Ancak görülmektedir ki; Zonguldak Süper Amatör Ligi çok sert mücadelelere sahne olmakta ve buna bağlı olarak kırmızı kart görme oranının çok yüksek olduğu görülmektedir.

Bu araştırma, Zonguldak Süper Amatör Ligi futbolcularının agresif davranışlarının yöresel olup olmadığının, fiziksel şartların etkisinin olup olmadığının, sporcu ailelerinin Sosyo- ekonomik yapısı ile taraftar, antrenör, yönetici, rakip takım ve kendi takım arkadaşlarının tutumlarının futbolcuların agresif olmalarına ne derece etki ettiği sorusuna cevap aramak amacı ile yapılmıştır.

2.2. Araştırmanın Önemi

Zonguldak Süper Amatör Liginde oynanan müsabakalarda sporcuların agresif davranışların çokluğu, maçların sert ve olaylı geçmesi, buna bağlı olarak hakemler tarafından çok fazla kırmızı kart gösterilmesinin ardında yatan psiko-sosyal nedenler ile sporcuların saldırganlık eğilimlerinin nedenlerinin araştırılması araştırmanın önemini teşkil etmektedir

2.3. Problem Cümlesi

Amatör küme futbolcularını saldırganlığa iten psiko-sosyal nedenler nelerdir? (Zonguldak Süper Amatör Ligi Örneği)

2.4. Alt Problemler

1- Futbolcuların nüfusa kayıtlı oldukları yerlerin, saldırgan davranış sergilemelerine etkisi var mıdır?

- 2- Fiziksel şartlar, futbolcuların saha içindeki davranışlarını olumsuz yönde etkilemekte midir?
- 3- Futbol oynama amaçları futbolcuların saldırgan davranışlar sergilemesine neden olmakta mıdır?
- 4- Futbolcuların saha içinde agresif davranışlara yönelmesinde antrenörler etkili olmakta mıdır?
- 5- Farklı meslek gruplarının, futbolcuların saldırganlaşmasında etkisi var mıdır?
- 6- Ligdeki puan durumu, maçların bol kırmızı kart ile sonuçlanmasına etki eder mi?
- 7- Taraftarların tutumu futbolcuları saldırganlaştırır mı?
- 8- Şampiyonluk maçı ya da küme düşme maçının, maçın kavga ile bitmesine etkisi olabilir mi?
- 9- Rakibin müsabaka sırasında sert oynamasına, futbolcular aynı sertlikte karşılık verir mi?
- 10- Müsabaka sırasında kötü oynuyor olmak, bir futbolcuyu saldırganlaştırır mı?
- 11- Medyanın, futbolcuların saldırgan davranış sergilemelerine etkisi var mıdır?
- 12- Yöneticilerin olumsuz konuşmaları, futbolcuların saha içindeki davranışlarını etkilemekte midir?
- 13- Hakemin vermiş olduğu bir kararın sonucunda, futbolcular saldırgan davranışa yönelmekte midir?
- 14- Futbolcular, takım arkadaşlarının hatalı hareketlerinden olumsuz etkilenecek sahada agresif davranış sergilemekte midir?

2.5. Sayıtlar

- 1-Araştırmaya katılan futbolcuların anket sorularına doğru cevaplar verdikleri,
- 2-Seçilen örneklemin evreni temsil etmede yeterli olduğu,
- 3-Araştırmada kullanılan envanterin geçerli ve güvenilir olduğu

2.6. Sınırlılıklar

Bu çalışma Zonguldak ili Süper Amatör Liginde yer alan 11 takım futbolcuları ile sınırlandırılmıştır.

2.7. Araştırmanın Modeli

Zonguldak Süper Amatör Liginde futbol oynayan bireyleri saldırganlığa iten psiko-sosyal nedenleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada bilgi toplama aracı olarak anket kullanılmış, ilgili kuramsal kaynaklar, benzer konular üzerine yapılmış araştırmalar incelenmiş, Zonguldak bölgesindeki hakem, antrenör ve spor yöneticileri ile yapılan kişisel görüşmeler yapılmış, bu nedenle Survey (tarama) modelinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

2.8. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Zonguldak Süper Amatör Liginde oynayan 11 futbol kulübünün tüm futbolcuları oluşturmaktadır. Sezon başı itibarı ile her takımın 22 – 24 futbolcu ile antrenmanlara başladığı düşünülürse araştırmanın evrenini yaklaşık olarak 230 futbolcu oluşturmaktadır. Bu bilgi kesin olmamakla birlikte Süper Amatör Ligi antrenörlerinin verdikleri futbolcu sayılarının toplamıdır.

Evrenin tümüne ulaşma imkanı olduğundan çalışmada örneklem kullanılmamıştır. Futbol takımlarının yöneticileri ve antrenörlerinden idman öncesi veya sonrası randevu almak koşulu ile araştırmacı tarafından anketler bizzat deneklere uygulanması sonucu antrenmana katılan 230 futbolcunun tamamına ulaşılmıştır.

Öncelikle araştırma konusu ile ilgili çeşitli tezler taranmış, psikoloji ve sosyoloji bilimi ile ilgili araştırma yapılmış, spor psikolojisi ve spor sosyolojisine ait kaynak kitaplara ulaşılmış, çeşitli gazete ve dergilerdeki şiddet ve saldırganlık içeren haberler toplanarak ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bu veriler ışığında Zonguldak Süper Amatör Ligi futbolcularına uygulanmak üzere demografik bilgiler ve psiko sosyal etkilerin araştırılacağı iki bölümden oluşan anket soruları düzenlenmiştir ve 250 adet çoğaltılmıştır.

2.9. Ölçme Aracının Geliştirilmesi

Araştırmada bilgi toplama aracı olarak kullanılan anket soruları, ilgili kuramsal kaynaklar, yükseköğretim kurumunda konuyla ilgili daha önce yapılan araştırmalar taranmış, anket soruları 5 tanesi açık uçlu olmak üzere toplam 56 sorudan oluşturularak 25 kişi üzerinde geçerlilik ve güvenilirlik yapılmış, açık uçlu sorular netleştirilerek toplam anket soruları 44'e düşürülmüştür. İlk 15 sorusu demografik bilgilerden, diğer 28 soru ise araştırmaya yönelik sorulardan oluşan anket elde edilmiştir. Konunun uzmanı öğretim üyelerinin görüş ve önerileri doğrultusunda anket geliştirilmiştir. Anketin ikinci bölümünde “Evet – Hayır – Fikrim Yok” yanıtlarından oluşan üçlü ölçek kullanılmıştır.

2.10. Verilerin Toplanması

Veri toplama amacı ile anket yöntemi uygulanmış, ASKF Yönetimi, Zonguldak Hakem Derneği başkan ve yöneticileri ile kişisel görüşmeler yapılmıştır.

Son 3 yılda ceza alan futbolcuların listeleri İl Disiplin Kurulu ve Çaycuma İlçe Spor Müdürlüğü'ne gelen resmi yazılardan elde edilmiştir.

Futbolcuların demografik özelliklerini içeren sorularda yaş, doğum yeri, nüfusa kayıtlı olduğu yer, öğrenim durumu, nerede oturduğu, medeni hali, anne ve babanın sağ olup olmadığı, ailenin gelir düzeyi, mesleği, futbol oynama amacı, nasıl bir kişilik özelliği ile tanındığı, hangi futbolcuyu model aldığı ve kendilerine göre Türkiye liglerindeki en agresif futbolcunun kim olduğunun cevapları aranmıştır. İkinci bölümde ise futbolcuların saldırgan davranış sergilemelerinde teknik sorumlunun etkisi, müsabakanın seyri etkisi, puan durumunun etkisi, sert oynayan rakibin etkisi, taraftarların tutumu, müsabaka için verilecek prim miktarının etkisi, medyanın rolü, model alınan futbolcunun etkisi, hakem tutumunun etkisi, kazanma hırsının etkisi, fiziksel koşulların etkisi araştırılmıştır.

2.11. Verilerin İstatistiksel Analizi

Ankete katılan 230 denek futbolcunun sorulara cevap verme sırasında araştırmacının yanlarında bulunmasından dolayı herhangi bir tereddütleri kalmadığından, uygulanan 230 anketin 213 tanesi geçerli kabul edilip (% 92,6) değerlendirmeye alınmıştır.

Verilen cevaplar Microsoft Excel programında sınıflandırılmış, daha sonra SPSS programına aktarılmıştır. Ankette bulunan 43 sorunun ayrı ayrı frekans dağılımları SPSS yöntemiyle alınmıştır.

Demografik bilgilerle psiko-sosyal saldırganlık nedenleri ki kare yöntemi ve Oneway Anova varyans analizi yapılmak suretiyle karşılaştırılmıştır. Anket sorularında futbolcuları saldırganlığa iten psiko – sosyal nedenlerin araştırılması sırasında “Evet saldırganlaştırır”, “Fikrim yok”, “Hayır saldırganlaştırmaz” seçenekleri olduğundan T-testi yapılamamıştır.

Araştırmada verilerin analizi için, şu istatistiksel teknikler kullanılmıştır;

Frekans, Yüzde, Aritmetik Ortalama, Ki Kare, Oneway Anova.

Futbolcuların herhangi bir demografik bilgiye göre saldırganlıklarının karşılaştırılması aşamasında gruplar arasında anlamlı fark olup olmadığını tespit etmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Anlamlı bir fark bulunduğunda ise bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için LSD testi yapılmıştır.

Araştırmada en düşük anlamlılık düzeyi P (0,05) olarak kabul edilmiştir.

Bir ölçeğin güvenilirliğini ölçmede çeşitli yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bunlar r-test reliability, alternatif formlar yaklaşımı ve içsel tutarlılık yaklaşımıdır (Altunışık, 2004:114 – 115). Bu araştırma anketinin güvenilirliği SPSS programı ile test edilmiştir. İçsel tutarlılık analizi yapılmış, split half alpha .7979 ve alpha .8253 değerleri elde edilerek güvenilirliği ortaya konmuştur.

BÖLÜM 3: BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Frekans Dağılımları

Tablo 2. Yaş

	Sayı	%
17 yaş ve altı	33	15,5
18–20	75	35,2
21–23	49	23,0
24–26	35	16,4
27 ve üstü	21	9,9
Toplam	213	100,0

Araştırmaya katılan süper amatör ligi futbolcuların %15.5i hem genç takım hem A takımında oynayan 17 yaş ve altı grubunda yer almaktadır.

Büyük bir oranı temsil eden asker öncesi dönemde olup da A genç takımında oynayan futbolcuların oranı %35,2 dir. 21–23 yaş grubu futbolcular %23 24–26 yaş grubu ise biraz düşüş ile(çeşitli nedenlerden dolayı) %16,4 ve tercihli oynayan 27 yaş sporcuların oranı ise %9,9 olarak karşımıza çıkmaktadır. 27 yaş sınırının getirilmesi ile genç futbolcuların bir an önce tecrübe kazanarak üst seviyeye daha erken varabilmeleri hedeflendiği düşünülmektedir.

Tablo 3. Doğum yeri

	Sayı	%
Köy	24	11,3
İlçe	93	43,7
İl Merkez	96	45,1
Toplam	213	100,0

Ankete katılan sporcuların % 11,3'ü köy de; % 43,7'si İlçede; % 45,1'i ise il merkezinde doğduklarını belirtmişler.

Tablo 4. Nüfusa kayıtlı olduğu yer

	Sayı	%
Zonguldak	141	66,2
Trabzon	29	13,6
Diğer	43	20,2
Toplam	213	100,0

Zonguldak spor Amatör ligi futbolcularının %66,2 si Zonguldak nüfusuna, %13,6 sı Trabzon nüfusuna %20,2 si ise küçük oranla diğer illere dağılmaktadır.

Tablo 5. Öğrenim durumu

	Sayı	%
İlköğretim	43	20,2
Lise	135	63,4
Üniversite	35	16,4
Toplam	213	100,0

Araştırmaya katılan 213 futbolcunun öğrenim durumları incelenmiştir,%20,2 si ilköğretim %63,4 ü lise mezunu,%16,4ise üniversite mezunudur.

Tablo 6. Oturduğu yer

	Sayı	%
Köy	28	13,1
İlçe	106	49,8
İl Merkez	79	37,1
Toplam	213	100,0

Ankete katılan sporcuların % 13,1'i köyde; % 49,8'i İlçede; % 37,1'i ise il merkezinde yaşamaktadır.

Tablo 7. Medeni hali

	Sayı	%
Evli	24	11,3
Bekar	189	88,7
Toplam	213	100,0

Araştırmaya katılan futbolcuların % 11,3'ü evlidir. Geri kalan %88,7'si ise bekârdır.

Tablo 8. Aile durumu

	Sayı	%
Her ikisi sağ	176	82,6
Anne Sağ, Baba Ölü	28	13,1
Baba sağ, Anne ölü	9	4,2
Toplam	213	100,0

Ankete katılan futbolculardan % 82,6 lık bir kısım anne babasının hala hayatta olduğunu; % 13,1 lik bir kısım da annesinin yaşadığını fakat babasının vefat ettiğini belirtmiştir. Geriye kalan % 4,2 oranındaki diğer kısım ise babasının sağ olduğunu, annesinin vefat ettiğini belirtmiştir.

Tablo 9. Gelir düzeyi

	Sayı	%
Asgari ücret ve altı	26	12,2
400-750	89	41,8
751-1000	70	32,9
1001 ve üstü	28	13,1
Toplam	213	100,0

Yapılan araştırma sonucunda aile gelir seviyesinin frekans analizi yapıldığında %12,2 askeri ücret ve altında geliri olan,%41,8, 400–750 YTL oranı geliri olan %32,9 oranında ise 751–1000 YTL olan gelir seviyesini tespit etmiştir. 1001 YTL nin üzerinde geliri olanların yüzdesi ise sadece %31,1 oranında kalmıştır.

Tablo 10. Meslek

	Sayı	%
Öğrenci	83	39,0
İşçi	18	8,5
Serbest Meslek	38	17,8
İşsiz	38	17,8
Diğer	36	16,9
Toplam	213	100,0

Yapılan ankete katılan futbolcuların meslekleri sorulduğunda toplam 213 futbolcunun % 39'u öğrenci, % 8,5'i İşçi olduğunu belirtirken, % 17,8'i Serbest meslekte çalıştığını, yine %17,8'i işsiz olduğunu, geriye kalan % 16,9' u da farklı mesleklerde çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 11. Futbol oynama amacınız?

	Sayı	%
Elit Futbolcu olmak için	71	33,3
Hobi için	51	23,9
Ekonomik Gelir Elde Etmek için	91	42,7
Toplam	213	100,0

Katılımcılara amaçları sorulduğunda % 33,3'ü elit futbolcu olmak istediğini, % 23,9'u futbolu sadece hobi olarak oynadığını, % 42,7'si ise bu işi ekonomik gelir elde etmek için yaptığını ifade etmiştir.

Tablo 12. Mağlup olduğunuz maçları düşündüğünüzde en fazla tepkiyi kime gösterdiğinizi düşünüyorsunuz?

	Sayı	%
Hakeme	51	23,9
Rakip takım Ant. Oyuncu ve seyircisine	22	10,3
Kendi takım Ant. Oyuncu ve seyircimize	54	25,4
Tepki Vermem	86	40,4
Total	213	100,0

Yapılan araştırmada ankete katılan 213 futbolcudan %40,4 ü herhangi bir tepki vermezken,%23,9 u hakemlere,%10,3 ü rakip takım antrenör, oyuncu ve seyircisine %25,4 ü ise kendi takım antrenör oyuncu ve seyircimize tepki göstermektedir. Yenilginin sonucundan toplam olarak %59,6 oranında tepki gösterme ve suçlu arama oranı vardır. Kendi takım unsurlarını mağlubiyet sonrasında sorgulayan 54 futbolcu olması özeleştiriyi yapmaktadır.

Tablo 13. Hakeme tepki gösterir misiniz?

	Sayı	%
Fiili saldırıya başvururum	7	3,3
Sözlü itiraz ederim	56	26,3
Kızarıyorum ama tepkimi belirtmem	95	44,6
Hiç tepki göstermem	55	25,8
Toplam	213	100,0

Ankete katılan futbolcuların hakeme karşı tepkileri sorgulandığında toplam 213 futbolcudan sadece % 3,3'ü fiili saldırıda bulunacağını ifade ederken, % 26,3'ü itirazının sözde kalacağını, % 44,6'sı kızdığını genellikle belli etmediğini ve geriye kalan % 25,8'i de asla tepki göstermediğini beyan etmiştir.

Tablo 14. Arkadaşlarınız sizi nasıl tanımlar?

	Sayı	%
Sakin	133	62,4
Sinirli	30	14,1
Saldırgan	33	15,5
Gamsız	17	8,0
Toplam	213	100,0

Futbolcuların arkadaşlarını tanımaları istendiğinde %62,4 oranında yakın olarak tanımlanmış futbolcular vardır.% 14,1 sinirli, % 15, saldırgan,%8 ise gamsız olarak değerlendirilmiştir

Tablo 15. Model alınan sporcu

	Sayı	%
Fatih Tekke	17	8,0
Ergün Penbe	13	6,1
Hakan Şükür	14	6,6
Tümer Metin	9	4,2
Sergen Yalçın	10	4,7
Diğer	150	70,4
Toplam	213	100,0

Kendilerine örnek aldıkları sporcular açısından değerlendirildiklerinde toplam katılımcı sayısı olan 213 futbolcudan % 8'i Fatih Teke'yi, % 6,1'i Ergün Penbe'yi, % 6,6'sı Hakan Şükür'ü, % 4,2'si Tümer Metin'i, % 4,7'si Sergen Yalçın'ı, % 70,4'ü de bunların dışında kalan diğer futbolcuları örnek aldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 16. En agresif futbolcu

	Sayı	%
Hasan Şaş	47	22,1
Bülent Korkmaz	31	14,6
İlhan Mansız	20	9,4
Tuncay Şanlı	20	9,4
Ali Tandoğan	9	4,2
Emre Aşık	8	3,8
Ayhan Akman	9	4,2
Diğer	69	32,4
Toplam	213	100,0

Ankete katılan futbolcuların % 22,1'ine göre Türkiye Süper Ligi'ndeki en agresif futbolcu Hasan Şaş, % 14,6'sına göre Bülent Korkmaz, % 9,4'üne göre İlhan Mansız, % 9,4'üne göre Tuncay Şanlı, % 4,2'sine göre Ali Tandoğan, % 3,8'ine göre Emre Aşık, % 4,2'sine göre Ayhan Akman olup, diğer futbolcular diyenlerin oranı ise % 32,4 olarak belirlenmiştir.

Tablo 17. Antrenörün agresif tutumu saldırganlaştırır mı?

	Sayı	%
Saldırganlaştırır	85	39,9
Fikrim yok	54	34,7
Saldırganlaştırmaz	74	34,7
Toplam	213	100,0

Ankete katılan 213 futbolcudan antrenörlerinin agresif tutumunun kendilerini saldırganlaştırdığını söyleyenlerin oranı %39,9, herhangi bir fikri olmadığını söyleyenlerin oranı % 34,7 olmakla birlikte, antrenörlerinin bu tutumunun kendilerini saldırganlaştırmadığını söyleyenlerin oranı da % 34,7’dir.

Tablo 18. Küme düşme maçını kaybettiğinizde, saldırganlaşıyor musunuz?

	Sayı	%
Evet	83	39,0
Fikrim yok	48	22,5
Hayır	82	38,5
Toplam	213	100,0

Küme düşme maçını kaybetmeleri durumunda saldırganlaşanların oranı % 39, fikri olmayanların oranı % 22,5, bu mağlubiyetten etkilenmeyenlerin oranı da % 38,5’ te kalmıştır.

Tablo 19. Maç öncesi teknik ve taktik kondisyon hazırlıklarınız sizi saldırganlaştırır mı?

	Sayı	%
Evet	159	74,6
Fikrim yok	36	16,9
Hayır	18	8,5
Toplam	213	100,0

Ankete katılan sporculardan % 74,6’sı maç öncesi hazırlıkların kendilerini saldırganlaştırdığını, % 8,5’i ise saldırganlaştırmadığını savunmuştur. Bu konuda fikrim yok diyenlerin oranı ise % 16,9 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 20. Maç içerisinde küfür eder misiniz?

	Sayı	%
Evet	176	82,6
Fikrim yok	26	12,2
Hayır	11	5,2
Toplam	213	100,0

Maç içerisinde küfür edenlerin oranı % 82,6, etmeyenlerin oranı ise % 5,2 dir. Geri kalan % 12,2 ise fikri olmadığını söylemiştir.

Tablo 21. Mağlubiyetiniz sizi kırıcı yapar mı?

	Sayı	%
Evet	143	67,1
Fikrim yok	50	23,5
Hayır	20	9,4
Toplam	213	100,0

Toplam 213 futbolcunun katıldığı anket sonuçlarına göre % 67,1'i mağlubiyetten etkilendikleri, % 9,4'ü de etkilenmedikleri ortaya çıkmıştır. % 23,5'inin ise bu konuda herhangi bir fikri yoktur.

Tablo 22. Çevreniz sizi saldırgan olarak tanır mı?

	Sayı	%
Evet	159	74,6
Fikrim yok	37	17,4
Hayır	17	8,0
Toplam	213	100,0

Katılımcıların % 74,6'sı kendilerinin çevrelerinde saldırgan kişiler olarak tanındıklarını belirtirken, % 17,4'ü fikir sahibi olmadıklarını, % 8'i ise saldırgan olarak tanınmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 23. Yöneticilerin olumsuz konuşmaları sizi saldırgan yapar mı?

	Sayı	%
Evet	77	36,2
Fikrim yok	47	22,1
Hayır	89	41,8
Toplam	213	100,0

Ankete katılan 213 sporcudan % 36,2'si takım yöneticilerinin olumsuz konuşmalarından etkilendiklerini, % 41,8 i ise etkilenmediklerini belirtirken, % 22,1'i bu konuda fikri olmadığını söylemiştir.

Tablo 24. Fiziksel koşullar (saha, zemin vb) sizi saldırganlaştırır mı?

	Sayı	%
Evet	149	70,0
Fikrim yok	45	21,1
Hayır	19	8,9
Toplam	213	100,0

Fiziksel koşulların etkisi göz önüne alındığında katılımcılardan bu konuda olumsuz etkilenenlerin oranı % 70 olup, etkilenmeyenlerin oranı da % 8,9 olarak kalmıştır. Fikri olmayanların oranı da % 21,1 dir.

Tablo 25. Taraftarımızın tahrikleri sizi saldırganlaştırır mı?

	Sayı	%
Evet	165	77,5
Fikrim yok	27	12,7
Hayır	21	9,9
Toplam	213	100,0

Katılımcılar arasında “Taraftarımın tahrikleri beni saldırganlaştırıyor” diyenlerin oranı % 77,5, “Hayır saldırganlaştırmıyor” diyenlerin oranı % 9,9, “fikrim yok” diyenlerin oranı da % 12,7 dir.

Tablo 26. Antrenörün sizden iyi oyun beklentisi sizi saldırganlaştırır mı?

	Sayı	%
Evet	159	74,6
Fikrim yok	54	25,4
Toplam	213	100,0

Ankete katılan futbolculardan % 74,6’sı antrenörün beklentisinin kendilerini saldırgan davranışlara ittiğini, % 25,4’ü ise fikri olmadığını belirtmiştir.

Tablo 27. Ligdeki puan durumunuz maçın kavga ile bitmesini etkiler mi?

	Sayı	%
Evet	125	58,7
Fikrim yok	43	20,2
Hayır	45	21,1
Toplam	213	100,0

Ligdeki puan durumları göz önüne alındığında, sıralamadaki yerlerinin maçta kavga çıkaracağını düşünenlerin oranı % 58,7, çıkarmayacağını düşünenlerin oranı ise % 21,1 dir. % 20,2’sinin ise bu konuda herhangi bir fikri yoktur.

Tablo 28. Şampiyonluk maçını kaybettiğiniz anda saldırganlaşıp mısınız?

	Sayı	%
Evet	95	44,6
Fikrim yok	62	29,1
Hayır	56	26,3
Toplam	213	100,0

Şampiyonluk maçını kaybettiklerinde saldırganlaşacaklarına inananların oranı % 44,6, saldırganlaşmayacaklarına inananların oranı ise % 26,3 olup fikri olmayanların oranı da % 29,1 dir.

Tablo 29. Müsabakada sert giren rakibinize aynı şekilde karşılık verir misiniz?

	Sayı	%
Evet	191	89,7
Fikrim yok	22	10,3
Toplam	213	100,0

Ankete katılan futbolculardan % 89,7'si kendisine sert giren rakibine kendisinin de aynı tepkiyi vereceğini söylerken % 10,3'ü de fikri olmadığını belirtmiştir.

Tablo 30. Mağlubiyeti doğal karşılar mısınız?

	Sayı	%
Evet	101	47,4
Fikrim yok	65	30,5
Hayır	47	22,1
Toplam	213	100,0

Bu araştırmaya katılan futbolculardan % 47,4'ü mağlubiyeti doğal karşılamakta, % 22,1'i doğal karşılamamaktadır. % 30,5' i de bu konuda herhangi bir fikir beyan etmemişlerdir.

Tablo 31. Antrenörünüz özellikle sert oynamanızı teşvik eder mi?

	Sayı	%
Evet	146	68,5
Fikrim yok	40	18,8
Hayır	27	12,7
Toplam	213	100,0

Araştırmaya katılan futbolcuların verdikleri cevaplarda ortaya çıkan sonuca göre futbolcuların % 68,5'i antrenörlerinin kendilerinden özellikle sert oynamalarını istediğini, % 18,8'i herhangi bir fikrinin olmadığını, % 12,7'si de antrenörlerinin böyle bir davranışta bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 32. Taraftarlarınızın olumlu destekleri sizi etkiler mi?

	Sayı	%
Evet	49	23,0
Fikrim yok	32	15,0
Hayır	132	62,0
Toplam	213	100,0

Anket sonuçlarına göre taraftarın olumlu desteği % 23 oranında futbolcuları etkilerken, % 15'i herhangi bir fikrinin olmadığını, % 62'si de taraftar desteğinden etkilenmediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 33. Müsabaka için belirlenen prim miktarı sizi saldırganlaştırır mı?

	Sayı	%
Evet	85	39,9
Fikrim yok	50	23,5
Hayır	78	36,6
Toplam	213	100,0

Anket sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların % 39,9'u müsabakayı kazanmaları halinde alacakları prim miktarının kendilerini saldırgan davranışlarda bulunmalarında etkisi olduğunu; % 23,5'i bu konuda belirli bir fikirlerinin olmadığını; % 36,6'sı da prim miktarının kendilerini saldırganlaştırmayacağını ortaya koymuşlardır.

Tablo 34. Müsabaka sırasında kötü oynuyor olmanız sizi saldırganlaştırır mı?

	Sayı	%
Evet	102	47,9
Fikrim yok	72	33,8
Hayır	39	18,3
Toplam	213	100,0

Araştırmaya katılan futbolcuların % 47,9'u karşılaşma esnasında kötü oynamalarının kendilerini saldırganlaştırdığını ifade ederken, % 33,8'i bu konuda herhangi bir fikre sahip olmadığını, geriye kalan % 18,3'ü de kötü oynamalarının kendilerini saldırganlaştırmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 35. Mağlubiyetin bir suçlusunun olduğuna inanır mısınız?

	Sayı	%
Evet	132	62,0
Fikrim yok	42	19,7
Hayır	39	18,3
Toplam	213	100,0

Ankete katılan futbolculardan % 62 si mağlubiyet sonrasında bir suçlu aradığını ifade ederken, bu konuda fikri olmayanlar % 19,7; mağlubiyet sonrası herhangi bir suçlu aramayan futbolcuların oranı da % 18,3 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 36. Medyada programlar sizi saldırganlaştırır mı?

	Sayı	%
Evet	157	73,7
Fikrim yok	37	17,4
Hayır	19	8,9
Toplam	213	100,0

Araştırma sonuçlarına göre medyada çıkan programlar %8,9 oranında futbolcuları saldırganlaştırırken , % 73,7 oranında herhangi bir olumsuz eyleme neden olmamaktadır. Anketin % 17,4'ünü fikri olmayanlar oluşturmuştur

Tablo 37. Takım arkadaşlarınıza hatalı hareketlerinden dolayı tepki gösterir misiniz?

	Sayı	%
Evet	130	61,0
Fikrim yok	63	29,6
Hayır	20	9,4
Toplam	213	100,0

% 61 oranında da, futbolcular hatalı hareket yapıldığında takım arkadaşlarına tepki gösterirken; %29,6 sı fikir beyan etmemiş, sadece %9,4 ü tepki göstermeyeceğini açıklamıştır.

Tablo 38. Model aldığınız futbolcunun kişiliği sizi etkiler mi?

	Sayı	%
Evet	68	31,9
Fikrim yok	46	21,6
Hayır	99	46,5
Toplam	213	100,0

Ankete görüş bildiren futbolculardan %31,9 u model aldıkları futbolcuların kişiliğinden etkilendiklerini ifade etmişler, % 21,6 sı fikirleri olmadığını söylerken yarıya yakını olan % 46,5'i de model aldığı futbolcunun kişiliğinden etkilenmediğini belirtmiştir.

Tablo 39. Antrenörünüzün sizden beklentileri oyununuza olumlu yansır mı?

	Sayı	%
Evet	42	19,7
Fikrim yok	51	23,9
Hayır	120	56,3
Toplam	213	100,0

Ankete katılan futbolcular antrenörlerinin kendilerinden beklentilerinin oyunlarına olumlu yansıyor yansımadığı sorusuna şu oranlarda cevap vermişlerdir. % 19,7'si daha iyi performans sergilediklerini , % 56,3 ü ise antrenörün beklentilerinin olumsuz bir oyuna sebep olduğunu açıklamışlardır.

Tablo 40. Kazanmak amacı ile fair play dışı harekette bulunur musunuz?

	Sayı	%
Evet	144	67,6
Fikrim yok	43	20,2
Hayır	26	12,2
Toplam	213	100,0

Ankete katılan 213 futbolcudan kazanmak için fair play dışı hareketlerde bulunurum diyenler %67,6 fikrim yok diye cevaplayanlar %20,2, kazanmak için kural dışı hareketlerde bulunmayacaklarını belirtenlerin oranı ise %12,2 de kalmıştır

Tablo 41. Takımınızın mağlup olduğu durumda sessiz kalmayı tercih edermisiniz?

	Sayı	%
Evet	93	43,7
Fikrim yok	56	26,3
Hayır	64	30,0
Toplam	213	100,0

Takımı mağlup olan futbolcuların % 43,7'si sessiz kalacakları yönünde görüş bildirirken, % 26,3'ü bu konuda fikri olmadığını , % 30 oranında futbolcu ise sessiz kalamayacağını belirtmiştir

Tablo 42. Yöneticilerin olumlu konuşmaları sizi etkiler mi?

	Sayı	%
Evet	53	24,9
Fikrim yok	50	23,5
Hayır	110	51,6
Toplam	213	100,0

Yöneticilerin motivasyonu sağlamak amacıyla olumlu konuşmaları futbolcuların %24,9 unu olumlu etkilerken, % 23,5 i fikrim yok cevabını vermiş,%51,1 i ise konuşmalardan etkilenmediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 43. Hakemin aleyhinize, haksız yere verdiği kararlar sizi saldırganlaştırır mı?

	Sayı	%
Evet	60	28,2
Fikrim yok	62	29,1
Hayır	91	42,7
Toplam	213	100,0

Hakemin bir takımın aleyhine verdiği, futbolcu tarafından da haksız olarak algılanan kararlar, %28,2 oranında futbolcuların saldırganlaştırıla bilmektedir.%42,7 oranındaki futbolcular saldırganlaştırmadığını ifade etmişlerdir.%29,1i ise bu konuda fikir beyan etmemişlerdir.

Tablo 44.Taraftarlarınızın olumsuz tezahüratları sizi etkiler mi?

	Sayı	%
Evet	104	48,8
Fikrim yok	49	23,0
Hayır	60	28,2
Toplam	213	100,0

Tarafların olumsuz tezahürat yapmalarından olumsuz etkilenen futbolcuların oranı %48,8 olurken , %28,2 si hiçbir şekilde olumsuz etkilenmediğini belirtmiştir. Bu verilerin dışında %23 oranındaki bir kitle ise bu konu hakkında görüşü olmadığını ifade etmiştir.

3.2. Varyans Analiz Sonuçları

Tablo 45. “Futbol oynama amacı” değişkeni ile “küme düşme maçının kaybedilmesinin” saldırganlaşmaya etkisi arasındaki ilişki

Küme düşme maçını kaybettiğinizde, saldırganlaşıyor mısınız?					
	Kareler Toplamı	Df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	1,610	2	,805	1,035	,357
Grup içi	163,385	210	,778		
Toplam	164,995	212			

Sig < 0.05

Yapılan varyans analizi sonucunda değişkenler arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır varyans değeri 2.37 den küçük ve sig. değeri 0.05 ten büyük olduğundan dolayı böyle bir yargıya varılmıştır.

Tablo 46. Futbol oynama amacı ile küme düşme maçının kaybedilmesi durumunda futbolcunun saldırganlık durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Küme düşme maçını kaybettiğinizde, saldırganlaşıyor mısınız?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
AMAC	Elit Futbolcu Olmak İçin	31	18	22	71
	Hobi İçin	19	11	21	51
	Ekonomik Gelir elde Etmek için	33	19	39	91
Toplam		83	48	82	213

Futbolcular arasında yapılan anket verilerinin değerlendirilmesi sonucu; futbol oynama amaçlarına göre saldırganlık düzeyleri araştırılmış ve şu veriler elde edilmiştir. Küme düşme müsabakası oynayan ve aynı zamanda elit futbolcu olmak isteyen futbolcuların % 43.66 sı saldırgan tutum sergileyeceklerini belirtmişlerdir. Hobi olarak futbol oynayanların saldırganlaşma oranı %37.25'tir. Ekonomik gelir elde etmek amacı ile futbol oynayanların ise % 36.26 sı saldırgan eğilimlere yöneleceklerini ifade etmiştir. Elit futbolcu olmak isteyen futbolcuların küme düşme maçını kaybettiklerinde diğer gruplardan daha fazla saldırgan olmalarının nedeni olarak kendilerini ispat etmek istemelerinden kaynaklanabilmektedir.

Tablo 47. Futbol oynama amacı ile mağlubiyet sonrası futbolcunun saldırganlık durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Mağlubiyetiniz sizi kırıcı yapar mı?					
	Kareler Toplamı	Df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,168	2	,084	,192	,825
Grup içi	91,804	210	,437		
Toplam	91,972	212			

Sig < 0.05

Futbolcuların sahadan yenik ayrılma durumları ile futbol oynama amaçları arasında saldırganlık ilişkisi aranmış, gruplar arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Tablo 48. Futbol oynama amacı ile mağlubiyet sonrası futbolcunun saldırganlık durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Mağlubiyetiniz sizi kırıcı yapar mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
AMAC	Elit Futbolcu Olmak İçin	31	18	22	71
	Hobi İçin	19	11	21	51
	Ekonomik Gelir elde Etmek için	33	19	39	91
Toplam		83	48	82	213

Futbol oynama amacına göre müsabakanın mağlubiyet ile sonuçlanması durumunda elit futbolcu olmak için oynayanlarda % 67.60, hobi olarak futbol oynayanlarda % 68.62, ekonomik gelir elde etmek için oynayanlarda ise % 66.66 oranında saldırganlık eğilimi görülmektedir. Sonuç olarak, futbol oynama amacı her ne olursa olsun mağlubiyet durumunda aynı oranlarda kırıcı olma özelliği meydana getirmektedir. Futbolcuların futbol oynama amaçları ile saldırgan tutum izlemeleri arasında anlamlı bir fark yoktur.

Mağlup olma durumunda ortalama %67.62 lik kırıcı olma durumu son derece olumsuz bir orandır.

Tablo 49. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile taraftarın olumsuz tezahüratının futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarlarınızın olumsuz tezahüratları sizi etkiler mi?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	2,590	2	1,295	1,786	,170
Grup içi	152,320	210	,725		
Toplam	154,911	212			

Sig < 0.05

Nüfusa kayıtlı olunan yere göre, taraftarların olumsuz tezahüratları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı varyans analizine bakıldığında görülmektedir.

Tablo 50. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile taraftarın olumsuz tezahüratının futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarlarınızın olumsuz tezahüratları sizi etkiler mi?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
NUFSKAY1	Zonguldak	66	31	44	141
	Trabzon	19	5	5	29
	Diğer	19	13	11	43
Toplam		104	49	60	213

Taraftarın yaptığı olumsuz tezahüratın nüfus değişkenine göre bir değişiklik gösterip, göstermediği araştırılmış ve şu sonuç elde edilmiştir. Zonguldak nüfusuna kayıtlı olan futbolcuların % 46.80 i olumsuz etkilenirken, Trabzon nüfusuna kayıtlı olan futbolcularda bu oran % 65.51 olarak artış göstermektedir. Bu oran diğer illerin nüfuslarına kayıtlı futbolcularında % 44.18 e gerilemektedir.

Tablo 51. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile fiziksel koşulların futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Fiziksel koşullar(saha, zemin vb.) sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,214	2	,107	,254	,776
Grup içi	88,443	210	,421		
Toplam	88,657	212			

Sig < 0.05

Gruplar arasında fiziksel koşulların futbolcuları özellikle aynı oranda etkilediği scheffe testinde açıkça görülmektedir. Nüfusa kayıtlı olunan yer neresi olursa olsun birbirlerinden çok farklı bir oranda etkilenmemektedirler.

Tablo 52. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile fiziksel koşulların futbolcu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Fiziksel koşullar(saha, zemin vb.) sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
NUFSKAY1	Zonguldak	99	27	15	141
	Trabzon	21	7	1	29
	Diğer	29	11	3	43
Toplam		149	45	19	213

Zonguldak Süper Amatör Liginde oynayan futbolcuları fiziksel koşullar dediğimiz zemin hava durumu gibi koşulların ne kadar etkilediği araştırılmıştır. Zonguldak kayıtlı futbolcular%70.21 oranında etkilenirken, Trabzon kökenliler%72,41 olarak etkilenmekte oldukları görülmektedir.%67.44 oranı ile de diğer illerin nüfuslarına kayıtlı futbolcular etkilendiklerini ifade etmektedirler

Tablo 53. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile takım arkadaşlarına hatalı hareketlerinden dolayı tepki gösterme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Takım arkadaşlarınıza hatalı hareketlerinden dolayı tepki gösterir misiniz?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,737	2	,368	,837	,435
Grup içi	92,456	210	,440		
Toplam	93,192	212			

Sig < 0.05

Anova testi sonucunda varyans analizi yapılmış olup, futbolcuların nüfusa kayıtlı oldukları illere göre gruplar arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Tablo 54. Nüfusa kayıtlı olduğu yer ile takım arkadaşlarına hatalı hareketlerinden dolayı tepki gösterme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Takım arkadaşlarınıza hatalı hareketlerinden dolayı tepki gösterir misiniz?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
NUFSKAY1	Zonguldak	82	44	15	141
	Trabzon	21	5	3	29
	Diğer	27	14	2	43
Toplam		130	63	20	213

Yapılan ankette Zonguldak nüfusuna kayıtlı olup ta kendi takım arkadaşlarının yaptıkları hatalı hareketlere tepki gösteren futbolcuların oranı % 58.15 iken, Trabzon nüfusuna kayıtlı futbolcuların oranı %72.41 olarak belirlenmiştir. Diğer illerin nüfusuna kayıtlı futbolcularda bu oran % 62.79 dur.

Tablo 55. Yaş değişkeni ile kazanmak amacıyla fair play dışı harekette bulunma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Kazanmak amacı ile fair play dışı harekette bulunur musunuz?					
	Kareler Toplamı	Df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	6,151	4	1,538	3,248	,013
Grup içi	98,478	208	,473		
Toplam	104,629	212			

Sig < 0.05

Yapılan varyans analizi sonucunda (çoklu karşılaştırma) gruplar arasında $f > 2,37$ olduğuna göre, anlamlı bir farklılık görülmektedir. LSD ve scheffe testlerine göre 18–20 ve 24–26 yaş gruplarında anlamlı bir fark görülmektedir

Tablo 56. Yaş değişkeni ile kazanmak amacıyla fair play dışı harekette bulunma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Kazanmak amacı ile fair play dışı harekette bulunur musunuz?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
YAS1	17 ve altı	23	8	2	33
	18–20	45	17	13	75
	21–23	28	14	7	49
	24–26	32	2	1	35
	27 ve üstü	16	2	3	21
Toplam		144	43	26	213

Yaş değişkeninin saldırgan davranışlara etkisi anket yöntemi ile araştırılmış, one way anova testi uygulanarak yaş grupları ile saldırganlık arasında ilişki aranmıştır. Sonuçlara göre, 17 yaş ve altında ki futbolcular %69.69 oranında, 18 – 20 yaş grubu %60, 21–23 yaş grubu %57.14, 24–26 yaş grubu %91.42, 27 yaş ve üzerinde ise %76.19 oranında saldırgan davranışa yönelebilmektedir.

24–26 yaş grubu futbolcuların, kazanmak için çok büyük bir oran ile fair play dışı hareketlere başvurmaya teşebbüs etmeleri ilginçtir.

Tablo 57. Yaş değişkeni ile antrenörün agresif tutumunun futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Antrenörün agresif tutumu saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	12,448	4	3,112	4,434	,002
Grup içi	145,984	208	,702		
Toplam	158,432	212			

Sig < 0.05

Varyans analizi sonuçlarına göre LSD ve scheffe analizleri yapılmış ve gruplar arasında anlamlı sayılabilecek farklar olduğu tespit edilmiştir. Bu farklar, 17 yaş altı ile 27 yaş üzeri arasında, 18–20 yaş grubu ile 24–26 ve 27+ yaş grupları arasında, 21–23 yaş futbolcuları ile 27+ yaş grubu arasında görülmektedir.

Tablo 58. Yaş değişkeni ile antrenörün agresif tutumunun futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Antrenörün agresif tutumu saldırganlaştırır mı?					
		Saldırganlaştırır	Fikrim Yok	Saldırganlaştırmaz	Toplam
YAS1	17 ve altı	10	9	14	33
	18–20	24	15	36	75
	21–23	20	15	14	49
	24–26	16	11	8	35
	27 ve üstü	15	4	2	21
Toplam		85	54	74	213

Bir antrenörün futbolcularını yönlendirirken, onların ne kadar agresif olmalarını istediği araştırılmış ve aşağıdaki sonuçlar bulunmuştur. Sonuçlara göre, futbolculardan 17 yaş ve altındakiler antrenörlerinin agresif tutumlarından olumsuz olarak % 30.30, 18–20 yaş grubu % 32, 21–23 yaş arası %40.81, 24–26 yaş grubu %45.71 ve 27+ yaş grubu %71.42 oranında etkilenmektedir.

Yaş 17 den 38'e doğru artarken olumsuz etkilenmede, artış göstermektedir.

Tablo 59. Yaş değişkeni ile mağlubiyetin futbolcuyu kırıcı yapma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Mağlubiyetiniz sizi kırıcı yapar mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	3,194	4	,799	1,871	,117
Grup içi	88,778	208	,427		
Toplam	91,972	212			

Sig < 0.05

Elde edilen varyans analizi LSD testi sonucunda 17 yaş ve altındaki sporcular ile 21–23 yaş ve 21–23 yaş arasındaki futbolcularla, 27 yaş ve üzerindeki futbolcular arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 60. Yaş değişkeni ile mağlubiyetin futbolcuyu kırıcı yapma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Mağlubiyetiniz sizi kırıcı yapar mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
YAS1	17 ve altı	23	10		33
	18–20	51	15	9	75
	21–23	26	16	7	49
	24–26	27	4	4	35
	27 ve üstü	16	5		21
Toplam		143	50	20	213

Genel olarak mağlubiyet durumunda kırıcı olabilecek futbolcuların oranı %67.13 tür. Yaş değişkenine göre 17 ve altındakiler %69.69, 12–20 yaş arası %68, 21–23 yaş arası %53.06, 24–26 yaş arası %77.14, 27 yaş ve üstündeki futbolcuların %76.19 oranında kırıcı olabileceklerini ifade etmişlerdir.

Mağlup olma durumunda kırıcı tavırlar sergilemek her ne kadar görülmesi mümkün olabilen davranışlar olsalar da bu oranın bir ligin futbolcularının yüzde atmış yedisini kapsaması çok fazla doğal görülmemektedir. 21–23- yaş arasındaki futbolcular mağlup olma durumunda diğer yaş gruplarına oranla daha az kırıcı olurken. 27 yaş ve üzerindekilerde kırıcı olma durumu en fazladır. Bu durumun nedenlerine sonuç ve öneriler bölümünde değinilecektir.

Tablo 61. Yaş değişkeni ile taraftarın tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarınız tahrikleri sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	4,119	4	1,030	2,534	,041
Grup içi	84,529	208	,406		
Toplam	88,648	212			

Sig < 0.05

Varyans analizi sonucunda yaş grupları arasında anlamlı sayılabilecek farklılıklar olmuştur.

Bu farklılıklar, 27 yaş ve üzeri futbolcu grubu ile 21–23 ve 17 yaş ve altı futbolcu grubu arasında belirgindir. 21–23 yaş ve 17 yaş altı futbolcularının tahriklerden etkilenme oranlarının birbirlerine yakın olmaları, aynı zamanda 24–26 yaş grubu futbolcularının da etkilenme oranlarının da yüksek olması sebebi ile yine bu gruplar arasında anlamlı bir farkın oluşmasına sebep olmuştur.

Tablo 62. Yaş değişkeni ile taraftarın tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarınız tahrikleri sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
YAS1	17 ve altı	23	5	5	33
	18–20	57	10	8	75
	21–23	34	8	7	49
	24–26	31	3	1	35
	27 ve üstü	20	1		21
Toplam		165	27	21	213

Ankete katılan 213 futbolcu yaş gruplarına göre taraftarlarının tahriklerinden şu oranlarda etkilendiklerini ifade etmişlerdir. 17 yaş ve altındaki futbolcular %69.69, 18-20 yaş arası % 76, 21–23 yaş arası %69.38, 24–26 yaş grubu % 88.57, 27 yaş ve üzerindeki futbolcular ise %95.23 olarak görülmektedir.

Tablo 63. Yaş değişkeni ile taraftarın olumlu desteklerinin futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarlarınızın olumlu destekleri sizi etkiler mi?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	5,310	4	1,327	1,926	,107
Grup içi	143,348	208	,689		
Toplam	148,657	212			

Sig < 0.05

Yapılan LSD testi sonuçlarına göre 24–26 yaş grubu futbolcular ile 27 yaş ve üzerindeki futbolcular arasında anlamlı bir fark görülmektedir.

Tablo 64. Yaş değişkeni ile taraftarın olumlu desteklerinin futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarlarınızın olumlu destekleri sizi etkiler mi?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
YAS1	17 ve altı	11	4	18	33
	18–20	16	10	49	75
	21–23	9	10	30	49
	24–26	6	2	27	35
	27 ve üstü	7	6	8	21
Toplam		49	32	132	213

Farklı yaş gruplarının kendi taraftar gruplarının desteklerinden ne derecede etkilendiği araştırılmıştır. Sonuçlara göre, 17 yaş ve altındaki sporcular taraftarlarının desteklerinden %33.33, 18–20 yaş arası futbolcular %21.33, 21-23 yaş grubu %18.36, 24–26 yaş arası %17.14, son olarak ta 27 yaş üzeri futbolcular ise %33.33 oranında etkilenmektedir.

Tablo 65. Yaş değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Müsabaka için belirlenen prim miktarı sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	3,861	4	,965	1,264	,286
Grup içi	158,909	208	,764		
Toplam	162,770	212			

Sig < 0.05

LSD analizi sonucunda 21–23 yaş arasındaki futbolcular ile 27 yaş ve üzerindeki futbolcular arasında anlamlı bir fark görülmektedir.

Tablo 66. Yaş değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu etkileme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Müsabaka için belirlenen prim miktarı sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
YAŞ	17 ve altı	13	8	12	33
	18-20	30	16	29	75
	21-23	13	16	20	49
	24-26	17	6	12	35
	27 ve üstü	12	4	5	21
Toplam		85	50	78	213

Müsabaka için belirlenen prim miktarının hangi yaş grubunda daha fazla saldırganlaştırma etkisi göstermekte olduğu ki-kare testi ile analiz edilmiş ve şu veriler elde edilmiştir. 17 yaş ve altındaki futbolcuların primden dolayı %39.39, 18-20 yaş grubu futbolcular %40, 21-23 yaş grubu futbolcular%26.53, 24-26 yaş arasındaki futbolcular%48.57, 27 yaş üzeri futbolcu grubu ise %57.14 oranında verilecek primi önemseyerek saldırganlığa yönelebileceklerini açıklamışlardır.

Tablo 67. Öğrenim durumu değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Şampiyonluk maçını kaybettiğiniz anda saldırganlaşır mısınız?					
	Kareler Toplamı	Df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	1,310	2	,655	,965	,383
Grup içi	142,549	210	,679		
Toplam	143,859	212			

Sig < 0.05

İlköğretim, lise ve üniversite mezunları içerisinde şampiyonluk maçının kaybedilmesi durumunda gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 68. Öğrenim durumu değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Şampiyonluk maçını kaybettiğiniz anda saldırganlaşır mısınız?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
OGRNDUR1	İlköğretim	19	11	13	43
	Lise	64	39	32	135
	Üniversite	12	12	11	35
Total		95	62	56	213

Futbolcuların bir şampiyonluk, bir final maçı oynadıkları varsayımı ile maçın kaybedilmesi durumunda nasıl tepki vereceklerini öğrenmek üzere, öğrenim durumlarının maç sonu saldırganlığa etkisi karşılaştırılmış ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

İlköğretim okulu mezunları şampiyonluk maçının kaybedilmesi durumunda %44.18, lise mezunları %47.40, üniversite mezunları da %34.28 oranında saldırganlaşabileceklerini ifade

Tablo 69. Öğrenim durumu değişkeni ile müsabakada sert giren rakibine aynı şekilde karşılık verme arasındaki ilişki

Müsabakada sert giren rakibinize aynı şekilde karşılık verir misiniz?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,217	2	,109	1,170	,312
Grup içi	19,510	210	,093		
Toplam	19,728	212			

Sig < 0.05

Yapılan varyans analiz sonuçlarına göre gruplar arasında herhangi bir farklı değerle karşılaşmamıştır.

Tablo 70. Öğrenim durumu değişkeni ile müsabakada sert giren rakibine aynı şekilde karşılık verme arasındaki ilişki

Müsabakada sert giren rakibinize aynı şekilde karşılık verir misiniz?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
OGRNDUR1	İlköğretim	40	3		43
	Lise	122	13		135
	Üniversite	29	6		35
Total		191	22		213

Öğrenim durumlarına göre hangi grupta olursa olsun çok yüksek değerlerde, rakibin sert hareketinden sonra aynı derecede bir sonraki pozisyonda karşılık olarak sert hareket yapma eğilimi vardır. %93.02 ile ilköğretim okulu mezunları, %90.37 oranında lise mezunları ve %82.85 oranında da üniversite mezunları rakibe aynı şekilde tepki vereceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 71. Öğrenim durumu değişkeni ile antrenörün özellikle futbolcunun sert oynamasını teşvik etme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Antrenörünüz özellikle sert oynamanızı teşvik eder mi?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,648	2	,324	,643	,527
Grup içi	105,868	210	,504		
Toplam	106,516	212			

Sig < 0.05

Sig değerleri de gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir

Tablo 72. Öğrenim durumu değişkeni ile antrenörün özellikle futbolcunun sert oynamasını teşvik etme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Antrenörünüz özellikle sert oynamanızı teşvik eder mi?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	
OGRNDUR1	İlköğretim	31	7	5	43
	Lise	89	27	19	135
	Üniversite	26	6	3	35
Total		146	40	27	213

İlköğretim mezunu futbolcular” Antrenörünüz özellikle sert oynamanızı teşvik eder mi?” sorusuna, ilköğretim düzeyinde %72.09, lise mezunu düzeyinde %65.92 ve üniversite mezunu düzeyinde %74.28 seviyesinde “evet, sert oynamanızı teşvik eder” yanıtını vermişlerdir.

Tablo 73. Öğrenim durumu değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Müsabaka için belirlenen prim miktarı sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	2,050	2	1,025	1,340	,264
Grup içi	160,720	210	,765		
Toplam	162,770	212			

Sig < 0.05

Varyans analizi sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı sayılabilecek bir farka rastlanmamıştır.

Tablo 74. Öğrenim durumu değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Müsabaka için belirlenen prim miktarı sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
OGRNDUR1	İlköğretim	19	5	19	43
	Lise	57	34	44	135
	Üniversite	9	11	15	35
Total		85	50	78	213

Futbolcuların öğrenim durumlarına göre müsabaka priminin saldırganlaştırma düzeyi araştırılmış ve şu bulgulara rastlanmıştır. İlköğretim okulu mezunları primi kazanmak amacı ile %44.18, lise mezunları %42.22 üniversite mezunları % 25.71 oranında verilecek primden dolayı saldırganlaşabileceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 75. Aile gelir düzeyi değişkeni ile ma içerisinde küfür etme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Ma içerisinde küfür eder misiniz?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	1,149	3	,383	1,379	,250
Grup içi	58,034	209	,278		
Toplam	59,183	212			

Sig < 0.05

Futbolcuların aile gelir seviyeleri ile ma içerisinde küfür edip etmedikleri sorusunun cevapları varyanslarına bakılmak sureti ile karşılaştırılmış, gruplar arasında anlamlı olabilecek bir fark görülmemiştir.

Tablo 76. Aile gelir düzeyi değişkeni ile ma içerisinde küfür etme durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Ma içerisinde küfür eder misiniz?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
AİLE GELİRİ	Asgari ücret ve altı	19	5	2	26
	400-750	70	14	5	89
	751-1000	61	6	3	70
	1001 ve üstü	26	1	1	28
Toplam		176	26	11	213

Yapılan analiz sonucunda asgari ücret ve altında geliri olan futbolculardan % 73.07'si, 400-750YTL geliri olanların % 78.65'i 751-1000YTL arasında kazananların % 87.14'ü ve 1000YTL ve üzerinde aile geliri olan futbolcuların da, % 92.85' müsabaka sırasında küfür ettiğini beyan etmektedir. Müsabakalarda küfür etme olayı en az geliri olan gruptan başlamakta ve çoğalarak devam etmektedir. Bir başka deyişle, gelir seviyesi arttıkça küfür etme durumu da artış göstermektedir. Ma içerisinde küfür etme düzeyinin çok fazla olması da ayrıca incelenmesi gerekli bir konudur.

Tablo 77. Aile gelir düzeyi değişkeni ile müsabaka sırasında kötü oynamanın futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Müsabaka sırasında kötü oynuyor olmanız sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,382	3	,127	,218	,884
Grup içi	121,984	209	,584		
Toplam	122,366	212			

Sig < 0.05

Varyans analizi sonuçlarına göre LSD ve scheffe analizleri yapılmış ve gruplar arasında anlamlı sayılabilecek bir farka rastlanmamıştır. Veriler de göstermektedir ki; bağımsız değişkene göre futbolcuların maçta kötü oynuyor olmaları birbirlerine yakın oranlarda saldırganlığı etkilemektedir.

Tablo 78. Aile gelir düzeyi değişkeni ile müsabaka sırasında kötü oynamanın futbolcu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Müsabaka sırasında kötü oynuyor olmanız sizi saldırganlaştırır mı?		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
AİLE GELİRİ	Asgari ücret ve altı	11	10	5	26
	400–750	41	33	15	89
	751–1000	34	22	14	70
	1001 ve üstü	16	7	5	28
Toplam		102	72	39	213

Maç sırasında kötü oynuyor olmak bir futbolcunun hiç istemediği bir durumdur. Ancak böyle bir durumla karşılaşan futbolcuda olumsuz etkilenebilir. Bu etkilenme durumunun aile gelir seviyesi ile karşılaştırılması sonucunda şu verilerle karşılaşmıştır.

Asgari ücret ve altında geliri olan futbolcuların %42.30'u, 400–750 YTL gelirlili futbolcuların %46.06'sı, 751-1000YTL arası gelire sahip futbolcuların %48.57'si, 1000YTL ve üzerinde geliri olan futbolcularında %57.14'ü müsabakada kötü oynuyorken saldırgan davranış sergileyebiliyorlar.

Aile geliri değişkenine göre hakemin aleyhte kararlarından olumsuz etkilenme durumunun tespiti

Tablo 79. Aile gelir düzeyi değişkeni ile hakemin haksız yere verdiği kararların futbolcu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Hakemin, aleyhinize, haksız yere verdiği kararlar sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	Df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	3,590	3	1,197	1,750	,158
Grup içi	142,898	209	,684		
Toplam	146,488	212			

Sig < 0.05

Yapılan Anova Varyans analizi sonunda daha ince ayrıntıların gözlemlenebildiği LSD analizi sonucunda asgari ücret ve altı ücret geliri olan futbolcular ile 751–1000 ytl geliri olan futbolcular arasında anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 80. Aile gelir düzeyi değişkeni ile hakemin haksız yere verdiği kararların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Hakemin, aleyhinize, haksız yere verdiği kararlar sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
AİLE GELİRİ	Asgari ücret ve altı	4	7	15	26
	400–750	25	23	41	89
	751–1000	25	20	25	70
	1001 ve üstü	6	12	10	28
Toplam		60	62	91	213

Bir futbol müsabakasında hakemin vereceği kararlar taraftarı, antrenörleri kısaca tüm futbol unsurlarını etkileyebileceği gibi futbolcuları da etkilemektedir. Hakemin bir takımın futbolcularının aleyhinde karar vermesi sonucu saldırganlaşma durumunun aile geliri ile karşılaştırılması ki-kare testi ile yapılmıştır. Asgari ücret ve altında geliri olan futbolcular %15.38 oranında saldırgan olabileceklerini ifade ederken, 400–750 YTL arasında geliri olanlar %28.08, 751-1000YTL arasında kazancı olanlar % 35.71, bu oranlardan daha yüksek geliri olan futbolcular ise % 21.42 oranında saldırgan tavır sergileyebileceklerini söylemektedirler.

Tablo 81. Meslek değişkeni ile çevrenin futbolcuyu saldırgan olarak tanınması durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Çevreniz sizi saldırgan olarak tanır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,500	4	,125	,321	,863
Grup içi	80,834	208	,389		
Toplam	81,333	212			

Sig < 0.05

Yapılan scheffe ve LSD testleri sonucunda meslek grupları arasında farklı değerlere rastlanmamıştır.

Tablo 82. Meslek değişkeni ile çevrenin futbolcuyu saldırgan olarak tanıması durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Çevreniz sizi saldırgan olarak tanır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
MESLEK	Öğrenci	61	12	10	83
	İşçi	15	1	2	18
	S. Meslek	28	10		38
	İşsiz	27	9	2	38
	Diğer	28	5	3	36
Toplam		159	37	17	213

Süper amatör liginin meslek profiline bakıldığında 83 toplam öğrencinin %73.49'u saldırgan olarak tanınmaktadır. İşçilerin %83.33'ü, serbest meslek olarak çalışanların %73.68'i, işsizlerin ise %77.77'si çevreleri tarafından saldırgan olarak tanınmakta olduğu görülmektedir.

Tablo 83. Meslek değişkeni ile antrenörün iyi oyun beklentisinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Antrenörün sizden iyi oyun beklentisi sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	4,736	4	1,184	1,913	,109
Grup içi	128,701	208	,619		
Toplam	133,437	212			

Sig < 0.05

Guruplar arası anlamlı bir fark olup olmadığı LSD testi ve scheffe analizleri sonucunda tespit edilmiş, ankete katılan öğrenciler ile işçiler arasında ve yine öğrenciler ile serbest meslek sahibi futbolcularının arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 84. Meslek değişkeni ile antrenörün iyi oyun beklentisinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Antrenörün sizden iyi oyun beklentisi sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok		Toplam
MESLEK	Öğrenci	59	24		83
	İşçi	16	2		18
	S.Meslek	25	13		38
	İşsiz	29	9		38
	Diğer	30	6		36
Total		159	54		213

Henüz öğrenci olan futbolcuların %71.08'i antrenörlerinin iyi oyun beklentisinden olumsuz etkilenecek saldırganlaşabileceklerini, İşçi futbolcuların %88.88' i serbest

meslek çalışanlarının %65.78'i ve şu an da herhangi bir işi olmayanların % 76.31'i aynı nedenden dolayı agresifleşebileceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 85. Meslek değişkeni ile taraftarların tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarınız tahrikleri sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,500	4	,125	,321	,863
Grup içi	80,834	208	,389		
Toplam	81,333	212			

Sig < 0.05

Farklı meslek gruplarına mensup futbolcular ile taraftarlarının tahriklerinden olumsuz etkilenme oranları arasında bir fark görülmemiştir. Yani taraftarlarının tahriklerinden etkilenmede mesleklerin belirgin olarak farklı bir etkisi yoktur.

Tablo 86. Meslek değişkeni ile taraftarların tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarınız tahrikleri sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
MESLEK	Öğrenci	59	14	10	83
	İşçi	15		3	18
	S. Meslek	31	5	2	38
	İşsiz	27	6	5	38
	Diğer	33	2	1	36
Total		165	27	21	213

Taraftar istediği doğrultuda gitmeyen müsabakalarda tuttuğu takımın oyuncusunu isteklerini yapması için tahrik edebilmektedir. Futbolcu kitlesinin bu tahriklerden etkilenme oranları ise şu şekilde belirtilmektedir. Öğrenci futbolcular % 71.08, işçi futbolcular % 83.33, serbest meslekte çalışan futbolcular % 81.57, işsiz futbolcu grubu ise % 71.05 oranında taraftarının tahrik sonucunda saldırganlaşabileceğini belirtmektedir.

Tablo 87. Meslek değişkeni ile mağlubiyetin bir suçlusuna olduğuna inanma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Mağlubiyetin bir suçlusunun olduğuna inanır mısınız?					
	Kareler Toplamı	Df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	2,207	4	,552	,895	,468
Grup içi	128,188	208	,616		
Toplam	130,394	212			

Sig < 0.05

Meslek değişkeni ile mağlubiyetin bir suçlusunun aranması durumunun karşılaştırılması yapılmış, scheffe ve LSD testleri sonucunda gruplar arasında anlamlı sayılabilecek bir farklılığa rastlanmamıştır.

Tablo 88. Meslek değişkeni ile mağlubiyetin bir suçlusuna olduğuna inanma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Mağlubiyetin bir suçlusunun olduğuna inanır mısınız?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
MESLEK	Öğrenci	46	20	17	83
	İşçi	14	3	1	18
	S. Meslek	25	6	7	38
	İşsiz	23	8	7	38
	Diğer	24	5	7	36
Total		132	42	39	213

Mağlup olmaları durumunda özellikle meslek gruplarının suçlu arama oranları araştırılmıştır. Öğrencilerin %55.42'si, işçilerin %77.77'si, serbest meslek sahiplerinin %65.78'i, işsiz futbolcuların %60.52'si maçlarının mağlubiyet ile sonuçlanması ile yenilginin bir suçlusuna olduğuna inanmaktadır.

Tablo 89. Medeni hal değişkeni ile yöneticilerin olumsuz konuşmalarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

MEDENIHA * Yöneticilerin olumsuz konuşmaları sizi saldırgan yapar mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,118	2	,059	,586	,557
Grup içi	21,178	210	,101		
Toplam	21,296	212			

Sig < 0.05

Katılımcıların verdikleri yanıtlar sonucu yöneticilerin olumsuz konuşmalarının evli ve bekâr futbolcuları etkileme oranları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 90. Medeni hal değişkeni ile yöneticilerin olumsuz konuşmalarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun lulmesi arasındaki ilişki

Yöneticilerin olumsuz konuşmaları sizi saldırgan yapar mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
MEDENIHA	Evli	11	5	8	24
	Bekâr	66	42	81	189
Total		77	47	89	213

Futbolcuların evli ya da bekâr olmalarının futbol takımı yöneticilerinin olumsuz konuşmalarından etkilenme oranları araştırılmıştır. Evli olanlar %45.83 oranında olumsuz etkilenirken, bekâr olanlar ise %34.92 oranında etkilenmektedir.

Tablo 91. Medeni hal değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun lulmesi arasındaki ilişki

şampiyonluk maçını kaybettiğiniz anda saldırganlaşır mısınız?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	4,333	1	4,333	6,552	,011
Grup içi	139,526	211	,661		
Toplam	143,859	212			

Sig < 0.05

Anova sonuçlarına göre varyans analizleri incelendiğinde gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Evli futbolcuların bekâr futbolculara göre daha saldırgan oldukları farkı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 92. Medeni hal değişkeni ile şampiyonluk maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun lulmesi arasındaki ilişki

şampiyonluk maçını kaybettiğiniz anda saldırganlaşır mısınız?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	
MEDENIHA	Evli	16	6	2	24
	Bekâr	79	56	54	189
Total		95	62	56	213

şampiyonluk maçında mağlup olma sonrasında saldırgan davranış sergilemenin evli veya bekâr olma durumu ile ilişkisi araştırılarak, şu sonuçlara ulaşılmıştır. Evli olan sporcular %66.66 oranında saldırgan davranışlara yönelebileceklerini ifade ederken, bekâr futbolcularda bu oran %41.79 olarak görülmektedir.

Tablo 93. Medeni hal değişkeni ile küme düşme maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Küme düşme maçını kaybettiğinizde, saldırganlaştırmısınız?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	4,591	1	4,591	6,039	,015
Grup içi	160,405	211	,760		
Toplam	164,995	212			

Sig < 0.05

Yapılan test sonucunda evli ve bekâr futbolcuların küme düşme maçını kaybetme durumunda verecekleri tepki arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir

Tablo 94. Medeni hal değişkeni ile küme düşme maçının kaybedilmesinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Küme düşme maçını kaybettiğinizde, saldırganlaşırmısınız?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	
MEDENİHA	Evli	15	4	5	24
	Bekâr	68	44	77	189
Total		83	48	82	213

Yukarıda şampiyonluk maçı sonrası saldırgan davranışa yönelme ile ilgili değerlere yer verilmişti. Bu tabloda ise aynı değişken ile küme düşmemek için oynanan maçın mağlubiyetle sonuçlanması durumunda saldırgan tavır sergileme oranı açıklanmıştır. Evli futbolcuların %62,5'i bekâr futbolcuların ise %35.97

Tablo 95. Oturulan merkez değişkeni ile medyadaki programların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Medyada programları sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	3,538	2	1,769	4,472	,013
Grup içi	83,054	210	,395		
Toplam	86,592	212			

Sig < 0.05

Futbolcuların köyde, ilçede veya il merkezinde oturmalarının kendilerini saldırganlaştırmasında medya programlarının etkisi arasında fark, varyans analizine bakılarak test edilmiş, ilçede oturan futbolcularla il merkezinde oturanlar arasında anlamlılık yani fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 96. Oturulan merkez değişkeni ile medyadaki programların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Medyada programları sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
OTURDUGM	İl Merkezi	65	11	3	79
	İlçe Merkezi	70	21	15	106
	Köy	22	5	1	28
Total		157	37	19	213

Futbol oynayan bireylerin yaşadıkları merkezlerin, medyadaki spor yayınlarından dolayı saldırgan davranmaları ile ilişkisinin olup olmadığı araştırılmak istenmiş ve şu veriler elde edilmiştir. Köyde ikamet eden 28 futbolcunun %82.27'si medya programlarından olumsuz etkilenerek saldırganlaşabileceklerini ifade ederken, ilçelerde ikamet edenlerin %66.03'ü, il merkezinde oturanların ise %79.16'sı saldırganlaşabileceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 97. Oturulan merkez değişkeni ile hakemin haksız yere verdiği kararların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Hakemin, aleyhinize, haksız yere verdiği kararlar sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	1,054	2	,527	,761	,468
Grup içi	145,434	210	,693		
Toplam	146,488	212			

Sig < 0.05

Yapılan LSD ve scheffe testi sonuçlarına göre, yerleşim yerlerinin hakemlerin kararlarına tepki göstermede farklı etkenler olmadığı yargısına varılıyor. Gruplar arası anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 98. Oturulan merkez değişkeni ile hakemin haksız yere verdiği kararların futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Hakemin, aleyhinize, haksız yere verdiği kararlar sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
Oturduğu merkez	İl Merkezi	24	20	35	79
	İlçe Merkezi	32	31	43	106
	Köy	4	11	13	28
Total		60	62	91	213

213 futbolcunun, oturdukları merkez ile hakemlerin aleyhine verdikleri kararların saldırganlığa etkisi ki kare testi sonuçları şu şekilde olmuştur. Bu sonuçlar; köyde oturan futbolcuların %14.28'i, ilçe merkezinde oturan futbolcuların %30.18'i ve il merkezinde oturan futbolcuların %30.37'si hakemlerin aleyhte verdikleri kararlar sonucunda saldırgan davranışlarda bulunabileceklerini göstermektedir.

Tablo 99. Oturulan merkez değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Müsabaka için belirlenen prim miktarı sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	3,195	2	1,597	2,102	,125
Grup içi	159,575	210	,760		
Toplam	162,770	212			

Sig < 0.05

Müsabaka için verilen primin köyde ikamet eden futbolcuları, ilçede ikamet eden futbolcuları ve il merkezinde oturan futbolcuları etkilerken anlamlı bir fark oluşup oluşmadığını analiz etmek için varyans analizi yapılmış, il merkezindeki futbolcular ile köyde yaşayan futbolcular arasında anlamlı sayılabilecek bir fark olduğu görülmüştür.

Tablo 100. Oturulan merkez değişkeni ile müsabaka için belirlenen prim miktarının futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Müsabaka için belirlenen prim miktarı sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
OTURDUGM	İl Merkezi	40	12	27	79
	İlçe Merkezi	38	30	38	106
	Köy	7	8	13	28
Total		85	50	78	213

Futbolcuların oturdukları merkezlere göre prim miktarının saldırganlığa yönlendirme durumu ankette ki sorular ile karşılaştırılmıştır. Anketten alınan verilere göre, il merkezinde oturan futbolcular %50.63, ilçe merkezinde oturan sporcular %35.84, köyde oturan futbolcular ise %25 oranında prim miktarının saldırganlığa kendilerini yönlendirebileceğini açıklamışlardır.

Tablo 101. Ana baba durumu değişkeni ile ligdeki puan durumlarının saldırganlığa etkisi

Ligdeki puan durumunuz maçıñ kavga ile bitmesini etkiler mi?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,119	2	,059	,089	,915
Grup içi	139,834	210	,666		
Toplam	139,953	212			

Sig < 0.05

Araştırmada, ana ve baba sağ veya ölü olma durumları ile ligdeki puan durumlarının saldırganlığa etkisi araştırılmış ve gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Tablo 102. Ana baba durumu değişkeni ile ligdeki puan durumlarının saldırganlığa etkisi

Ligdeki puan durumunuz maçıñ kavga ile bitmesini etkiler mi?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
AİLE DURUMU	Her İkisi Sağ	105	34	37	176
	Anne Sağ/Baba Ölü	14	9	5	28
	Baba Sağ/Anne Ölü	6		3	9
Total		125	43	45	213

Aile bireyleri sağ olanların ligdeki puan durumu karşısında müsabakalarda saldırgan davranışlarda bulunma oranı %59.65 olurken, babası vefat edenlerde bu oran% 50 ve annesi vefat edenlerde ise %66.66 ya çıkmaktadır.

Tablo 103. Ana baba durumu değişkeni ile çevrenin futbolcuyu saldırgan olarak tanıma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Çevreniz sizi saldırgan olarak tanıır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	,206	2	,103	,266	,767
Grup içi	81,128	210	,386		
Toplam	81,333	212			

Sig < 0.05

Yapılan scheffe ve LSD testlerinde bağımsız değişken içindeki gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü gruplar arasındaki yüzdeler de birbirine çok yakın bulunmaktadır.

Tablo 104. Ana baba durumu değişkeni ile çevrenin futbolcuyu saldırgan olarak tanıma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Çevreniz sizi saldırgan olarak tanır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
AİLE DURUMU	Her İkisi Sağ	131	29	16	176
	Anne Sağ/Baba Ölü	21	6	1	28
	Baba Sağ/Anne Ölü	7	2		9
Total		159	37	17	213

Yapılan araştırmada, anne ve babası sağ olmayanların tutumları ile anne ve babaları sağ olan futbolcuların saldırganlık eğilimleri arasında fark olup olmadığı araştırılmıştır. Ana ve babası sağ olan futbolcuların %74.43'ü, sadece babası vefat eden futbolcuların %75'i, babası sağ olup ta annesi hayatta olmayan futbolcuların ise %77.77'si çevreleri tarafından futbol alanında saldırgan olarak görülmektedir.

Tablo 105. Arkadaşlar tarafından nasıl tanınmakta değişkeni ile taraftarın tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarınız tahrikleri sizi saldırganlaştırır mı?					
	Kareler Toplamı	df	Mean Square	Varyans	Sig.
Gruplar arası	1,355	3	,452	1,081	,358
Grup içi	87,293	209	,418		
Toplam	88,648	212			

Sig < 0.05

Yapılan varyans analizi göstermektedir ki, futbolcuların arkadaşları tarafından tanıma değişken grupların taraftar tahriklerinden etkilenmeleri arasında anlamlı bir fark görülmemektedir.

Tablo 106. Arkadaşlar tarafından nasıl tanınmakta değişkeni ile taraftarın tahriklerinin futbolcuyu saldırganlaştırma durumunun ölçülmesi arasındaki ilişki

Taraftarınız tahrikleri sizi saldırganlaştırır mı?					
		Evet	Fikrim Yok	Hayır	Toplam
ARKDTAN1	Sakin	108	13	12	133
	Sinirli	20	6	4	30
	Saldırgan	23	6	4	33
	Gamsız	14	2	1	17
Total		165	27	21	213

Arkadaşları tarafından sakin olarak tanınan 133 futbolcunun % 81.20 'si, sınırlı olarak bilinen 30 futbolcunun %66.66'sı saldırgan olarak tanınan futbolcuların%69.69'u ve gamsız olarak nitelendirilenlerin%82.35'i taraftarlarının tahrik etmelerine saldırgan davranış sergileyerek tepki verebileceklerini ifade etmişlerdir.

RUSSEL ve RUSSEL (1984)'e göre sportif ortamda verilen cezalar(sarı kart, kırmızı kart vb.)saldırganlığın ölçülmesinde kullanılabilir (Öncü, 2002: 20).

VOLKAMER(1972), futbol oyuncularının saldırgan davranışlarını sarı kart ve kırmızı kart gibi negatif yaptırımların kaydedildiği bir detay istatistik yardımı ile incelemiştir (Öncü, 2002: 20).

ÖNCÜ, E (2003), yayımlanmamış yüksek lisans tezinde 2001–2002 futbol sezonu Türkiye süper ligi takımlarının yaptıkları müsabakalarda görülen kırmızı kart oranları araştırmış ve toplam oynanan 306 müsabakada 105 kırmızı kart gösterildiğini tespit etmiştir. Yani 2001–2002 futbol sezonunda maç başına kırmızı kart görme oranı 0.34 olarak belirlenmiştir.

Türkiye Futbol Federasyonu resmi internet sitesinden araştırmacının aldığı kırmızı kart oranları ise şu şekildedir. 2005 – 2006 sezonu Türkiye Süper Ligi nin ilk yarısı itibarı ile 51 kırmızı kart gösterilmiştir.153 müsabaka oynandığına göre maç başına kırmızı kart görme oranı 0.33 olarak gerçekleşmiştir.

Zonguldak süper amatör ligi kurulalı 3 sezon olmuştur. 2005-2006 sezonunda 20 Ocak 2006 tarihine kadar oynanmış olan toplam 70 maçta 105 kırmızı kart gösterildiği İl Disiplin Kurulu Başkanlığı tarafından bildirilmiştir (Malkoç, 2006). Maç başına kırmızı kart görme oranı Zonguldak Süper Amatör Liginde % 1.5 olarak tespit edilmiştir. Zonguldak Süper Amatör Ligi ile Türkiye Süper Ligi karşılaştırıldığında Zonguldak ilindeki Süper Amatör Ligi maçlarında 4.5 kat daha fazla kırmızı kart gösterildiği söylenilebilir.

Russel (1984) e göre, sportif ortamda verilen cezalar (sarı kart, kırmızı kart vb) saldırganlığın ölçülmesinde kullanılabilir. Öncü (2002), “Türkiye Profesyonel Futbol 1. Süper Ligi 2001–2002 Futbol Sezonunda Müsabaka Ortamında Sergilenen Saldırgan Davranışların Hangi Faktörlere Bağlı Olarak Değiştiğinin Tespit Edilmesi” adlı Yüksek

Lisans tezinde kırmızı kartları saldırganlığın ölçülmesinde kullanmıştır. Bu çalışmalara istinaden araştırmacı saldırganlığın ölçülmesinde kırmızı kartları değerlendirmiştir.

Zonguldak bölgesinde klasman hakemleri ile futbolcuların saldırganlaşması konusunda kişisel görüşmeler yapılmıştır. Hakemler futbolcuların saldırganlaşma sebeplerini ve şekillerini şu şekilde sıralamaktadırlar.

- Müsabaka da kırmızı kart gördükten sonra neden olan futbolcuya veya hakeme saldırabilmektedir
- Taraftar tahrikleri ile rakibe tekme atma
- Hakemin kararlarını beğenmeme sonrasında itirazlarını yoğunlaştırma
- Antrenöründen etkilenerek saldırganlaştırma
- Müsabakanın olumsuz sonuçlanması
- Ligde kritik bir maç oynamak
- Müsabaka içinde genellikle farklı skora doğru giderken futbolcuların kendilerini kontrol edememesi sonucu maçın kavga ile bitmesi

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bu araştırmada, Zonguldak süper amatör ligi'nde futbol oynayan futbolcuların müsabakalardaki saldırgan davranışlarını etkileyen psiko- sosyal nedenler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Futbol ne kadar seyir zevki olan, ne kadar heyecan verici olursa olsun, izleyicilerin olduğu kadar oynayanların da davranışları doğrultusunda güzelleşip çirkinleşebilmektedir. İster profesyonel, ister amatör, ister ülkemizin bir köşesinde isterse çok uzak bir ülkede oynansın, saldırgan davranışlar vardır. Kaldı ki 2006 yılının başında futbolun beşiği denilen İngiltere de bir amatör futbol takımı oyuncusu hakeme yumruk atmış, 15 ay sahalardan uzaklaştırılmıştır (Fotomaç, 2005: 3).

Zonguldak ili amatör kümede de birçok olumsuz olayla karşılaşmaktadır. Çaycuma ilçesinin bir beldesinde Saltukova spor ile Türkali spor arasında oynanan müsabaka sırasında maçın hakemine saldıran Türkali spor oyuncuları hakemleri çok feci şekilde dövmüş, hastanelik etmişlerdir. Olay bununla da kalmamış, sahaya giren güvenlik güçlerine de saldırarak ellerindeki silahlar alınmaya çalışılmıştır. Güvenlik güçleri havaya ateş ederek olayları yatıştırmış ve sonuç olarak Türkali spordan 5 oyuncu tutuklanmıştır (Demokrat Çaycuma, 2005: 4).

Bir başka olay ise sahalarda ender görülen kendi sahasında küme düşme maçı oynayan bir takımın futbolcularından ikisinin durum berabere iken kendi taraftarlarına saldırarak sahadan atılmaları olayıdır. Bir futbol takımının otobüsünün camlarının rakip futbolcular tarafından kırılması da yine aynı ligde meydana gelen olaylardan bazılarıdır (Çaycuma, 2004).

Süper amatör ligi antrenörleri ile yapılan kişisel görüşmelerde antrenörün çok sık ceza alan futbolcularına karşı çaresiz kaldığı yönünde ifadeler olmuştur.

Zonguldak il hakem kurulu başkan ve yöneticilerinin futbolcu ve saldırganlıkları ile ilgili görüşleri ise şu şekilde olmuştur. "Futbolcularımızda sportmenlik ile ilgili eğitim eksikliği söz konusudur. Ayrıca Zonguldak ilinin fiziksel koşulları futbol kulüpleri ve futbolcular açısından son derece kısıtlıdır. Bu durum futbolcunun çalışmalarına olumsuz yansımakta ve saha içindeki davranışlarını da olumsuz etkilemektedir".

Bu sonuçlarla görülmektedir ki, Trabzon nüfusuna kayıtlı futbolcular kendi takım arkadaşlarının a hatalı hareketleri sonrasında daha fazla tepki gösterebiliyorlarken, Zonguldak ve diğer illerin nüfuslarına kayıtlı futbolcular daha az tepki göstermektedirler.

İl hakem komitesi başkanı ile yapılan görüşmede ise saldırgan davranışların genellikle Ereğli, Filyos ve Kozlu bölgelerinde yoğunlaştığını belirtmiştir. Genellikle sahalardaki saldırgan davranışların sebebi olarak ta eğitim seviyesinin düşük olmasından kaynaklandığını ve sahaların ve fiziksel koşulların kötü olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir.

Zonguldak süper amatör küme futbolcularının futbol oynama amaçlarının kendilerini saldırgan davranışlara ne derece yönelttiği anket yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırmada elit futbolcu olmak isteyen grubun saldırgan olma düzeyi, hobi ve ekonomik kazanç elde etmek isteyen gruplardan daha yüksek çıkmıştır. Bu ligde oynayan futbolcuların yaş ortalamasının 21.38 olduğu görülmüştür. Toplam 108 futbolcu da 20 yaş ve altındadır. Zonguldak tan yetişen ve Türkiye Süper liginde oynamış ve halen oynayan futbolcuların sayısı hayli fazladır. Teknik adamlar futbolcularını motive etmek amacı ile de sık sık bu futbolcuları örnek olarak göstermektedir. Yakın geçmişe kadar Zonguldak ilinde 6 tane profesyonel kulübün olduğu da düşünülürse, profesyonel olma iddiası ve kendini kabul ettirme isteği ile futbolcuların saldırgan davranışlar sergilediği söylenilebilir

Futbol oynama amacına göre mağlup olma durumundaki saldırganlaşma durumları ise ilginç sayılabilecek derecede yüksek görülmektedir. Mağlubiyetin kabul edilmesinin kolay olmadığı düşünülmektedir. Futbol oynama amacı ne olursa olsun mağlup olma durumunda ortalama %67.62 oranında saldırganlaşma kabul görmeyecek bir oran olarak düşünülmektedir. Tiryaki (1996: 53)'nin yapmış olduğu araştırma sonuçları da mağlup olan takımların oyuncularının daha saldırgan olduğu yönünde olduğundan bu araştırmada elde edilen bulgularla örtüşmektedir.

Futbolcuların nüfusa kayıtlı oldukları yerin saldırganlığa etkisi araştırmacının ön gördüğü sorunlardan birisidir. Zonguldak ilinin bir maden şehri olması sebebi ile çok öncelerden göç aldığı düşünülmektedir. Göçlerin büyük kısmının da Doğu Karadeniz'den olduğu düşünülmektedir. O yüzden ki futbolcuların nüfus kayıtları

Zonguldak ilinden sonra en fazla Trabzon'dur. Genel olarak Karadeniz bölgesi insanının daha atik, hırslı, tez canlı olduğu kabul edilmektedir. Anket sonuçlarına göre Trabzon kayıtlı futbolcular kendi takım arkadaşlarının saha içindeki hatalı hareketlerine daha fazla tepki göstermekte oldukları tespit edilmiştir.

Fiziksel koşulların futbolcuların saldırgan davranışlarına etkisi nin hangi boyutta olduğu nüfus kaydı açısından incelendiğinde ortaya daha farklı sonuçlar çıkmaktadır. Yine Trabzon nüfusuna kayıtlı sporcular daha fazla saldırgan olarak görülmekte ancak diğer illere kayıtlı futbolcularda bu orana yakın değerlerde dir. TÜFAD yöneticileri ve hakem dernek başkanı ile yapılan görüşmelerde ortak bir sorunu dile getirmişlerdir. Antrenör derneği ve il hakem kurulu başkanına göre, “Zonguldak ili Tesis bakımından Türkiye nin en fakir illerindendir. İl merkezinde toplam 60 civarında amatör futbol takımı olmasına rağmen antrenman yapacak 2 sahanın dışında saha yoktur. Aynı sahayı bir idmanda bazen 3–4 takımın paylaşarak kullandığı görülmektedir”. Dolayısı ile fiziksel koşulların olumsuz olması tüm futbolcuları birbirine yakın değerlerde etkileyebileceği düşünülmektedir.

Yaş değişkeninin futbolcularda ne derece saldırganlığı etkilediği, genç futbolcuların mı? Yaşlı sporcuların mı? daha saldırgan davranış sergiledikleri anket ile değerlendirilmiştir.

Bir futbol takımının taraftarları çoğu zaman rakip aleyhinde olumsuz tezahüratlar yapmaktadır. Hatta bu bağırılmalar çoğu zaman rakibin moral- motivasyonunu bozmak amacı ile hakarete varmaktadır. Kazanma hırsı ile dolu olan ve skoru spordan çoğu zaman önde tutan taraftar kitlesi kendi takım futbolcularını bil gol yediklerinde acımasızca eleştirip, onlara da kötü tezahüratta bulunabilmektedirler. Bu verilerin ışığında 213 futbolcudan 165'inin taraftarının tahriklerinden etkilenmesi araştırmacının dikkatini çekmiştir. Ortalama olarak ta 213 kişilik futbolcu grubunun taraftar tahriklerinden % 79.77 oranında etkilenmesi tehlikeli bulunmaktadır. Ayrıca taraftarın olumlu tezahüratlarından etkilenme oranının %24.69 da kalması da futbolcu-taraftar ikilisi arasında Zonguldak ilinde bir sorun olduğunun göstergesidir.

Kazanmak amacı ile bir futbolcunun centilmenlik dışı hareketlerde bulunması doğru bir davranış biçimi olmadığı gibi fair play anlayışına da ters düşmektedir. Fakat

Futbolcuların bir şampiyonluk, bir final maçı oynadıkları varsayımı ile maçın kaybedilmesi durumunda nasıl tepki vereceklerini öğrenmek üzere, öğrenim durumlarının maç sonu saldırganlığa etkisi karşılaştırılmıştır. Araştırmacı, bir topluluğun eğitim seviyesinin yüksek olmasının o toplumun daha sağlıklı adımlar atmasında önemli bir etken olduğu düşüncesini taşımaktadır. Şampiyonluk maçının kaybedilmesi durumunda saldırganlaşma oranının eğitim seviyesi ile orantılı olmadığı görülmektedir. Lise ve dengi okul mezunlarının ilköğretim mezunlarından daha saldırgan olduğu ve an az saldırganlık eğilimi gösteren grubun da üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Şahin M. (2003), Gaziantep spor taraftarları ile yaptığı saldırganlık anketinde hakemin ters kararları karşısında üniversiteli taraftarların daha saldırgan oldukları sonucuna varmıştır. Yapılan bu çalışma ile Şahin (2003)'in taraftarlar üzerine yaptığı saldırganlık anketinin sonuçları ile örtüşmemektedir.

Futbol karşılıklı fiziksel mücadele oyunudur. Rakip ile sürekli temas olması mümkündür. Kazanma arzusunun üst seviyede olması, ligdeki puan durumu, antrenörün futbolcularından özellikle sert oynamalarını istemesi gibi birçok etken sahadaki mücadeleyi sertleştirir. Futbolcu da rakibin sert tutumundan etkilenebilmekte ve canı yandığında çok sert şekilde tepki verebilmektedir. İlköğretim mezunlarının sert oynayan rakibe aynı şekilde cevap verme oranı çok aşırı düzeyde (%93.02) bulunmuştur Bu oran çok fazla düşmemekle birlikte eğitim seviyesinin yükselmesi ile azalma göstermektedir. Ancak rakibin sert futboluna aynı sertlikte cevap verme duygusu ligde son derece tehlikeli boyuttadır.

Bazı futbolcular teknik adamın sert oynama isteğini farklı yorumlamaktadır. Antrenörlerde gerçekten bazı takımlara karşı sert oynamanın rakibi yıldıracağını dolayısı ile sindireceğini düşünmektedirler. Bu durum da çoğu zaman oyunda yaratıcılığı öldürmekte ve oynamaktan çok oynatmama felsefesi ile hareket eden takımları ortaya çıkarmaktadır. Süper amatör lig oyuncularını eğitim düzeylerine göre en fazla etkileyen durumun biriside antrenörün özellikle sert oynama isteği olarak görülmektedir. Ortalama olarak antrenörün bu tutumundan etkilenme oranı da % 70.76 olarak görülmektedir. Süper amatör ligde antrenörlerin futbolcuyu yönlendirmesinde bir sorun olduğu görülmektedir

Futbolcuların gelir seviyesi değişkeni ile küfür etme arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Ancak küfür etme oranı %82.92 olarak belirmiştir. Bir futbol karşılaşmasında her 10 futbolcudan 8'i nin küfür etmesi sonucunda hakem tarafından duyulduğunda oyundan atılması ya da rakibin bu durum karşısında fiili bir saldırıya geçmesine sebep olabileceği düşünülmektedir.

Futbolcuların saha içinde çevreleri tarafından saldırgan olarak tanımlanma oranı da birçok değişkene göre yüksek seviyede görünmektedir. 213 futbolcudan 159'unun çevresi tarafından saldırgan olarak tanımlanıyor olması da düşündürücü olarak değerlendirilmektedir. Her hangi bir işte çalışmayanlar ile öğrenci futbolcular arasındaki saldırganlık düzeyi birbirine benzer oranda ortalama %71 iken, işçi ve serbest meslek ile uğraşan futbolcularda %82 ortalamaya çıkmaktadır. Bu verilere göre bir mesleği olan futbolcular ekonomik özgürlüklerinin de etkisi ile işsiz ve öğrenci futbolculardan daha saldırgan davranışlar sergileyebilmektedirler.

Süper amatör lig futbolcularının yaklaşık olarak %92.95'i bekârlardan oluşmaktadır. Yöneticilerin kendileri hakkındaki olumsuz yorumlardan etkilenme oranları ise ortalama olarak %40.37 dir. Bir müsabakanın kaybedilmesi durumunda ise evli futbolcuların olumsuz etkilenme oranı bekârlara göre daha yüksek değerlere sahiptir.

Futbolcuların oturdukları merkezler ile medya programlarının saldırganlaştırma durumu araştırılırken bulunan sonuç şu şekildedir. İlçe merkezlerinde oturan futbolcular yazılı ve sözlü basında yer alan söylevlerden daha az oranda etkilenirken, il merkezindekiler biraz daha yüksek düzeyde etkilenmekte, köyde ikamet eden futbolcular daha fazla etkilenmektedirler. İl merkezinde yerel televizyon her hafta haftanın yorumlarını yaparken bazı antrenörleri yorumcu olarak çıkarmakta bunun yanı sıra her hafta bir kaç futbol takımı yönetici antrenör ve futbolcularının da yorumlarına yer vermektedir. Doğal olarak orada bulunan futbolcular tek taraflı yorum yaparak izleyenleri olumsuz olarak etkileyebilmektedir. ŞAHİN, M(2003), Bir Futbol Takımı Taraftarları İle Yaptığı çalışmada medya programlarının taraftarları %57,1 oranında tahrik ettiği sonucuna ulaşmıştır(Şahin, 2003,230). Futbolcular üzerine yapılan bu araştırma da Şahin'in çalışması ile örtüşmektedir

Yapılan analizler de ifade etmektedir ki, verilen prim miktarının saldırganlaştırma oranı il merkezinde ikamet eden futbolcuları köyde oturan futbolculara göre daha

yüksektir. İl merkezinde yaşayan futbolcuların daha sosyal yaşamaları bu futbolcuların maddiyata daha önem verdiği yönünde değerlendirilebilir.

Genel olarak futbolcuların %62 gibi bir oran ile taraftarlarının olumlu desteklerinden hiç bir şekilde etkilenmediği görülmektedir. Dolayısı ile bu durum taraftar desteğinin, tezahüratın olmadığı gibi yorumlanabilir. Araştırmacının izlenimleri de birkaç kulüp dışında futbolcularını ateşleyen bir taraftar grubu olmadığı yönündedir. Sebep olarak ta kulüplerin genel olarak müessese kulüpleri olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bir müsabakanın mağlubiyetle sonuçlanması sonrasında bir suçlu arama oranının %62'ye varması da önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bu durum araştırmacı tarafından bir eğitim eksikliği olarak değerlendirilmektedir.

Ligdeki puan durumu süper amatör lig futbolcularının saldırganlaşma durumlarını artırmaktadır. 213 futbolcudan %58,7'si nin puan cetvelindeki yerlerinin maçların sert ve kavgalı geçmesine neden olabileceğini ifade etmesi de bu durumun göstergesi olmaktadır.

Zonguldak süper amatör liginde oynayan futbolcuların model aldıkları futbolcular genellikle orta sahada oynayan yıldız futbolcular, gölcüler ve Zonguldak doğumlu futbolcular olarak göze çarpmaktadır. Bu futbolcular Fatih Tekke, Ergün Penbe, Hakan Şükür, Tümer Metin ve Sergen yalçın sırasıyla azalan oranla devam etmektedir. Yapılan analiz sonuçları %31,9 oranında model alınan futbolcunun kişiliğinden etkilenme söz konusudur. Yine anket sonuçları en saldırgan futbolcular olarak toplamda %36,7 oranında Hasan Şaş ve Bülent Korkmazı göstermektedir. TFF resmi internet sitesinden alınan bilgilere göre Hasan Şaş 2005–2006 sezonunun ilk yarısında iki maç ceza almış, birde sarı kart görmüştür. Geçmiş sezonlara göre maçlarda saldırgan olmayan davranışlar sergilemekte ve olaylara daha az tepki vermektedir. Bir televizyon programında da daha dikkatli davrandığının ve olgunlaştığını ifade etmiştir. Bir diğer agresif futbolcu olarak bilinen Bülent Korkmaz ise antrenörlük hayatına başlamıştır.

Yapılan araştırmada hakemin bir futbol takımının aleyhine verdiği kararlar sonucunda saldırganlaşmadıklarını ifade eden futbolcuların oranı % 42.7 olarak tespit edilmiştir.

Acet (2001), “Futbol Seyircisini Fanatik Ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler” adlı doktora tezinde seyircileri en fazla tahrik eden davranışların hakemlerin yanlış tutum ve davranışları olduğunu belirtmektedir. İki çalışma karşılaştırıldığında futbolcuların da seyirciler gibi hakemlerin aleyhte çaldıkları düdüklar sonrasında agresif tutumlar sergiledikleri söylenebilir. Bu durum hakem derneği yöneticileri ve Zonguldak ili klasman hakemleri ile yapılan kişisel görüşmelerle de bağdaşmaktadır.

Sonuç olarak, Zonguldak süper amatör liginde futbol oynayan futbolcuların saldırgan davranışlarını tetikleyen psiko-sosyal nedenler şunlardır.

- Zonguldak süper amatör ligi futbolcularının centilmenlik,kazanmak kadar kaybetmenin de doğal bir sonuç olduğu yönün de bir eğitim eksikliği görülmektedir.
- Antrenörler futbolcularını her ne pahasına olursa olsun kazanmaları yönünde teşvik etmektedirler yada futbolcuların büyük bir kısmı bu şekilde algılamaktadır.
- Fiziksel şartların olumsuz olduğu genel düşüncedir ve bu olumsuzluklar futbolcuların davranışlarını da saldırgan olma yönünde etkileyebilmektedir.
- Futbolcuların nüfusa kayıtlı oldukları ilin saldırgan davranışlara etkisi vardır.
- Elit futbolcu olmak isteyen futbolcular sahada daha agresif tavırlar sergileyebilmektedir.
- Taraftarların olumsuz tezahüratlarından ve tahriklerinden dolayı futbolcular saldırganlaşabilmektedir
- “Kazanmak için her şey mubahtır” düşüncesi futbolcularda hakim bir görüş olarak ortaya çıkarken, en fazla oranda 24-26- yaş gurubu centilmenlik dışı hareketlerde bulunabileceğini belirtmektedir.
- Futbolcuların taraftarların olumlu olarak desteklerinden çok fazla etkilenmedikleri görülmüştür.
- Maç için verilecek primin saldırganlaşma düzeyini çok etkili bir şekilde artırmadığı düşünülmektedir.

- Hakemler bir maçın mağlubiyetle bitmesinden sonra belli bir oranda suçlu olarak görülmektedir.
- Rakibin sert girmesi sonucunda aynı Şekilde tepki verme durumunun çok yüksek olduğu gözlemlenmektedir.
- Futbolcuların çok yüksek oranda küfür etme eğilim içinde oldukları düşünülmektedir.
- Yöneticiler futbol takımlarının sert oynamalarında ve futbolcularının motive olmalarında diğer değişkenlere göre daha az etken durumunda oldukları düşünülmektedir.
- Her hangi bir mesleği olan sporcuların işsiz ve ğrenci futbolculara göre daha saldırgan tavırlar sergiledikleri görülmektedir.
- Medya programlarından olumsuz etkilenen futbolcular vardır.
- Ligdeki puan durumunun, Şampiyonluk maçı yada küme düşme maçı saldırgan davranışlara etkilemekte olduğu düşünülmektedir.

ÖNERİLER

- Yukarıda saldırgan davranışların en aza indirgenmesi için bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir.Bu nlemler;
- Antrenörlerin rutin olarak mutlaka spor psikolojisi, sporcu psikolojisi gibi eğitimlerden geçirilmeleri gerekmektedir.Hedefin sadece galip gelmek olmadığını, doyurucu ve göze hoş gelen bir futbol oynamanın gerekliliğine futbolcularını inandırmalı,onları tahrik etmemelidirler.
- Futbol sahalarının toprak ve çok yetersiz olması durumunun gündeme daha Şiddetli getirerek ve sporun gençlerimizin kötü alıŐkanlıklardan korunmasında çok etkili olduğu görüşü ile fiziksel Şartların iyileştirilmesi çalıŐmalarının acilen yapılması gerekliliği vardır.
- Hakem sayısının ilde toplam 64 olması ve birkaç hafta geçme den tekrar aynı kişinin aynı takımın maçına çıkması futbolcular tarafından bazı n yargılara neden

olacağından hakem sayısının artırılması gerekliliği vardır.Ayrıca hakemlerin ma gelirlerinin iyileştirilerek eğitimi kişilerin ma yonetmesini sağlamak gerekmektedir.Kriter olarak yusek okul mezunu şartının getirilmesi onerilmektedir. Ma boyunca kaslarında laktik asit birikmiş gergin olan futbolcuların tepkilerinin bazen bir guluş ,bir mimik veya karşısındakine duşgun hitap etme futbolcuları olumlu etkileyecektir.Bu da ancak eğitim seviyesi yusek bir gurup tarafından gerçekleştirilebilecektir.

- Futbol takımı yoneticilerinin etkili bir şekilde gorev yaparak saldirganlık konusunda uygulayacakları temel prensipler, odul ve ceza sistemi geliştirmelidirler

KAYNAKÇA

- ACET, M. Serarslan (2000), *Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 1 – sayı -2, 2. spor bilimleri Kongresi 8-10 Mayıs1997, Marmara Üniversitesi BESYO İstanbul.
- ACET, Mehmet (2005), *Sporda Saldırganlık ve Şiddet*, Morpa Yayınevi, Yaylacık Matbaası, İstanbul.
- ALTIPARMAK, Erhan (2005) *Futbol Maçında Taşlar Sopalar Konuştu*, Cuma Gazetesi 20 Aralık 2005 Sayı 129.
- ALTUNIŞIK, R, R. Coşkun, S. Bayraktaroğlu, Engin Yıldırım (2004), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Kitabevi, 3. Baskı. İstanbul.
- ATABEK, Erdal (1999), *Kuşatılmış Gençlik*. 17. Basım. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- BAKKER, F.C., H.T.A. Whiting, H van der Brug (1995), *Sport Psychology: Concepts and Applications*, John Wiley & Sons Ltd. England.
- BALCIOĞLU, İbrahim (2001), *Biyolojik, Sosyolojik Psikolojik Açından Şiddet*, Yüce yayınları İstanbul.
- BAŞER Ergün,(1994) *Futbolda Başarı ve Psikoloji*, Yayınevi Yayıncılık,İstanbul.
- BAUMANN, Sıgurd (1994), *Uygulamalı Spor Psikolojisi*, 1. Baskı, Alfa Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- BAYMUR, Feriha, (1996),Genel Psikoloji, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- BİÇER, Turgay (1998), *Sporda Doruk Performans*, 3. basım Kurtiş Matbaa. Beyaz Yayınlar İstanbul.
- BİLGİN, Nuri (1989), *Sosyal psikolojiye giriş*. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir

- BOZDEMİR Murat (1998), *Futbol Fanatizminin Sosyolojik Açından Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- BUDAK, Selçuk (2003), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- COX, R.H. (1985), *Sport Psychology*. Dubu Kue, Lova: VM C. Brown
- CURRIE, Jeremy (2000), *Violence in Sports*, www.mala.bc.ca
- ÇAKMAK İlknur (1997), *Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinde Görülen Saldırganlık Dürtüsünün Giderilmesinde Sporun Etkisi*, Yayınlanmamış lisans tezi, Konya.
- ÇELİK, Fatime (1998), “16-19 yaş arası ergenlerde saldırganlık dürtüsü ve spor ile olan ilişkisi” . Yayınlanmamış lisans tezi, Konya.
- ÇOBANOĞLU, M. Gökhan (1993), “Sporda saldırganlık olgusu ve bu olgunun sportif performans üzerine etkisi”, İzmir.
- DELANEY, Tim (2003), *Sports and Deviant Behavior, Philosophy Now Magazine*, State University of New York in Oswego.
- DEMİRKAN, Serap (2003), *Futbol Fanatizmi: Taraftar Kimliği, Öfke ve Saldırganlık Eğilimi arasındaki Bağlantılar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DURUSOY, İlhan(2003), *Futbol Teorisi*, Boyut Yayınevi, www.boyut.com.tr
- ERDEMLİ, Atilla (2002), *Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi*, E yayınları İstanbul
- ERDEMLİ Atilla (1996), *İnsan Spor ve Olimpizm*, 1.Baskı Sermel Yayın Evi Melisa matbaacılık. İstanbul.
- ERKAL, M (1986), *Sosyolojik Açından Spor*, MEGS Yayın no: 30, M. E. Basımevi, Ankara.
- ERKAN Demet (2003), “Futbol fanatizminin bazı benlik değişkenleri yönünden incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara

- ERZİK, Şenez (2000) *Sporda Şiddet Platformu*. Basım Ofset Ankara
- FERAH, Atilla (1999), *Futbol, Eğitim Öğretim*, Nehir Matbaası, Ankara.
- FICHTLER, Joseph (1994) *Sosyoloji Nedir?* Çev. Nilgün Çelebi. Atilla Kitabevi. Ankara.
- FİŞEK Kurtan, (1980), *Spor Yönetimi*, A. Ü. S. B. F. Yayınları No: 445 Ankara.
- FROMM, Eric (1993),Çev., Ş. Alpagut, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, Payel yayınları, İstanbul.
- GRAY, John. (1999), Çev., Fatoş Dilber , *İstediklerinizi nasıl elde edersiniz ve sahip olduklarınızı nasıl istersiniz?* Birinci Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- GENÇTAN, Engin (2005), *Hayat*, 5. Baskı www.denizce.com 10 Ekim 2005
- GÖKA, Erol ve M. Hakan Türkçapar (2005), *Gençlik ve Şiddet*, www.tr.net/saglik Ankara.
- GÜMÜŞ, Mustafa (2002), *Profesyonel Futbol Takımlarında Puan Sıralamasına Göre Durumluk Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- GÜNAY, M., İ. Atilla Yüce, (2001), *Futbol Antrenmanının Bilimsel Temelleri*, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- İKİZLER, Can ve Cengiz Karagözoğlu (1997), *Sporda Başarının Psikolojisi*, 3. Baskı, Alfa basım yayın İstanbul.
- İMAMOĞLU, O. (1991), *Sporcu ve Seyirci sağlığı*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- İNAN Afet, (1971), *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, İstanbul.
- KALAFAT, Sezai (2005), *Şiddet* www.psikoloji.com04.12.2005.
- KARASÜLEYMANOĞLU, A. (1992), *Yeni Boyutuyla Spor*, Engin Yayınları, Denemeler Dizisi 1, 3. Baskı, Ankara.

- KARGI, Eda ve Gülsen Erden (2005), *Davranım Bozukluklarında Çevresel Etkenlerin Rolü*, <http://www.psikolog.org.tr/docs/genel/davranim.htm> 24 09 2005 Saat 12 00
- KAYREL G. N (2000). *Sporda Şiddet Platformu*. TC Başbakanlık GSGM SEDB Basım Ofset Ankara.
- KENYON, G. S. (1986), *The Significance of Social Theory in the Development of Sport Psychology*, Sport and Social Theory, Human Kinetics, Champaign
- KONTER, Erkut. (2004), *Antrenörlük ve Takım Psikolojisi*, Palmiye Yayıncılık, Özkan Matbaası, Ankara.
- KONTER, Erkut, (1998), *Sporda Psikolojik Hazırlığın Teoriği ve Pratiği*, Bağırğan Yayınevi, Kültür Ofset, Ankara.
- KÖKNEL, Özcan (2000), *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, İkinci Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- KÖKTÜRK, Kemal (2000), *Yeni Türkçe Sözlük*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- KUTER, Murat ve Füsün Öztürk (1998), *Sporda Risk Faktörleri*, 1. baskı Özsan Matbaası, Bursa.
- LUTSBERG, R. ve Charles Deitch (2004), *The Psychology of Sports, The Couch: An Analysis of Current Topics and Issues in Sport*, www.psychologyofsports.com, 13.12.2005
- LUTSBERG, R. ve Charles Deitch (2005), *The Psychology of Sports, Thoughts on Player-Fan Violence*, www.psychologyofsports.com
- MARSHALL, Gordon (1999), Çev., Osman Akınhay, Derya Kömürcü, *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- “Milli Kültür” (1983) 5. *Plan Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. DPT Ankara

- ÖNCÜ, Erman. (2002), *Türkiye Profesyonel Birinci Süper Ligi 2001-2002 Futbol Sezonunda Müsabaka Ortamında Sergilenen Saldırgan Davranışların Hangi Faktörlere Bağlı Olarak Değiştiğın Tespit Edilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- ÖZBAYDAR, Sabri,(1993), *İnsan Davranışının Sınırları ve Spor Psikolojisi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- ÖZERKAN, K. Nuri (2004), *Spor Psikolojisine Giriş*, Nobel yayınları, Ankara.
- RAMAZANOĞLU, Fikret (2004), *Sporda Sosyal Alanlar Seçme Konular 1*, Bıçaklar Kitabevi, Ankara.
- RICHES, David (1989), Çev., Dilek Hattatoğlu, *Antropolojik Açından Şiddet*, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- RITZER, G. (1981), *Toward and Integrated Sociological Paradigm*, Boston.
- SCHLESINGER, Philip (1994), Çev., Mehmet Küçük, *Medya devlet ve ulus*,.
- SİLAH, Mehmet (2005), *Sosyal Psikoloji*, İkinci Baskı, Seçki Yayınevi, Ankara.
- SIMMEL, Georg (1999), *Çatışma Fikri Ve Modern Kültürde Çatışma*, İz Yayıncılık İstanbul.
- SNYDER, E. E. (1990), *Sociology of Sport, Sport and Fitness Management*, Parks, J. B. , Zanger. B. K. , Human Kinetics, Champaign,.
- STEMMLER, Theo (2000), *Futbolun Kısa Tarihi*, Dost Kitabevi, Ankara.
- SOYSAL, Şebnem ve İliden Koçkar (2005), *Pokemonların Çocuk Ruh Sağlığına Etkileri* Gazi Üniversitesi, www.ilefankara.edu.tr, Ankara.10.11.2005 15.30
- ŞAHİN H.Murat (2003), *Spor da şiddet ve saldırganlık*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- ŞAHİN, Mehmet (1998), *Spor Ahlakı ve Sorunları*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- ŞEKERTEKİN M.Ali (2003), *Spor Eğitiminin Uyum, Kişiler Arası İlişkiler Tarzı Ve Saldırganlık Üzerine Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi.

- ŞİPAL Cüneyt (1998), “*Futbol karşılaşmalarında izleyici saldırganlığı*”, Yayınlanmamış lisans tezi, Konya.
- TİRYAKİ, Şefik (2000), *Spor Psikolojisi*. Eylül Kitabevi, Ankara.
- TİRYAKİ, Sabahat (1996), *Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin.
- TOL, Ahmet (1995), *Kaygının Performansa Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- TOPHOVEN, Rolf (1993), Çev. Eşref Bengi Özbilgin, *Günümüzde Gerilla Ve Terörizm*, Türk dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınevi, İstanbul.
- TÜRKBAY, T. Hakan E. , Ayhan C., Teoman S. (2003). *Dikkat Eksikliği Aşırı Hareketlilik Bozukluğu ve Binişik Karşıt Olma – Karşı Gelme Bozukluğu Olan Çocuklar ve Ergenlerin Anne Babalarının Psikolojik Özelliklerinin Karşılaştırılması*. Gülhane Tıp Dergisi. Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996), *Sosyal Şiddet Ve Türkiye Gerçeği*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÜNLÜCAN, Çimen (1998) *Türk Futbol Seyircisinde Saldırganlık ve Nedenleri* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- YAMAN, M. ve Osman Sati Coşkun(1992), *Sportif Performansın Sınırları*, Ankara
- YAMANER. Faruk(2004),*Beden Eğitimi ve Spora Giriş*, Emek Matbaacılık, Kdz. EREĞLİ
- YARDIMCI, Osman, (1996), *Futbol Kültürü ve Eğitimi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Matbaası, Tokat
- YAZICIOĞLU İrfan (2005), *Motivasyon ve Motivasyon Teknikleri Dersi*, Gençlik Merkezi Lider Eğitim Semineri, Gölbaşı Ankara.
- YETİM, Azmi (2005), *Sosyoloji ve Spor*, Morpa Yayınevi, İstanbul.

<http://www.rehberogretmen.com/Rehfiles/davboz/saldirganlik.htm> 21 09 2005 Saat 23.00

Tv8 Ana haber Bülteni Hasan köy – Zafer spor maçı haberi. 3 Aralık 2005. Saat 20.30

Habertürk Spor Haberleri 26.09.2005. Ufuk Özertenin açıklaması Saat 21.30

Türk Psikologlar Derneği resmi internet sitesi 10 Ekim 2005

www.hatunca.net 15.11.2005

www.isguc.org 15.11.2005

www.gelisimplatformu.org 10.11.2005

http://www.bilkent.edu.tr/~dos/ogdm/b_atilganlik.html 22.09.2005 Saat 16:30

Saldirganlık <http://www.rehberogretmen.com/Rehfiles/davboz/saldirganlik> ,
21.09.2005 Saat 23.00

Futbolmatik, Lig TV haber programı,21.09.2005 Saat 21.13

www.felsefe.gen.tr *Sosyoloji Nedir?*28 Aralık 2005 Saat 09.35

Dış haberler servisi, *En heyecanlı ve sürprizli spor futbol,Milliyet Gazetesi*,
06.01.2006. İstanbul

Milliyet spor,*Yumruğa ağır fatura,Milliyet Gazetesi*, 06.01.2006. İstanbul

Dinç, Burak. *Futbol Karşılaşması Olaylı Bitti*, Demokrat Çaycuma
Gazetesi,08.12.2005.Zonguldak

www.tff.org.tr 2005 – 2006 sezonunda kulüplerin kırmızı kart cezaları.28.12.2005
Saat 16.00

www.bilalcoban.com 29 Ocak 2006 Saat 20:10

EKLER

Sevgili sporcu kardeşim,

Bu çalışma, bilimsel bir araştırma amacı ile hazırlanmış olup, vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçlı kullanılacaktır. İsminizi ankete yazmayınız. Vereceğiniz samimi cevaplar için şimdiden teşekkür ederim

1- Yaşınız?.....

- 17 yaş ve altında   18 – 20 yaş arası   21 – 23 yaş arası
 24 – 26 yaşa arası   27 ve üstü

2- Doğum yeriniz?

- Köy   İlçe   İl merkezi

3- Nüfusa kayıtlı olduğunuz yer?

- Zonguldak   Trabzon   Diğer

4- Öğrenim durumunuz?

- İlköğretim   Lise   Üniversite

5- Nerede oturuyorsunuz?

- İl merkezi   İlçe merkezi   Köy

6- Medeni haliniz?

- Evli   Bekar

7- Anne babanız yaşıyor mu?

- Her ikisi de yaşıyor   Annem sağ babam yaşamıyor
 Babam sağ annem yaşamıyor

8-Ailenizin gelir düzeyi nedir?

- Asgari ücret ve altı   400–750 YTL   751–1000 YTL
 1001 YTL ve üzeri

9- Mesleğiniz nedir ?

- Öğrenci   İşçi   Serbest meslek
 İşsiz   Diğer

10- Niçin futbol oynuyorsunuz?

- Elit futbolcu olmak için   Hobi olarak oynuyorum
 Ekonomik olarak bir şeyler kazanmak için   Diğer

11- Mağlup olduğunuz maçları düşündüğünüzde genellikle en fazla tepkiyi kime gösterdiğinizi düşünüyorsunuz?

- Hakeme
 Rakip takım oyuncu antrenör ve seyircisine
 Kendi takımımın oyuncu antrenör ve seyircisine
 Kesinlikle tepki göstermem

12- Hakemin aleyhinize çaldığı bir düdüğ sonrası tepkiniz nasıl olur?

- Fırlı saldırıya kadar gidebilir   Sözlü olarak itiraz ederim
 Kızarıım ama tepki göstermem   Hiç tepki göstermem işime

bakarım

13-Arkadaşlarınız maç içinde sizi tanımlayacak olsa , aşağıdaki tanımlardan hangisini

kullanırlar?

- sakın   sinirli   saldırgan   gamsız

14- Türkiye liglerinde oynayan hangi futbolcuyu model alırsınız?(.....)

- 15- Sizce Türkiye liglerindeki en agresif futbolcu kimdir?
(.....)
- 16- Teknik sorumlu yada antrenörün agresif tutumu sizi sahada saldırganlaştırır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 17- Küme düşme maçını kaybettiğinizde, saldırganlaşıyor musunuz?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 18- Maç öncesi teknik ve taktik kondisyon hazırlıklarınız sizi saldırganlaştırır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 19- Maç içerisinde küfür eder misiniz?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 20- Mağlubiyetiniz sizi kırıcı yapar mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 21- Çevreniz sizi saldırgan olarak tanır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 22- Yöneticilerin olumsuz konuşmaları sizi saldırgan yapar mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 23- Fiziksel koşullar (saha, zemin vb) sizi saldırganlaştırır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 24- Taraftarınız tahrikleri sizi saldırganlaştırır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 25- Antrenörün sizden iyi oyun beklentisi sizi saldırganlaştırır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 26- Ligdeki puan durumunuz maçın kavgaya ile bitmesini etkiler mi?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 27- Şampiyonluk maçını kaybettiğiniz anda saldırganlaşıyor musunuz?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 28- Müsabakada sert giren rakibinize aynı şekilde karşılık verir misiniz?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 29- Mağlubiyeti doğal karşılar mısınız?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 30- Antrenörünüz özellikle sert oynamanızı teşvik eder mi?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 31- Taraftarlarınızın olumlu destekleri sizi etkiler mi?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 32- Müsabaka için belirlenen prim miktarı sizi saldırganlaştırır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 33- Müsabaka sırasında kötü oynuyor olmanız sizi saldırganlaştırır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 34- Mağlubiyetin bir suçlusunun olduğuna inanır mısınız?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 35- Medyada programlar sizi saldırganlaştırır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 36- Takım arkadaşlarınıza hatalı hareketlerinden dolayı tepki gösterir misiniz?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 37- Model aldığınız futbolcunun kişiliği sizi etkiler mi?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 38- Antrenörünüzün sizden beklentileri oyununuza olumlu yansır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır

- 39- Kazanmak amacı ile fair play dışı harekette bulunur musunuz?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 40- Takımınızın mağlup olduğu durumda sessiz kalmayı tercih eder misiniz?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 41- Yöneticilerin olumlu konuşmaları sizi etkiler mi?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 42- Hakemin aleyhinize, haksız yere verdiği kararlar sizi saldırganlaştırır mı?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır
- 43- Taraftarlarınızın olumsuz tezahüratları sizi etkiler mi?
( ) Evet ( ) Fikrim Yok ( ) Hayır

Güvenilirlik Analizi Sonuçları

R E L I A B I L I T Y   A N A L Y S I S   -   S C A L E   (A L P H A)

		Mean	Std Dev	Cases
1.	S16	1,9484	,8645	213,0
2.	S17	1,9953	,8822	213,0
3.	S18	1,3380	,6282	213,0
4.	S19	1,2254	,5284	213,0
5.	S20	1,4225	,6587	213,0
6.	S21	1,3333	,6194	213,0
7.	S22	2,0563	,8831	213,0
8.	S23	1,3897	,6467	213,0
9.	S24	1,3239	,6466	213,0
10.	S25	1,2535	,4361	213,0
11.	S26	1,6244	,8125	213,0
12.	S27	1,8169	,8238	213,0
13.	S28	1,1033	,3050	213,0
14.	S29	1,7465	,7960	213,0
15.	S30	1,4413	,7088	213,0
16.	S31	2,3897	,8374	213,0
17.	S32	1,9671	,8762	213,0
18.	S33	1,7042	,7597	213,0
19.	S34	1,5634	,7843	213,0
20.	S35	1,3521	,6391	213,0
21.	S36	1,4836	,6630	213,0
22.	S37	2,1455	,8755	213,0
23.	S38	2,3662	,7934	213,0
24.	S39	1,4460	,7025	213,0
25.	S40	1,8638	,8497	213,0
26.	S41	2,2676	,8348	213,0
27.	S42	2,1455	,8313	213,0
28.	S43	1,7934	,8548	213,0

Statistics for	Mean	Variance	Std Dev	N of Variables
SCALE	47,5070	76,5625	8,7500	28

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
S16	45,5587	69,2572	,4558	,8153
S17	45,5117	69,3171	,4402	,8160
S18	46,1690	72,7921	,3149	,8211
S19	46,2817	74,4108	,2054	,8242
S20	46,0845	71,1249	,4504	,8166
S21	46,1737	72,4744	,3513	,8200
S22	45,4507	69,8902	,3991	,8178
S23	46,1174	72,0569	,3723	,8192
S24	46,1831	72,4710	,3336	,8205
S25	46,2535	74,6618	,2270	,8237
S26	45,8826	70,3588	,4067	,8175
S27	45,6901	68,4224	,5475	,8115
S28	46,4038	75,2513	,2302	,8241
S29	45,7606	73,3339	,1904	,8261
S30	46,0657	73,5711	,2047	,8249
S31	45,1174	70,1796	,4050	,8176
S32	45,5399	69,0232	,4651	,8149
S33	45,8028	70,7628	,4086	,8176
S34	45,9437	72,5534	,2540	,8235
S35	46,1549	72,5749	,3287	,8207
S36	46,0235	73,0419	,2719	,8225
S37	45,3615	71,4112	,2963	,8223
S38	45,1408	71,5838	,3240	,8208
S39	46,0610	72,4255	,3047	,8214
S40	45,6432	74,1645	,1145	,8297
S41	45,2394	70,6924	,3685	,8191
S42	45,3615	68,2508	,5549	,8112
S43	45,7136	70,1959	,3935	,8180

Reliability Coefficients

N of Cases = 213,0

N of Items = 28

Alpha = ,8253

R E L I A B I L I T Y   A N A L Y S I S   -   S C A L E   (S P L I T)

		Mean	Std Dev	Cases
1.	S16	1,9484	,8645	213,0
2.	S17	1,9953	,8822	213,0
3.	S18	1,3380	,6282	213,0
4.	S19	1,2254	,5284	213,0
5.	S20	1,4225	,6587	213,0
6.	S21	1,3333	,6194	213,0
7.	S22	2,0563	,8831	213,0
8.	S23	1,3897	,6467	213,0
9.	S24	1,3239	,6466	213,0
10.	S25	1,2535	,4361	213,0
11.	S26	1,6244	,8125	213,0
12.	S27	1,8169	,8238	213,0
13.	S28	1,1033	,3050	213,0
14.	S29	1,7465	,7960	213,0
15.	S30	1,4413	,7088	213,0
16.	S31	2,3897	,8374	213,0
17.	S32	1,9671	,8762	213,0
18.	S33	1,7042	,7597	213,0
19.	S34	1,5634	,7843	213,0
20.	S35	1,3521	,6391	213,0
21.	S36	1,4836	,6630	213,0
22.	S37	2,1455	,8755	213,0
23.	S38	2,3662	,7934	213,0
24.	S39	1,4460	,7025	213,0
25.	S40	1,8638	,8497	213,0
26.	S41	2,2676	,8348	213,0
27.	S42	2,1455	,8313	213,0
28.	S43	1,7934	,8548	213,0

Statistics for	Mean	Variance	Std Dev	N of Variables
PART 1	21,5775	21,1980	4,6041	14
PART 2	25,9296	24,8205	4,9820	14
SCALE	47,5070	76,5625	8,7500	28

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (SPLIT)

Item-total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
S16	45,5587	69,2572	,4558	,8153
S17	45,5117	69,3171	,4402	,8160
S18	46,1690	72,7921	,3149	,8211
S19	46,2817	74,4108	,2054	,8242
S20	46,0845	71,1249	,4504	,8166
S21	46,1737	72,4744	,3513	,8200
S22	45,4507	69,8902	,3991	,8178
S23	46,1174	72,0569	,3723	,8192
S24	46,1831	72,4710	,3336	,8205
S25	46,2535	74,6618	,2270	,8237
S26	45,8826	70,3588	,4067	,8175
S27	45,6901	68,4224	,5475	,8115
S28	46,4038	75,2513	,2302	,8241
S29	45,7606	73,3339	,1904	,8261
S30	46,0657	73,5711	,2047	,8249
S31	45,1174	70,1796	,4050	,8176
S32	45,5399	69,0232	,4651	,8149
S33	45,8028	70,7628	,4086	,8176
S34	45,9437	72,5534	,2540	,8235
S35	46,1549	72,5749	,3287	,8207
S36	46,0235	73,0419	,2719	,8225
S37	45,3615	71,4112	,2963	,8223
S38	45,1408	71,5838	,3240	,8208
S39	46,0610	72,4255	,3047	,8214
S40	45,6432	74,1645	,1145	,8297
S41	45,2394	70,6924	,3685	,8191
S42	45,3615	68,2508	,5549	,8112
S43	45,7136	70,1959	,3935	,8180

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (SPLIT)

Reliability Coefficients

N of Cases = 213,0

N of Items = 28

Split-half = ,7979

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet Gral KARAYILMAZ, 1969 yılında Devrek'te doğdu. İlkokulu Devrek'te, ortaokul ve liseyi Çaycuma'da tamamladı. 1988 yılında Hacettepe Üniversitesi Maden Meslek Yüksek Okulunu bitirdi. İki yıl Anadolu Üniversitesi AÖF İş İdaresi bölümünde öğrenim gördükten sonra okulu bırakarak 1995 yılında Marmara Üniversitesi B.E.S.Y.O. 'na girdi. Eşinin Tokat'ta görev yapması dolayısı ile Gaziosmanpaşa Üniversitesine yatay geçiş yaptı. 1999 yılında lisans eğitimini tamamlayarak mezun oldu. 2000 yılında, ilk görev yeri olan Kocaeli iline giderek bir yıl görev yaptı. Evli ve bir çocuk babası olan Ahmet Gral KARAYILMAZ, GSGM Gençlik hizmetleri Dairesinde fahri olarak eğitimlik yapmaktadır.

Halen Zonguldak ili Çaycuma ilçesi Çok Programlı Lisesi'nde Beden Eğitimi Öğretmeni olarak görevine devam etmektedir.